

**Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі
Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академисы**

**В.В. Олейник
А.А. Беккожина**

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ

**Қарағанды
2023**

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі
Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академисы

В.В. Олейник
А.А. Беккожина

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ

Оқу құралы

Қарағанды
2023

УДК
ББК
О 15

Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының әдістемелік кеңесінің шешімі бойынша жарияланды.

Рецензенттер: Қылмыстық құқық және криминология кафедрасының профессоры, қауымдастырылған профессор, з.ғ.к., полиция полковнигі *Алтайбаев С.К.*;
Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің жалпы құқықтық және қоғамдық пәндер кафедрасының доценті, з.ғ.к. *Коцегулов Б.Б.*

Олейник В.В., Беккожина А.А.

Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдары: Оқу құралы. – Қарағанды: Қазақстан Республикасы Ішкі Істер Министрлігі Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 2023 – 150 б.

Оқу құралында "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" пәні бойынша қысқаша курс және бв12301 құқық қорғау қызметі мамандығы бойынша сабақтарға дайындық кезінде өзін-өзі бақылауға арналған тапсырмалар бар.

Курсанттарға, студенттерге, оқытушылар мен көптеген оқырмандарға арналған.

УДК
ББК
О15

©Қазақстан Республикасы ІІМ
Б.Бейсенов атындағы Қарағанды
Академиясы, 2023;
© Олейник В.В., Беккожина А.А. 2023

АЛҒЫ СӨЗ

Заң пәндерін оқуға кірісетін курсанттар, ең алдымен, құқықтық реттеу тетігінің негізгі элементі бола отырып, мемлекеттік органдардың заң ережелерін жүзеге асыратыны туралы негізгі ақпаратты алуы керек. Дәл осы "құқық қорғау органдары" пәні шеңберінде мемлекеттің Ата Заңы – Конституциямен мемлекет алдына қойылған құқық қорғау қызметін жүзеге асыруға, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау жөніндегі міндеттің орындалуын қамтамасыз етуге арналған мемлекет органдарының бүкіл жүйесі зерделенеді.

"Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" оқу пәні шеңберінде курсанттарға Қазақстан Республикасының сот жүйесі, оның ұйымдастырылуы мен жұмыс істеу принциптері, сондай – ақ басқа да құқық қорғау органдары - алдын ала тергеу, әділет, прокуратура органдары және т. б. жайлы негізгі мәліметтер беріледі. Сонымен қатар, осы курс аясында адвокатураның жұмыс істеу мәселелері зерттеледі, өйткені оның азаматтар мен ұйымдардың мүдделерін қорғау жөніндегі қызметі сот төрелігімен тығыз байланысты және оны жүзеге асыруға зор ықпал етеді

"Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" курсына зерделеу курсанттарда заңдылық пен құқықтық тәртіпті қорғауды жүзеге асыратын, өз қызметінде материалдық және іс жүргізу құқығының барлық салаларының нормаларын қолданатын мемлекеттік билік органдары туралы жалпы түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді. Демек, бұл курсты білмей, салалық заң пәндерін оқуға кірісу мүмкін емес. Бұл әсіресе қылмыстық іс жүргізу, азаматтық іс жүргізу құқығына қатысты, себебі бұл салалардың нормалары сот төрелігін жүзеге асыру кезінде соттың қызметін реттейді, оған іс жүргізу формасын береді.

Құқық қорғау қызметін жүзеге асыратын органдар жүйесін ұйымдастыру және оның қызметі мәселелерін зерделеу, ең алдымен, осы қызмет шеңберінде қалыптасатын қоғамдық қатынастарды реттейтін көптеген нормативтік-құқықтық актілермен өзіндік жұмысын болжайды. Заңды білу, оның мазмұны мен мағынасын дұрыс түсіну – осы пәнді оқудағы басты міндет. Осылайша, курсанттар нормативтік-құқықтық актілердің мәтіндерімен кәсіби жұмыс жасаудың бастапқы дағдыларын алады. Бұл міндеттің орындалуы құқық қорғау органдарының қызметін реттейтін нормативтік актілердің санымен де, осы қызметтің заңнамалық базасы тұрақты емес екендігімен де қиындайды- нормативтік құқықтық актілерге көптеген өзгерістер мен толықтырулар енгізіледі, кейде тіпті жаңа акт қабылданғаннан кейін де.

№1 тақырып "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" курсының түсінігі, пәні, жүйесі және көздері.

1.1. Құқық қорғау қызметі заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етудің маңызды кепілі ретінде.

Мемлекет пен оның органдарының қызметі мемлекеттік және қоғамдық өмірдің көптеген салаларын қамтиды. Тұтастай алғанда экономиканың, оның жекелеген салаларының және нақты шаруашылық ұйымдарының жұмыс істеуін қамтамасыз етуге байланысты проблемаларды шешу, сыртқы және ішкі саясатты жүзеге асыру, ғылымды, мәдениет пен білім беруді дамыту үшін жағдайлар жасау, елдің қорғаныс қабілетін қолдау және мемлекеттік қауіпсіздігін қорғау, сондай – ақ басқа да көптеген функциялар-мемлекеттің осы алуан түрлі және көпжоспарлы қызметінің мазмұны.

Мемлекеттік функциялар жүйесіндегі орталық орындардың бірі адам мен азаматтың, мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға, заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге, қылмыстарға және өзге де құқық бұзушылықтарға қарсы күреске байланысты функцияларды орындауды алады. Бұл функциялар тікелей мемлекеттің және оның органдарының құқық қорғау қызметі арқылы жүзеге асырылады.

Мемлекеттің құқық қорғау қызметі деп нені түсіну керек?

Бұл тұжырымдама салыстырмалы түрде жас. Ол өткен ғасырдың 50-ші жылдарының аяғы мен 60 - шы жылдардың басында ғана Заңды қолданысқа енгізілді. Бұл ішінара "құқық қорғау қызметі" ұғымы әлі қалыптаспағандығын түсіндіруі мүмкін. Оның айналасында әлі де белсенді даулар бар, әртүрлі пікірлер айтылады. Осы мәселе бойынша Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасында нақты нұсқаулар жоқ.

Заң ғылымында бар доктриналық әзірлемелерге сәйкес, мемлекет қызметінің осы түрін басқалардан ажыратуға мүмкіндік беретін маңызды белгілерді қарастырыңыз.

Құқық қорғау қызметінің белгілері:

Біріншіден, олардың бірі бұл қызмет, Ең алдымен, құқықты, жеке тұлғаны, қоғамды және мемлекетті қылмыстық және басқа да қол сұғушылықтардан қорғауға бағытталғандығында көрінеді;

Екіншіден, бұл қызмет кез-келген тәсілмен емес, тек заңды ықпал ету шараларын қолдану арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Оларға заңдармен реттелетін мемлекеттік мәжбүрлеу және жазалау шаралары жатады. Мысалы, егер қылмыс жасалса, онда қылмыстық заңнамада белгіленген жаза немесе заң бойынша рұқсат етілген басқа да ықпал ету шарасы тағайындалуы мүмкін: мысалы, егер мүлікке қылмыстық жауапкершілікке тартылмайтын залал келтірілсе, онда бұл залалды өтеу міндеті жүктелуі мүмкін; егер жасалған шарт бойынша міндеттеме орындалмаса, айталық, қандай да бір өнімді дайындау туралы немесе құқықтық ықпал ету шараларының ішінде құқыққа қайшы

әрекеттердің алдын алу шараларына, олардың алдын алуға, тек белгіленген шектерде ғана рұқсат етілетін маңызды орын беріледі.

Құқық қорғау қызметінің үшінші, маңызды белгісі-оны жүзеге асыру барысында қолданылатын құқықтық ықпал ету шаралары заңның немесе өзге де құқықтық актінің нұсқамаларына қатаң сәйкес келуге тиіс. Тек олар белгілі бір әсер ету шарасын қолдануға негіз бола алады және оның мазмұнын нақты анықтай алады. Мұндай әсерді қолданатын Орган тиісті нұсқамаларды уақтылы орындауға міндетті. Мысалы, әкімшілік құқық бұзушылық туралы ҚР Кодексінде кандидатты, саяси партия ұсынған партиялық тізімді тіркеу мерзімі аяқталғанға дейін сайлау алдындағы үгітті сайлау күні не оның алдындағы күні өткізу, сондай – ақ республикалық референдум өткізілетін күні үгітті өткізу не оның алдындағы күн-Жеке тұлғаларға он бес, шағын және орта бизнес субъектілеріне айыппұл салуға әкеп соғатыны белгіленген кәсіпкерлік немесе коммерциялық емес ұйымдар - орта кәсіпкерлік субъектілеріне жиырма мөлшерінде – жиырма бес, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне-отыз бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде . Заңдағы бұл жазба онда белгіленген жаза шарасы тек көрсетілген әрекеттерде және тек белгіленген шектерде кінәліге қолданылуы мүмкін дегенді білдіреді. Мұндай жағдайларда әкімшілік жазаның қандай да бір басқа шараларын қолдануға жол берілмейді, мысалы, әкімшілік қамауға алу, бірақ олар осы іс үшін неғұрлым орынды және әділ болып көрінуі мүмкін. Заңның берілген нұсқамасынан ауытқу, қандай да бір сылтаумен және қандай бағытта болса да, құқықтар мен бостандықтарды қорғау жөніндегі іс-әрекеттерге сәйкес келмейтін заңсыздық актісі болып саналады.

Төртіншіден, құқық қорғау қызметіне тән нәрсе-ол белгілі бір рәсімдерді сақтай отырып, заңда белгіленген тәртіппен жүзеге асырылады. Мысалы, қылмыстық жаза тағайындайтын, одан босататын немесе сотталушыны ақтайтын сот үкімі сот талқылауы жүргізілгеннен және сот процестік заңда нақты белгіленген барлық мәселелерді жан-жақты талқылағаннан кейін ғана шешілуі мүмкін. Мұндай талқылау кеңестің құпиясын және басқа процедуралық ережелерді сақтай отырып, кеңесу бөлмесінде өтуі керек. Заңда басқа құқық бұзушылықтар туралы істерді қарау үшін де өз ережелері белгіленген. Тиісті ережелер бойынша мүліктік даулар, жұмыстан шығаруға байланысты даулар және т.б. Қалай болғанда да, заңдық ықпал ету шараларын қолдану немесе қолданбау туралы шешім қабылдау үшін міндетті түрде орындалуға жататын заңда белгіленген нақты ережелер көзделеді. Оларды бұзу шешімді заңсыз және жарамсыз деп тануға, сондай-ақ өзге де жағымсыз салдарға, оның ішінде бұзушылыққа жол берген лауазымды адам үшін белгілі бір жағдайларда әкеп соғуы мүмкін.

Бесіншіден, құқық қорғау қызметінің маңызды белгісі, оны іске асыру, ең алдымен, заңнамада жинақтаудың, ұйымдастырудың және жұмыс істеудің қатаң тәртібі белгіленген арнайы уәкілетті мемлекеттік органдарға жүктеледі деп

саналады. Олардың қарамағына қажетті материалдық және техникалық құралдар беріледі. Мұндай мемлекеттік органдардың ұйымдастырылуы мен қызметі заңнамалық тәртіппен, оның ішінде неғұрлым жауапты мәселелерді шешу үшін ерекше рәсімдік (процестік) қағидаларды белгілеу жолымен егжей-тегжейлі және жан-жақты регламенттеледі. Мұның бәрі жиынтықта құқықты бұрын жіберілген немесе болжамды бұзушылықтардан қорғауға бағытталған құқықтық ықпал ету шараларын қолдану туралы аталған органдар қабылдайтын шешімдердің жеделдігін, негізділігін, заңдылығы мен әділдігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Осы белгілерді және олардың қысқаша сипаттамаларын ескере отырып, Құқық қорғау қызметі деп саналатын нәрсе туралы келесі түсінік беруге болады.

Құқық қорғау қызметі - бұл құқық нормаларын қорғауға, жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің, қоғамдық және өзге де бірлестіктердің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға, оларға жүктелген міндеттердің орындалуын қамтамасыз етуге бағытталған, Заңда қатаң белгіленген тәртіппен заңдық ықпал ету шараларын қолдану арқылы жүзеге асырылатын мемлекет арнайы уәкілеттік берген органдардың билік қызметі.

Құқық қорғау қызметінің міндеттері туралы мәселе, сондай-ақ оның түсінігі мен мазмұны туралы мәселе әзірге заңнамалық тәртіппен арнайы шешілмеген. Бірақ бұл оның өз міндеттері жоқ дегенді білдірмейді. Олар бар және оларды әртүрлі құқық қорғау органдарының қызметін ұйымдастыру және негіздері мәселелері белгілі бір дәрежеде шешілетін бірқатар заңнамалық актілердің мазмұны бойынша бағалауға болады. Мұндай актілерге, мысалы, "ҚР Прокуратурасы туралы", "Ішкі істер органдары туралы", "Құқық қорғау қызметі туралы" және басқаларын жатқызуға болады.

Құқық қорғау қызметінің **міндеттері**:

- 1) жеке тұлғаны, оның құқықтары мен бостандықтарын қорғау;
- 2) қоғамды, оның материалдық және рухани құндылықтарын қорғау;
- 3) мемлекетті, оның конституциялық құрылысын, егемендігі мен мемлекеттік тұтастығын қорғау.

Құқық қорғау қызметінің **мақсаттары** екі түрге бөлінеді:

I. тікелей мақсаттар:

1. қамтамасыз ету және қорғау:

* адамның және азаматтың, заңды тұлғалардың және олардың бірлестіктерінің бұзылған және (немесе) даулы құқықтары, бостандықтары мен заңмен қорғалатын мүдделері;

* Қазақстан Республикасының, орталық және жергілікті мемлекеттік билік органдарының бұзылған және (немесе) даулы құқықтары мен заңмен қорғалатын мүдделері;

* белгіленген шаруашылық және меншік жүйесі;

* басқару тәртібі, Мемлекеттік және қоғамдық тәртіп, құқық қорғау органдары қызметінің тәртібі.

2. әрбір құқық бұзушының әділ жазалануын және бірде-бір жазықсыз адамның жауапқа тартылмауын қамтамасыз ету.

II. Бүкіл мемлекет пен қоғамның мақсаттарына сәйкес келетін жоғары деңгейдегі мақсаттар:

1. заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайту;

2. құқық бұзушылықтың алдын алу;

3. сотталғандарды түзету;

4. азаматтарды ҚР заңдарын дәл және мүлтіксіз орындау, меншік институтына ұқыпты қарау, тәртіпті сақтау, басқа адамдардың құқықтарын, ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеу рухында құқықтық және адамгершілік тәрбиелеу.

Құқық қорғау қызметі, кез-келген мемлекеттік қызмет түрі сияқты, белгілі бір қағидалар негізінде жүзеге асырылады.

Қағидалар-бұл оның мәні мен мазмұнын анықтайтын жалпы басшылық идеялар мен ережелер. Айта кету керек, құқық қорғау қызметінің барлық принциптері елдің Негізгі заңында нақты және нақты көрініс тапты.

Құқық қорғау қызметінің қағидастарына мыналар жатады:

1. Заңдылық қағидаты-Қазақстан Республикасы Конституциясының 34-бабында бекітілген.Бұл барлық мемлекеттік және мемлекеттік емес мекемелер мен ұйымдардың, лауазымды адамдардың, азаматтардың Конституция мен заңдардың ережелерін тұрақты сақтауы деп түсінілуі керек. Сонымен қатар, Конституция Қазақстанның барлық аумағында жоғары заңды күшке ие және тікелей қолданысқа ие. Бұл дегеніміз, егер заң немесе заңға тәуелді акт Конституцияға сәйкес келмесе немесе онда Негізгі Заңда қамтылған нормалар болмаса, Конституция тікелей әрекет ету актісі ретінде қолданылуға жатады, өйткені Конституциялық нормалар заңдарға үстемдік етеді.

2.Тағы бір негізгі қағидат-адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының басымдығы. Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабы адамды, оның өмірін, құқықтары мен бостандықтарын – ең жоғары құндылықтар деп жариялады . Уәкілетті органдар атынан мемлекет, лауазымды адамдар адамға құрмет көрсетуге, оның құқықтары мен бостандықтарын қорғауға міндетті. Атап айтқанда, келесі ережелерге көп көңіл бөлінеді:

Жеке адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеу. Қылмыстық іс бойынша іс жүргізу кезінде процеске қатысатын адамдардың ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлайтын шешімдер мен әрекеттерге жол берілмейді. Қылмыстық іс жүргізу кодексінде көзделмеген мақсаттар үшін жеке өмір туралы мәліметтерді жинауға, пайдалануға және таратуға жол берілмейді.

- Жеке тұлғаға қол сұғылмаушылық. Зорлық-зомбылыққа, сондай-ақ процеске қатысқан адамға қатыгездікпен немесе адамның қадір-қасиетін қорлауға жол берілмейді. Ұсталғандар мен қамауға алынғандарды ұстау оның өмірі мен денсаулығына қауіп төндірмейтін жағдайларда жүзеге асырылуға тиіс.

- Жеке өмірге қол сұғылмаушылық. Хат алмасу, телефон арқылы сөйлесу, пошта, телеграф және басқа да хабарламалардың құпиясы.

- Тұрғын үйге қол сұғылмаушылық.

Меншікке қол сұғылмаушылық. Меншік, заңмен кепілдендірілген. Ешкім өз мүлкінен заң негізінде және сот шешімі бойынша айырыла алмайды.

Конституцияда бекітілген адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіретін заңдар мен өзге де құқықтық актілерді қолдануға ешкімнің құқығы жоқ. Егер сот қолдануға жататын заң немесе өзге де нормативтік құқықтық акт адамның және азаматтың Конституцияда бекітілген құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіреді деп тапса, ол іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұруға және осы актіні конституциялық емес деп тану туралы ұсыныспен Конституциялық сотқа жүгінуге міндетті.

3. Барлық азаматтар мен заңды тұлғалардың заң мен сот алдындағы теңдігі қағидаты – Қазақстан Республикасы Конституциясының 14-бабы. Ешкімді тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне немесе кез келген өзге мән-жайларға байланысты қандай да бір кемсітуге болмайды. Бұл қағиданы сақтамау құқық қорғау органының шешімінің күшін жоюға және оның әрекеттерін жарамсыз деп тануға әкеп соғуы мүмкін.

4. Республика халықтарының тілдерінің теңдігі қағидаты. Ол біздің еліміздің көпұлтты құрамының ерекшеліктерін көрсетеді және республикада тұратын барлық халықтардың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге негізделген. Осылайша, Қазақстандағы әрбір адамның ана тілін қолдануға құқығы бар (Қазақстан Республикасы Конституциясының 19-бабының 2-тармағы). Мемлекеттік ұйымдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарында қазақ тілімен тең дәрежеде орыс тілі ресми түрде қолданылады. Мемлекет Қазақстан халқының тілдерін үйрену және дамыту үшін жағдай жасауға қамқорлық жасайды (7-бап. Қазақстан Республикасының Конституциясы). Іс жүргізу тілін білмейтін адамға өтініштер жасауға, түсініктемелер мен айғақтар беруге, мемлекеттік органдарда сөз сөйлеуге және өтінішхаттарды ана тілінде мәлімдеуге, сондай-ақ заңда белгіленген тәртіппен аудармашының қызметтерін пайдалануға құқық берілді. Ресми құжаттар ана тіліне аударылуы мүмкін.

5. Қағидат-әркімнің өзінің заңды тұлғасын тануға құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға құқылы – 1-бөлім. Қазақстан Республикасы Конституциясының 13-бабы. Бұл әрбір адамның, Қазақстан Республикасының азаматының, шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның құқықтарды толық көлемде алуға және пайдалануға мүмкіндігі бар екенін білдіреді. Оның құқықтары заңмен қорғалған және ол өз бетінше немесе басқа адамдардың көмегімен оларды белгіленген тәртіппен қорғай алады.

6. Жариялылық принципі құқық қорғау қызметі мемлекеттің немесе жеке тұлғаның мүдделеріне нұқсан келтіруі мүмкін жағдайларды қоспағанда, негізінен ашық және жария түрде жүзеге асырылатынын білдіреді. Бұқаралық ақпарат құралдарының құқық қорғау органдарының жұмысымен танысуға, лауазымды адамдардан сұхбат алуға, оларды қызықтыратын мәліметтерді алуға мүмкіндігі бар. Көптеген құқық қорғау органдарында қоғаммен байланыс жөніндегі арнайы қызметтер, баспасөз қызметтері бар.

7. Жан-жақтылық, толықтық және объективтілік принципі. Құқық қорғау органдары өз жұмысында қателіктер мен басқа да бұзушылықтарды болдырмау үшін осы қағиданы ұдайы басшылыққа алуы керек. Оны сақтамау құқық қолдану субъектілері үшін жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін – азаматтардың, заңды тұлғалардың құқықтарына, бостандықтары мен заңды мүдделеріне нұқсан келтіру.

8. Құқық қорғау қызметін жүзеге асырудағы КӘСІБИЛІК қағидаты. Бұл дегеніміз, бұл қызметті негізінен жоғары заң білімі бар, арнайы дайындықтан өткен және белгілі бір өмірлік және құқықтық тәжірибесі бар адамдар кәсіби негізде жүзеге асырады.

9. Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын сотта қорғау қағидаты – Қазақстан Республикасы Конституциясының 13-бабының 2-бөлігі . Әрбір адамға Республиканың Конституциясында және заңдарында көзделген құқықтарға, бостандықтарға және заңды мүдделерге қысым жасайтын немесе шектейтін мемлекеттік және мемлекеттік емес органдардың, лауазымды адамдардың және өзге де адамдардың кез келген заңсыз әрекеттері мен шешімдерінен сот арқылы қорғалуына кепілдік беріледі. Құзыретті, тәуелсіз және бейтарап сот оның ісін Заңның және әділеттіліктің барлық талаптарын сақтай отырып қарау құқығынан ешкімді айыра алмайды.

Сот тәртібімен қарауға жататын өтініштерді, арыздар мен шағымдарды ешбір басқа органдар, лауазымды адамдар немесе өзге де адамдар қарауға немесе бақылауға ала алмайды.

Құқық қорғау қызметін жүзеге асыру үшін сәйкесінше құқық қорғау деп аталатын нақты органдар бар.

Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы" құқық қорғау қызметі туралы " Заңының 1-бабының 7-тармағында құқық қорғау органы ұғымы берілген,:

құқық қорғау органы - адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының, жеке және заңды тұлғалардың, мемлекеттің заңды мүдделерінің сақталуын және қорғалуын қамтамасыз ететін, өз құзыретіне сәйкес қылмысқа және өзге де құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл жөніндегі мемлекеттің саясатын іске асыратын, заңдылықты қамтамасыз ету және қоғамдық тәртіпті сақтау, құқық бұзушылықтарды анықтау, алдын алу, жолын кесу, тергеп-

тексеру жөніндегі арнайы өкілеттіктерге ие мемлекеттік орган, қылмыстық істер бойынша сот шешімдерін орындау .

Бұдан басқа: "құқық қорғау органдарына өз қызметін Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес жүзеге асыратын прокуратура, ішкі істер, мемлекеттік өртке қарсы қызмет, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және экономикалық тергеу қызметі жатады.

Алайда, заңгер ғалымдар әлі күнге дейін құқық қорғау органдарына толық жауапкершілікпен жатқызуға болатын органдардың құрамын анықтаған жоқ.

Құқықтық әдебиеттерде құқық қорғау деп санауға болатын орган сәйкес келуі керек бірқатар **белгілер** жасалды.

Құқық қорғау органдарының белгілеріне мыналар жатады:

1. Оның мәртебесі мен қызметін құқықтық реттеу. Әдетте, бұл осы органның міндеттеріне, ұйымдастырылуына және қызметіне арнайы арналған заң (мысалы, "ПО туралы" ҚР Заңы және т.б.).

2. Заңда және мемлекет механизміндегі нақты Ережеде тікелей көрсетілгендіктен, бұл органдар адамның және азаматтың және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды, заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге арналған.

3. Бұл органдардың іс-әрекеттері, шешімдері еркін нысанда емес, заңда белгіленген ережелер мен рәсімдерді сақтай отырып жасалады. Құқық қорғау органдары қызметкерлерінің бұл ережелерді бұзуы тәртіптік, әкімшілік, материалдық немесе қылмыстық жауапкершілікке әкеп соғады.

4. Іс-әрекеттер, шешімдер барлық жағдайларда құқық қорғау органдарының араласуына негіз және себеп болған жеке, лауазымды адамның немесе ұйымның іс-әрекет немесе әрекетсіздік жасауына құқықтық ықпал ету шаралары болып табылады. Бұл шаралар органның құзыретіне және жасалған қылмыстың ауырлығына байланысты өзгереді.

5. Қабылданатын шешімдерді, іс-қимылдарды іске асыруды арнайы дайындалған мемлекеттік қызметшілер жүзеге асырады.

6. Құқық қорғау органдары қабылдаған заңды және негізделген шешімдерді барлық лауазымды адамдар мен азаматтар міндетті түрде орындауға тиіс. Бұл шешімдердің орындалмауы қосымша жауапкершілікке әкеп соғатын дербес құқық бұзушылықты құрайды.

7. Осы органдар қабылдаған барлық шешімдерге, әрекеттерге, сондай-ақ олардың әрекетсіздігіне шағым жасалуы мүмкін.

Мемлекеттің барлық органдары сияқты, құқық қорғау органына да мемлекеттік-билік өкілеттіктері, өз құзыреті берілген, заңда көзделген ұйымдық дербестігі бар. Алайда, оның тән ерекшелігі-бұл органның жалпы қызметіндегі құқық қорғау қызметі басым.

Құқық қорғау органдары қызметінің ерекшеліктеріне олардың бір-бірімен өзара әрекеттесуі жатады.

Құқық қорғау органдарының өзара іс-қимылы, яғни құқық қорғау органдарының да, оның жекелеген бөліктерінің де мақсаттары мен міндеттері бойынша келісілген қызметі құқық қорғау органдарының бірыңғай жүйесінің болмауынсыз мүмкін емес.

Құқық қорғау органдарының жүйесі деп құқықтық БҚпал етудің тиісті шараларын қолдану арқылы құқықтар мен бостандықтарды құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғау үшін құрылатын өзара байланысты мемлекеттік органдардың жиынтығы түсініледі.

Айта кету керек, егер мүмкін болса, бұзылған құқық қалпына келтіріліп қана қоймай, сонымен бірге жаза да қолданылады.

Осы міндеттерді шешу арқылы Құқық қорғау органдары азаматтардың өмірін, құқықтары мен мүдделерін, сондай-ақ қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғайды.

Құқық қорғау органдары құқық қолдану органдарының, яғни құқықты қолданатын мемлекеттік органдардың бөлігі болып табылады.

Құқық қорғау органдарының қызметі әрқашан берілген нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған: азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу және т. б.

Осы нәтижелерге қол жеткізу үшін құқық қорғау органдары белгілі бір функцияларды орындайды. **Құқық қорғау органдарының функциялары - олардың қызметінің негізгі бағыттары.** Құқық қорғау органына тән функциялар оның ұйымдастырылуын, құрылымы мен құзыретін анықтайды.

Құқық қорғау органдарының функциялары үшін келесі ерекшеліктер тән:

- олар белгілі бір дәрежеде құқық қорғау органдарының құзыретін бөлуді сипаттайды;

- функциялардың әрқайсысын белгілі бір құқық қорғау органы ұсынады;

- орындалатын функция құқық қорғау органдарының билік және басқару органдары жүйесіндегі орнын айқындайды.

Құқық қорғау органдарының негізгі функцияларына мыналар жатады:

- прокурорлық қадағалау,

- қылмыстарды тергеу,

- қылмыстық жазаларды орындау,

- жедел-ізвестіру қызметі,

- қоғамдық тәртіпті сақтау,

- құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алу және жолын кесу,

- ведомстволық бақылау.

Құқық қорғау органдарының мемлекеттің басқа институттарынан негізгі айырмашылығы функционалды, содан кейін іс жүргізу сипатына ие. Бұл жағдайда өкілеттіктер тиісті функцияларды анықтамайды, керісінше-мемлекет белгілеген функциялар тиісті өкілеттіктерді анықтайды. Тәжірибе көрсеткендей, шамадан тыс өкілеттіктер, сайып келгенде, функцияның деградациясына әкеледі. Тарих

ұлы Петр реформалары жылдарында мемлекеттік әкімшілік қадағалау шенеуніктерінің (фискалдардың) өкілеттіктерінің негізсіз кеңеюі жалған ескертулер мен жауапсыздық тәжірибесін тудырғанын көрсетеді.

Құқық қорғау органдарының барлық қызметі адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға, мемлекеттегі заңдылық пен құқықтық тәртіпті сақтауға бағытталған.

Құқық қорғау органдарына жататын органдардың мәні-мемлекетке нақты құқықтар мен міндеттер берілген органның қоғамда өзіне ғана тән функцияларды азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының сақталуын, заңдылық пен құқықтық тәртіпті қаншалықты едәуір қамтамасыз ететіндігінде.

1.2. "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" оқу пәнінің пәні мен жүйесі. Курстың басқа заң пәндерімен байланысы.

Кез-келген оқу пәнінің пәні, ең алдымен, оның шеңберінде зерттелуі керек мәселелер мен мәселелердің шеңберімен анықталады. Осындай жалпы көзқарасқа сәйкес "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" оқу пәнінің пәні айқындалады.

"Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" курсының пәні құқық қорғау қызметін орындайтын мемлекеттік органдардың қызметінің, міндеттерінің, функцияларының, өкілеттіктерінің және ұйымдық құрылысының құқықтық негізі болып табылады. Осы мәліметтердің ішінде жалпы құқық қорғау қызметі туралы ғана емес, сонымен бірге оның нақты бағыттары (функциялары) туралы, сондай-ақ тиісті органдардың немесе ұйымдардың құрылуы, олардың құрылымы, өзара байланысы мен бағыныштылығы, негізгі өкілеттіктері мен міндеттері, бір-бірімен және бүкіл мемлекеттік механизммен өзара іс-қимыл туралы түсінік беретіндер орталық орын алады. Сондай-ақ, тиісті органдардың кадрларын іріктеу және орналастыру тәртібіне, олардың жауапкершілігіне назар аударылады.

Осылайша, "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" курсына зерделеу пәні мынадай мәселелер болады:

1. Құқық қорғау органдары қызметінің түсінігі мен маңызды сипаттамалары.

Курстың негізі және негізгі бөлігі болып табылатын заңнамалық актілер зерттеледі. Олар өздігінен емес, құқықтық нормалардың дамуы мен жетілдірілуін ескере отырып, оларды практикалық қолдану тұрғысынан қарастырылады. Заң ережелерін талдау негізінде курстың негізгі ұғымдарының бірқатар анықтамалары мен тұжырымдары, олардың маңызды белгілері ұсынылады.

2. Курс пәніне құқық қорғау органдарының міндеттері кіреді. Азаматтардың, мемлекеттік органдар мен ұйымдардың құқықтары мен заңды

мүдделерін жан-жақты қорғау, құқықтық мемлекетті нығайту, өмірдің барлық салаларында заңның үстемдігін жүргізу бойынша барлық заң органдары үшін ортақ міндеттерді орындай отырып, прокуратура, алдын ала тергеу органдары өз қызметін ерекше нақты міндеттерге қол жеткізуге бағыттайды. Бұл құқықтық құралдардың ерекшелігі мен олардың қызмет ету шарттары, өкілеттіктері, құрылыстың ұйымдастырушылық формалары және т. б.

3. Курста құқық қорғау органдарын ұйымдастыру мен қызметінің негізгі принциптеріне айтарлықтай орын беріледі. Қазақстан Республикасының Конституциясына сүйене отырып, Құқық қорғау органдары туралы заңнама Конституциялық қағидаттарды жаңғыртады, содан кейін оларды белгілі бір органның міндеттерінің ерекшеліктері мен қызметінің сипатын ескере отырып, көптеген нақты нормаларда дамытады және нақтылайды. Осылайша, тергеуші қылмыстық істі тергеу кезінде анықтау органдарына іздестіру және тергеу әрекеттерін жүргізуді тапсыруға құқылы.

4. Курс құқық қорғау органдарының жүйесі, құрылымы мен құрамы, олардың құрылу тәртібі, прокуратура, ішкі істер, мемлекеттік өртке қарсы қызмет, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және экономикалық тергеу қызметі қызметкерлерінің лауазымына кандидаттарға қойылатын талаптар, сондай-ақ осы адамдардың құқықтық мәртебесі туралы мәліметтерді қамтиды.

Әрбір құқық қорғау органының жүйесі оларды халыққа жақындату және олардың жұмысын ретке келтіру мақсатында елдің мемлекеттік құрылымына сәйкес құрылады. Ол әртүрлі деңгейдегі сілтемелерден тұрады. Сонымен қатар, әр буынның органы заңда нақты анықталған өз құзыретіне ие.

Құқық қорғау органдарының ұйымдық құрылымы олардың қандай бөліктерден немесе бөлімшелерден тұратынын көрсетеді. Курста олардың арасындағы өкілеттіктерді бөлу, олардың өзара әрекеттесу тәртібі, басқа субъектілермен қарым-қатынас мәселелері қарастырылады.

Құрам кең мағынада-бұл белгілі бір құқық қорғау мекемесінің барлық қызметкерлері. Курс мәселелерін баяндау кезінде белгілі бір заңды функцияларды - прокурорлық қадағалауды және т. б. орындауға құқылы лауазымды тұлғалардың құқықтық мәртебесін анықтауға назар аударылады.

5. Курста құқық қорғау органдары мен лауазымды тұлғалардың құзыреті, өкілеттіктері, құқықтық нысандары мен жұмыс әдістері қарастырылады. олардың өкілеттіктері белгілі бір құқық қорғау органының қызметін реттейтін заңнамалық актілерде нақты анықталған. Алайда, заң шығарушы әрдайым құқықтық нормалардың мазмұнын және қолданылатын терминологияны түсіндіре бермейді, бұл заң пәндерін оқуда біраз қиындықтар туғызады. Сонымен қатар, өкілеттіктерді түсіну тек олардың тізімін білумен шектелмейді. Олардың әрқайсысы кем дегенде қысқаша құқықтық түсіндіруді,

декодтауды қажет етеді. Сондықтан курста барлық құқық қорғау органдарының өкілеттіктерінің маңызды белгілері көрсетілген.

6. Курстың пәні құқық қорғау органдарының мемлекеттік билік және басқару органдарымен қарым-қатынасы және олардың өзара қарым-қатынасы сияқты маңызды мәселелерді қамтиды. Бұл ретте құқық қорғау органдарының өзара байланысына көп көңіл бөлінеді. Сонымен, анықтау органдарын зерделеу кезінде біз олардың барлық Күрделі әкімшілік қызметін қарастырмаймыз. Анықтау органдарының қылмыстарды тергеп-тексеруіне байланысты ұйымдастыру және олардың қызметі мәселелеріне басты назар аударылатын болады, ол процестік нысанда жүзеге асырылады және сотта істердің одан әрі дұрыс шешілуіне ықпал етеді.

Жоғарыда аталған мәселелерді ескере отырып, "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" пәнін осы органдар қызметінің ұйымдастыру негіздері мен аса маңызды бағыттары мен міндеттері, олардың бір-бірімен және мемлекеттің өзге де органдарымен өзара іс-қимылы зерттелетін пән ретінде айқындауға болады.

Курстың пәні оның мазмұнын анықтайды, ол келесі жүйе бойынша баяндалады. Курс екі бөлікке бөлінеді - жалпы және ерекше.

Жалпы бөлімде құқық қорғау қызметінің, құқық қорғау органдарының түсінігі мен мазмұнын, курстың пәні мен жүйесін, оның заңнамалық және басқа да көздерін, сондай-ақ бірқатар басқа да маңызды ережелерді анықтауға байланысты мәселелер қамтылады. Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамалық актілері курсты құру үшін негіз болып табылады, бұл ретте олар осы салада қалыптасқан проблемаларды ескере отырып, оларды дамыту мен құқық қолдануда қаралады. Курстың негізгі ұғымдарының барлық анықтамалары заңнамалық актілер негізінде тұжырымдалған.

Ерекше бөлімде нақты құқық қорғау органдарының ұйымдастырылуы мен қызметі қарастырылады. Алдымен ішкі істер органдары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және экономикалық тергеу қызметтері сияқты қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын органдардың қызметін ұйымдастыру мәселелері зерттеледі.

"Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" оқу пәні басқа да бірқатар құқықтық пәндерде оқытылады және олармен ажырамас байланыста болады. Заң пәндері Құқық салаларын, жалпы және ерекше құқықтық нормаларды зерттейтіндіктен, құқық нормаларына негізделген ең маңызды теориялық ұғымдар мен категорияларды әзірлейді, соңғыларын түсіндіреді, түсіндіреді, осы пәндер пәндерінің өзара байланысы тиісті құқық салаларының өзара байланысына негізделген.

Қазіргі оқу пәні келесі оқу пәндерімен тығыз байланысты: мемлекет және құқық теориясы, конституциялық құқық, Әкімшілік құқық, қылмыстық процесс, азаматтық процесс.

"Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" курсы мен мемлекет пен құқық теориясының байланысы соңғысы мемлекеттің мәнін, оның функцияларын, оның даму кезеңдерін, мемлекеттік билік механизмін, құқықтың мәнін, құқықтық қатынастарды, құқықтық сананы, заңдылықты және басқа да бірқатар маңызды ұғымдарды зерттеудің негізгі әдіснамалық тәсілдерін анықтайтындығына байланысты.

Сонымен, заңдылық ұғымын анықтай отырып, мемлекет пен құқық теориясы оның оң мазмұнын ғана емес, сонымен бірге заңдылықты жүзеге асырудың құқықтық, ұйымдастырушылық және басқа құралдарын да ашады

Осы курстың пәні "Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы" пәнімен тығыз байланысты, оның шеңберінде көптеген басқа проблемаларды жария етумен қатар мемлекеттің барлық органдары жүйесіндегі құқық қорғау органдарының рөлі мен орны туралы жалпы көрініс беріледі, олардың арасындағы өзара байланыс сипатталады.

Қазақстан Республикасының Конституциясында Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдарын ұйымдастыру мен жұмыс істеуінің негізгі Ережелері бекітілген.

Қазақстан Республикасының Конституциясы Конституцияның және оған сәйкес заңдардың үстемдігін бекітеді (Конституцияның 4-бабының 1-бөлігі) . Сондықтан республиканың құқық қорғау органдарының жүйесі мен құрылымы олардың қызметі Конституцияда жарияланған адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын бұза алмайтындай етіп ұйымдастырылған (Конституцияның 2-бөлімі) .

Қарастырылып отырған тәртіп "ҚР әкімшілік құқығы" пәнімен де көптеген байланыс нүктелеріне ие, оның міндеттерінің бірі мемлекеттік органдардың атқарушылық-өкімдік қызметі процесінде туындайтын қоғамдық қатынастарды зерделеу болып табылады. Ол мемлекеттік басқару органдарының жүйесі мен құрылымын, оларды ұйымдастыру және қызмет ету принциптерін, өкілеттіктерін анықтайды. Бұл органдардың функцияларының бірі-қоғамдық тәртіпті сақтау саласындағы басқару.

"Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" курсының пәні, атап айтқанда, құқық қорғау органдарын басқарушылық (атқарушы) функцияларымен бір мезгілде жүзеге асыратын ҚР Ішкі істер министрлігінің және оған бағынысты мекемелердің ұйымдастырылуы мен қызметінің мәселелерін қамтиды.

Құқық қорғау органдары әкімшілік ықпал ету шараларын қолдануға уәкілетті. Әкімшілік юрисдикция - "ҚР әкімшілік құқығы" пәнінің бөлігі. Тиісінше, осы пәнді оқу үшін адамдарды әкімшілік жауапкершілікке тарту құқығы берілген органдар туралы білу маңызды.

"Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" пәні "қылмыстық процесс" пәнімен тығыз байланысты, оның негізгі мақсаты қылмыстар туралы

істер бойынша іс жүргізуге байланысты барлық құқық қорғау органдары қызметінің мазмұнын терең талдау болып табылады. Бұл пән қылмыс туралы хабарлама алудан бастап үкім шығаруға дейінгі қылмыстық істі "ілгерілетудің" бүкіл рәсімін егжей-тегжейлі реттейді.

Зерттелетін курстың ережелері мен түсініктерін білмей қылмыстық іс жүргізу құқығының мәселелерін түсіну мүмкін емес. "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" құқықтық іс жүргізу салалары үшін бастапқы грамотаның бір түрі болып табылады. Бұл өзара байланыс республиканың барлық құқық қорғау органдарының міндеттерінің бірлігіне байланысты. Қазақстанның құқық қорғау органдары туралы заңнамалық актілерінде тұжырымдалған міндеттер әртүрлі жолдармен және әдістермен – прокурорлық қадағалауды, алдын ала тергеуді жүзеге асыру арқылы орындалады. Бұл міндеттер белгілі бір құқық қорғау органдарының жүйесін, құрылымын, құрамы мен өкілеттіктерін анықтайды.

Азаматтық іс жүргізу құқығы курсында азаматтар мен түрлі ұйымдардың мүліктік, еңбек және өзге де құқықтар мен заңды мүдделерді құқықтық қорғау үшін сотқа жүгінуінің негіздері мен тәртібін және азаматтық істерді қарау жөніндегі соттың қызметін айқындайтын нормалар қаралады. Азаматтық процесс, қылмыстық процесс сияқты, дәйекті кезеңдер-кезеңдер бойынша істің "қозғалысы" болып табылады. Істі бірінші сатыдағы сотта қарағаннан кейін ол апелляциялық сатыда, ал шешім заңды күшіне енгеннен кейін - қадағалау тәртібімен немесе жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша қайта қаралуы мүмкін.

"Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" пәні "Мемлекет тарихы және шет елдердің құқықтары" сияқты заң пәнінен оқшауланбаған. Прокуратура, ішкі істер органдарының ұйымдастырылуы мен қызметінің көптеген мәселелерін білу жалпы теориялық және тарихи көзқарастарды, нақты құқықтық құбылыстарды басқалардан, статикадан емес, тарихи оқиғалар аясында, біздің елде де, шетелде де жинақталған құқықтық тәжірибемен салыстырғанда көре білуді талап етеді. Біздің замандастарымыз да, предшественниктеріміз де. Мұндай тәсілдерге қажетті бастапқы ақпарат мемлекет пен құқық теориясының негіздерін, отандық және шетелдік тарихты зерттеу кезінде алынады.

"Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" курсы белгілі бір дәрежеде халықаралық құқық зерттейтін ережелермен байланысты. Бұл тұжырым Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабының 3-бөлігінің нормасын жасауға мүмкіндік береді: "Республика ратификациялаған халықаралық шарттар оның заңдарынан басымдыққа ие. Қазақстан қатысушысы болып табылатын халықаралық шарттардың Қазақстан Республикасының аумағында қолданылу тәртібі мен талаптары Республика заңнамасында айқындалады".

"Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" курсының негіздерін білу оның көздерін зерделеусіз мүмкін емес. Қазіргі әдебиеттегі Осы курстың теориялық даму деңгейі өте жоғары. Бүгінде осы бағыт бойынша

көптеген ғылыми еңбектер, оқу және оқу-әдістемелік жұмыстар жарияланды. Бұл ретте құқық қорғау қызметінің жекелеген тараптарын қарайтын арнайы жұмыстар да, құқық қорғау органдары олардың жүйелік тұтастығында ұсынылған жалпы сипаттағы жұмыстар да бар. Қазіргі басылымдардың маңызды ерекшелігі-олардың қолданыстағы заңнамаға кең сенімі. Олардың кейбіреулері жекелеген құқық қорғау институттарының қалыптасу тарихына, ҚР-дағы құқық қорғау қызметін дамытудың өзекті мәселелерін талдауға жүгінеді. Сонымен бірге, өкінішке орай, тұжырымдамалық талдауға, оқу курсының ұсынудың логикалық мәдениетіне жеткіліксіз көңіл бөлінеді

Курстың қайнар көздері заңнамалық және басқа да құқықтық актілердің едәуір саны болып табылады. Олардың қаншасын дәл анықтау мүмкін емес. Бірақ, кез – келген жағдайда, сіз сенімді түрде айта аласыз-бірнеше ондаған.

Актерілердің және олардағы нақты құқықтық нұсқамалардың мұндай көптігі "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" оқу пәні адамның және азаматтың құқықтары мен заңды мүдделерін, қоғам мен тұтастай мемлекеттің мүдделерін қорғау бойынша өте жауапты қызметті орындауға шақырылған көптеген мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдар мен лауазымды тұлғаларға қатысты екендігімен түсіндіріледі. Осыған байланысты тиісті ұйымдардың құрылысын, олардың өкілеттіктері мен лауазымды тұлғалардың өкілеттіктерін аса мұқият құқықтық реттеу талап етіледі.

Құқық қорғау органдары туралы құқықтық актілер массивін сипаттау үшін бұл массивте әртүрлі заңды маңызы бар актілер (әртүрлі заңды күштер) қатар өмір сүретіні де маңызды. Онда Қазақстан Республикасы Конституциясының, заңдардың, Президенттің жарлықтарының ережелері Үкімет қаулыларымен, ведомстволық нормативтік актілердің ережелерімен халықаралық келісімдердің ережелері және т.б. "қатар жүреді" және өзара іс-қимыл жасайды. Бұл жағдай, әрине, құқық қорғау органдарының жүйесі сүйенетін құқықтық базаны зерттеуді едәуір қиындатады.

Осы түрдегі қиындықтарды жеңу осы базаны құрайтын құқықтық актілердің жіктелуіне ықпал етуге арналған.

Оны екі негізге сүйене отырып жүзеге асырған жөн. Олардың бірі-топтастырылған актілердің мәні (мазмұны), олардың заңды күшіне қарамастан. Тағы біреуі-актілерді олардың заңды мәні бойынша топтастыру.

Әрине, "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" оқу пәні шеңберінде осы актілердің барлығын мұқият зерделеудің қажеті жоқ. Бұл материалды басқа пәндер бойынша игеру кезінде жасалады. Алайда, қылмыстарды анықтайтын және тергейтін органдардың шеңберіне, олардың негізгі өкілеттіктеріне, құрылымына және олардың бір-бірімен және басқа да мемлекеттік және мемлекеттік емес органдар мен мекемелермен өзара әрекеттесуіне қатысты ережелерді игеру қажет.

Қолданыстағы заңнамалық ұйғарымдарға және қазақстандық заң доктринасында қалыптасқан белгілерге сәйкес құқық қорғау органдары туралы құқықтық актілер, сондай-ақ барлық басқа мәселелер бойынша актілер нақты иерархиялық құрылымға құрылады. Осы құрылымдағы нақты актінің орны, әдетте, оны қандай орган қабылдағаны және қандай тәртіппен жасалғаны анықталады.

Жоғарыда айтылғандай, Қазақстан Республикасының Конституциясы ең жоғары деңгейде. Ол ерекше рәсімді сақтай отырып қабылданады және мемлекеттік және қоғамдық өмірдің, оның ішінде құқық қорғау органдарының ұйымдастырылуы мен қызметінің түйінді мәселелерін шешеді. Төменгі деңгейдегі барлық құқықтық актілер конституциялық ережелерге дәл сәйкес келуі керек. Сондықтан Қазақстан Республикасының Конституциясы жоғары заңды күшке ие деп айту әдетке айналған. Ол ерекше процедураны сақтай отырып жойылады және өзгереді. Бұл оның тұрақтылығының кепілдіктерінің бірі.

Құқықтық актілердің иерархиялық құрылымында заңдар сәл төмен. Қазақстанның қолданыстағы заңнамасына сәйкес конституциялық заңдар ерекшеленеді (оларды шығару Конституцияның онда көрсетілген мәселелер бойынша тікелей нұсқамасына байланысты жүзеге асырылады). Оларды Парламент қабылдайды және Президент оларға қол қойғаннан кейін немесе заңда тікелей көрсетілген мерзімде әрекет ете бастайды. Осы деңгейдегі актілерде заңдылық пен құқықтық тәртіпті қорғауға, азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға байланысты өте жауапты функцияларды жүзеге асыруға сенетін құқық қорғау органдарын ұйымдастыру мен қызметінің көптеген мәселелері шешіледі. Олар қабылдаған шешімдердің беделін Заңның беделі күшейтеді. Бұл олардың қызметі дұрыс жүзеге асырылатынына кепілдік береді.

Құқықтық актілердің иерархиялық құрылымындағы келесі кезең Республика Президентінің жарлықтарына бөлінген осы актілердің мазмұны Конституциямен айқындалады. Көбінесе олар атқарушы биліктің құрамына кіретін құқық қорғау органдарына қатысты. Жарлықпен қандай да бір орган туралы, оған қосымша өкілеттіктер жүктеу туралы не оны ондай өкілеттіктерден босату туралы ереже бекітілуі мүмкін. Үкіметтің қаулылары мен бұйрықтары біршама төмен. Бұл актілер Конституцияға да, заңдарға да, Президенттің жарлықтарына да қайшы келмеуі мүмкін. Үкімет өз құзыретіне неғұрлым жоғары деңгейдегі актілермен жатқызылған мәселелерді ғана регламенттеуге құқылы. Ол әдетте заңдар мен президенттік жарлықтарда айтылғандарды нақтылайды және толықтырады, Үкімет, Президент сияқты, Үкімет мүшелері – министрлер басқаратын құқық қорғау органдары туралы ережелерді бекітуі мүмкін. Мәселен, Үкіметтің қаулыларымен Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі туралы ереже бекітілді.

Құқық қорғау органдарының ұйымдастырылуы мен қызметін регламенттеуге министрліктер мен ведомстволардың актілері (ведомстволық

актілер) қатысы болуы мүмкін. Оларды тиісті деңгейдегі басшылар шығарады. Олардың басты қасиеті-олар міндетті түрде заңдармен, президенттік және үкіметтік актілермен келісілуі керек. Олар әртүрлі жолдармен аталуы мүмкін: бұйрықтар, нұсқаулар, нұсқаулар, ережелер және т. б.

Жақында, жоғарыда айтылғандай, халықаралық құқықтың жалпыға бірдей танылған принциптері мен нормалары мен халықаралық шарттар жаңа дыбысқа ие бола бастады. Бұрын тиісті ережелер елдегі қолданыстағы заңдарға ауыстырылғаннан кейін орындалуы міндетті болатын. Олар тікелей қолданылмады. Енді олар жоғарыда келтірілген Конституцияның 4-бабына сәйкес қазақстандық заңдардан артықшылыққа ие. Басқаша айтқанда, халықаралық құқықтың ережелері өзінің заңдық мәні бойынша ҚР заңдарының нұсқамаларына қарағанда маңыздырақ болды.

Қорытынды: осылайша, "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" оқу курсының кең теориялық және нормативтік базасы бар, бұл оның құрылымын құқық қорғау қызметінің теориялық және қолданбалы аспектілерін дәйекті баяндау ретінде жалпы және ерекше бөліктердің бірлігінде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

№ 2 тақырып Қазақстан Республикасындағы сот төрелігі және сот жүйесі. Судьялардың конституциялық мәртебесі

2.1. Сот билігінің түсінігі, мәні және функциялары.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 3-бабында: "республикадағы мемлекеттік билік біртұтас, Конституция мен заңдар негізінде оны заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөлу қағидатына сәйкес және олардың бір-бірімен тежеу және тепе-теңдік жүйесін пайдалана отырып өзара іс-қимылы негізінде жүзеге асырылады" деп айқындалады.

Билікті бөлу идеясы жаңа емес. Теория ретінде оны XVIII ғасырда тұжырымдаған. француз философы ш. л. Монтескье. "Әр мемлекетте, – деді ол, – заң шығарушы, атқарушы және сот билігі бар. Бұл биліктің барлығын бөлу керек, өйткені егер судья заң шығарушы болса, онда азаматтардың бостандығы озбырлықтың мейіріміне айналады. Егер сот билігі атқарушы билікке қосылса, онда судья езгі болуға мүмкіндік алады".

VII бөлім (СОТТАР ЖӘНЕ СОТ ТӨРЕЛІГІ. Прокуратура. Адам құқықтары жөніндегі уәкіл) Негізгі Заң сот билігіне арнайы арналған, онда мемлекеттік биліктің осы ерекше түрін сипаттайтын ережелер бекітілген: оны жүзеге асыру нысандары, сот билігінің субъектілері, сот төрелігі принциптері, сот билігінің жоғарғы органдары.

Сот билігі Қазақстан Республикасының атынан жүзеге асырылады және өз мақсатымен азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғауға, Республиканың Конституциясын, заңдарын, өзге де нормативтік құқықтық актілерін, халықаралық шарттарын орындауды қамтамасыз етуге ие.

Қазіргі уақытта "сот жүйесі" термині әртүрлі мағынада қолданылады. Контекстке байланысты ол мыналарды білдіруі мүмкін: сот (дерексіз немесе нақты); сот төрелігін жүзеге асыратын мемлекет органдарының жүйесі; азаматтардың мүдделерін қорғау құралы және дауларды шешу тәсілі; соттар мен судьялардың құзыреті. Бұл терминді қолданудың басқа нұсқалары бар. "Сот билігі" терминінің түсініксіздігі ол белгілейтін институтты әртүрлі тәсілдермен түсінуге болатындығын көрсетеді. Біз сот билігін түсінудің екі жағын бөліп көрсетеміз: құрылымдық және функционалдық. Құрылымдық түсінік сот билігі деп Арнайы мемлекеттік органдар – соттар жүйесін; соттың функционалдық – спецификалық функциясын білдіреді.

Сот билігін сот немесе сот жүйесі ретінде анықтау да қателік емес. Оны "сот билігі" ұғымының қосымша құрылымдық сипаттамасы ретінде қарастырған жөн.

Сот билігі ұғымы биліктің жалпы тұжырымдамасынан және атап айтқанда мемлекеттік билік ұғымынан туындайды.

Биліктің жалпы тұжырымдамасы, өздеріңіз білетіндей, көп қырлы және көп қырлы категория. Ата - ана мен әкенің күші, сезімнің күші, көпшіліктің немесе

көшенің күші, жергілікті билік және т.б. - "билік"сөзін қолданудың кең ауқымы. Сондықтан биліктің жалпы анықтамасы да өте кең.

Оған көбінесе, ең алдымен, белгілі бір құралдардың көмегімен адамдардың іс-әрекетіне, мінез-құлқына анықтаушы әсер ету қабілеті мен мүмкіндігі кіреді: билік, ерікті ықпал, құқықтық бұйрықтар, мәжбүрлеу және т. б.

Билік дегеніміз-бір нәрсеге құқық, күш, ерік-жігер әрекет ету және билік ету еркіндігі, басшылық, басқару, құқық және біреуді немесе бір нәрсені басқару, өз еркіне бағыну мүмкіндігі.

Билікті қандай да бір адам, орган, бірлестік, мекеме деп санауға болмайды. Олар актерлер, бірақ билік емес.

Мемлекеттік билік ұғымы неғұрлым тар. Жалпыға қарағанда, бұл ұғым жекелендірілген. Онда қазірдің өзінде жұмыс істеп тұрған субъект - халық немесе мемлекет, оның аппараты және жергілікті басқару органдары бар, оларға халық өз билігін береді. Тиісінше, мұндай билік әдетте халықтың және (немесе) мемлекеттің өз органдары тұлғасындағы адамдардың мінез-құлқына және тұтастай алғанда қоғамда болып жатқан процестерге сендіру немесе мәжбүрлеу арқылы әсер ету мүмкіндігін, яғни қабілетін қарастырады.

Сот билігі ұғымын ашатын белгілерді қарастыру қажет сияқты.

Бірінші белгі Конституциядан туындайды, оған сәйкес сот билігі мемлекеттік биліктің бір түрі болып табылады. "Билік" терминінің өзі өкілеттіктер мен оларды жүзеге асыру мүмкіндіктерінің болуын білдіреді. "Сот" сын есімі өкілеттіктердің кімге тиесілі екенін анықтайды. Осыдан екінші белгі шығады.

Екінші белгі - сот билігі тек бірыңғай сот жүйесін құрайтын соттарға тиесілі.

Сот билігін Қазақстан Республикасының сот жүйесіне кіретін соттар ғана жүзеге асыруға өкілетті. Сот жүйесінің бірлігі барлық соттардың заңдылықты қамтамасыз ету, конституциялық құрылысты, азаматтың құқықтары мен бостандықтарын және басқа да әлеуметтік құндылықтарды қорғау жөніндегі міндеттерінің ортақтығында: ұйымдастыру және қызмет принциптерінің бірлігінде: соттардың бірдей материалдық және іс жүргізу құқық нормаларын қолдануында: судьялардың құқықтық мәртебесінің бірлігінде: төмендегі инстанциялық және өзге де қатынастарда - және одан жоғары тұрған соттар: мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен сот билігі органдарын қаржыландыру тәртібімен.

Сот билігі азаматтық, қылмыстық және заңда белгіленген өзге де сот ісін жүргізу нысандары арқылы жүзеге асырылады. Заңда көзделген жағдайларда қылмыстық сот ісін жүргізу алқабилердің қатысуымен жүзеге асырылады (Конституцияның 75-бабы).

Сот билігінің үшінші белгісі-эксклюзивтілік. Сот билігіне берілген өкілеттіктер Оған ғана беріледі. Ешқандай жағдайда басқа органдар сот билігін

қайталай алмайды. Сот билігінің айрықша өкілеттіктеріне: сот төрелігін жүзеге асыру; егер бұл әрекеттерге сот тәртібімен шағым жасалған жағдайда мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдардың шешімдері мен іс-әрекеттерінің заңдылығы мен негізділігін бақылау; азаматтардың конституциялық құқықтарына нұқсан келтіретін тергеу әрекеттері мен жедел-ізвестіру іс-шараларына санкция беру жатады; алдын ала тергеу органдары жүргізген тұтқындаулар мен ұстаулардың заңдылығы мен негізділігін бақылау; сот практикасы мәселелерін түсіндіру; судьялар корпусын қалыптастыруға қатысу; және т. б.

Ешқандай басқа органдар мен лауазымды адамдар сот билігін жүзеге асыруға құқылы емес, ал сот органдары өз өкілеттіктерін ішінара орындауды ешкімге беруге құқылы емес.

Сот билігінің төртінші белгісі-Тәуелсіздік, Тәуелсіздік, оқшаулану сияқты қасиеттердің үштұғырлығы .

Тәуелсіздік дегеніміз, сот іс бойынша шешім қабылдаған кезде ешкімнің еркімен байланысты емес. Сот шешімді өз бетінше қабылдайды. Судья тек заңға, құқықтық санаға және ар-ұжданға байланысты. Тәуелсіздік-бұл сот құқығы ғана емес, оның міндеті. Судьялар судьялардың Тәуелсіздік кепілдіктерінің – материалдық, әлеуметтік, қауіпсіздік кепілдіктерінің және т. б. жиынтығын қарастыратын заңға сүйене отырып, өз тәуелсіздігіне қол сұғудың кез-келген әрекетіне қарсы тұруға міндетті.

Сот билігінің тәуелсіздігі деп соттар өз функцияларын ешкімге әсер етпестен немесе әсер етпестен жүзеге асыратындығын түсіну керек. Сот төрелігін іске асыру кезінде олар заң шығарушы және атқарушы билік органдарына; өзге органдарға, ұйымдарға, партиялар мен қозғалыстарға, лауазымды адамдарға; сот талқылауындағы тараптардың пікірлері мен ұстанымдарына; алдын ала тергеу органдары мен прокурордың тұжырымдарына; жоғары тұрған соттарға; кез келген жеке тұлғаларға тәуелді емес. Сонымен, тергеуші мен прокурордың айыпталушының кінәсі туралы тұжырымдары сотты үкім шығарған кезде байланыстырмайды, ол сотталушыны ақтай алады. Сол сияқты, үкімнің күшін жойған және істі жаңа сот қарауына жіберген жоғары тұрған сот қандай дәлелдемелерді дұрыс деп тануға, қандай бап бойынша сотталушының іс-әрекетін саралауға, оған жаза шарасын айқындауға бұйрық беруге құқылы емес. Осы маңызды мәселелердің барлығы бірінші сатыдағы соттың құзыреті болып табылады судьялар заң мен өзінің құқықтық санасын басшылыққа ала отырып, өзінің ішкі сенімі бойынша әрекет етеді.

Сот билігінің тәуелсіздігі соттың өз бетінше шешім қабылдауын білдіреді. Сот іс бойынша аралық және одан да көп қорытынды шешімдер қабылдау туралы ешкіммен кеңесуге міндетті емес (және құқылы емес). Сот шешімдері ешкімнің санкциясы мен мақұлдауын қажет етпейді.

Сот билігінің дербестігі соттардың өз функцияларын жүзеге асыру үшін заң бойынша берілген барлық қажетті өкілеттіктерге ие бола отырып, өз күштерімен

қандай да бір басшылықсыз және бағыныштылықсыз дербес әрекет ететіндігін білдіреді. Сот шешімдері ешқандай мақұлдауды қажет етпейді. Заңды күшіне енген үкімнің, шешімнің нақты іс бойынша заң күші болады және оны бүкіл ел аумағындағы барлық адамдар орындауға міндетті.

Алдын ала тергеу органдары мен прокурордың қызметі соттың іс-әрекетін ішінара алмастырмайды, ол тек сот төрелігін жүзеге асыруға ықпал етеді, оны дайындайды.

Сот алдын-ала тергеу деректеріне сене алмайды, ол барлық дәлелдемелерді өзі зерттеп, бағалауға міндетті.

Сот билігінің оқшаулануы оның тәуелсіздігі мен тәуелсіздігінен туындайды. Бұл соттар тек соттарды ғана емес (сөздің тар мағынасында), сонымен қатар олардың тіршілік әрекетін қамтамасыз ететін басқа бөлімшелерді қамтитын автономды жүйені құрайды дегенді білдіреді. Алайда сот билігінің оқшаулануы оның оқшаулануын білдірмейді. Биліктің әртүрлі тармақтары бір-бірімен байланысты. Сот билігі, атап айтқанда, заң шығарушы биліксіз мүмкін емес, өйткені оны тек заң шеңберінде жүзеге асыруға және жетілдіруге болады. Заң шығарушы билік өз кезегінде сот процедураларын, сот мәртебесін және т. б. анықтайды. Сонымен қатар, сот билігінің атқарушы билікпен тығыз ынтымақтастығынсыз шешімдерді орындау мүмкін емес.

Сот орындалатын функциялардың ерекшеліктеріне, оның қызметінің шарттары мен тәртібінің ерекшеліктеріне байланысты мемлекеттік тетікте ерекше орын алады. Соттар мемлекеттік органдардың басқа жүйесіне кірмейді, олар ұйымдасқан түрде ешкімге бағынбайды. Бұл соттар мемлекеттік билік пен басқару органдарынан толығымен оқшауланған дегенді білдірмейді. Билік органдары соттар ұйымдастырылатын және жұмыс істейтін Сот туралы заңдарды, материалдық және іс жүргізу заңдарын қабылдайды, билік және басқару органдары судьялар корпусын құруға белсенді қатысады, судьяларды тағайындайды. Бірақ бұл әрекеттердің барлығы тек ұйымдастырушылық сипатта болады және судьялардың тәуелсіздігі қағидатын қатаң сақтай отырып және оларды сот билігін жүзеге асырған кезде ғана заңға бағынады.

Сот билігін Арнайы мемлекеттік органдар – соттар жүзеге асырады. Соттардың мемлекеттік тетіктегі ерекше жағдайы олардың алдында тұрған міндеттермен, жауапты міндеттермен, қызмет сипатымен алдын ала айқындалады, оның барысында азаматтардың құқықтары мен бостандықтары, әртүрлі органдардың, мекемелер мен ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделері елеулі түрде қозғалуы мүмкін. Сондықтан судьялар-сот билігінің тасымалдаушылары-Құқықтану мәселелерінде құзыретті, жоғары заң білімі және практикалық жұмыс тәжірибесі жеткілікті болуы керек. Олар өз функцияларын кәсіби деңгейде орындайды.

Сот билігін ойдағыдай жүзеге асыру мақсатында заң соттарға барлық қажетті және жеткілікті өкілеттіктер береді.

Соттардың құрамы қатаң түрде заңды негізде қалыптастырылады. Судьяларды өкілетті органдар мен лауазымды адамдар тағайындаудың алдында өте күрделі және белгілі бір рәсім бар. Оған ҚР Жоғарғы Сот Кеңесі, Әділет министрлігі және оның органдары қатысады. Соттың заңды түрде құрылған құрамы сот шешімін шығарудың міндетті шарты болып табылады.

Бесінші белгі-сот органдары қызметінің ерекше іс жүргізу тәртібі. Сот өз өкілеттіктерін заңда белгіленген тәртіппен жүзеге асырады. Сот ісін жүргізу тәртібі бірқатар іс жүргізу кодекстерімен (ҚІЖК, АӨК, АІЖК, ӘҚБтК) реттеледі.

Сот ісін жүргізу – сот билігі органдарының ерекше қызметі. Ол заңда көзделген жағдайларда басталады және белгіленген процестік нысанда өтеді. Сот ісін жүргізудің бірнеше түрі бар – әкімшілік, азаматтық, қылмыстық.

Бұл заң озбырлықты, субъективизмді болдырмау үшін істерді тергеу, қарау және шешу процедураларын егжей-тегжейлі реттейді. Сот процесін егжей-тегжейлі реттеу және соттың барлық іс жүргізу талаптарын дәл орындауы істің нақты мән-жайларын дұрыс анықтауға және осы негізде заңды және негізделген шешім шығаруға кепілдік береді.

Алтыншы белгі - сот билігінің заңдылығы. Сот билігінің жоғары мәртебесіне қарамастан, ол өз ережелеріне сәйкес әрекет ете алмайды. Жоғарыда айтылғандай, сот тек заңға тәуелді.

Жетінші белгі - сот өкілеттіктерінің билік сипаты. Бұл, ең алдымен, судьялардың өз өкілеттіктерін жүзеге асыру кезіндегі талаптары мен өкімдері барлық мемлекеттік органдар, ұйымдар және басқа да заңды тұлғалар мен азаматтар үшін міндетті екендігінде көрінеді. Сот (судья) қаралатын істерге қатысы бар кез келген ақпаратты, құжаттар мен заттарды талап етуге, тексерулер, тексерулер, ведомстволық сараптамалар жүргізуді талап етуге құқылы. Осы талаптарға жолданған органдар мен адамдар оларды өтеусіз орындауға міндетті.

Сот сотталушыға мәжбүрлеу іс жүргізу шараларын - бұлтартпау шараларын (тыйым салу, кепіл, кетпеу туралы жазылу және т. б.) алып келуді, мүлікке тыйым салуды және т. б. қолдануға құқылы.

Сот шешімдері сот процесіне қатысатын және сот отырысы залына қатысатын барлық адамдар үшін міндетті. Аталған адамдар төрағалық етушінің өкімдеріне бағынбаған немесе істі жүргізу тәртібі бұзылған жағдайда төрағалық етуші оларды жою (сот залынан шығару, айыппұл салу) жөнінде шаралар қолдануға құқылы.

Сот шешімі-бұл белгілі бір іс бойынша заң. Сот шығарған үкім, шешім, ұйғарым, олардың заңды күшіне енуі жөніндегі қаулы барлық мемлекеттік және қоғамдық органдар, кәсіпорындар, мекемелер, ұйымдар, лауазымды адамдар мен азаматтар үшін міндетті және республиканың бүкіл аумағында орындалуға тиіс.

Сот талаптарының орындалуы және оның шешімдерінің орындалуы мемлекеттің күшімен қамтамасыз етіледі. Қажет болған жағдайда тиісті органдар

мен лауазымды адамдар соттың талаптарын іске асыру үшін мәжбүрлеу шараларын қолдана алады.

Мемлекеттік тетікте міндеттеріне сот шешімдерін орындау кіретін арнаулы органдар мен лауазымды адамдар жұмыс істейді.

Жазалау шараларын көздейтін үкімдерді: бас бостандығынан айыруды ішкі істер органдары орындайды. Сот орындаушылары мүліктік және ақшалай өндіріп алу (қылмыспен келтірілген залалды өтеу, мүлікті тәркілеу) бөлігінде соттардың үкімдері мен шешімдерін іске асырады.

Соттардың нақты іс бойынша іс жүргізу кезіндегі талаптары мен өкімдерін ішкі істер органдары (әкелу, қамаудағы сотталушыларды сотқа жеткізу), сондай-ақ әртүрлі органдардың, мекемелердің әкімшілігі (құжаттарды талап ету, сарапшыларды шақыру, тексерулер жүргізу және т.б.) орындайды.

Жоғарыда келтірілген белгілерге сүйене отырып, біз сот билігінің анықтамасын тұжырымдаймыз: ***сот билігі** – бұл тәуелсіз және оқшауланған мемлекеттік органдарға – соттарға – олардың құзыретіне жататын құқықтық мәселелерді өз бетінше шешуге берілген ерекше өкілеттіктер, сондай-ақ конституциялық, азаматтық, қылмыстық, әкімшілік және төрелік сот ісін жүргізу арқылы осы өкілеттіктерді заңға негізделген іске асыру.*

Сот билігі мемлекеттік биліктің бір тармағы ретінде белгілі бір функцияларды орындайды. **Сот билігінің функциялары**-бұл соттардың өздеріне жүктелген міндеттерді жүзеге асырудағы негізгі бағыттары, оларға берілген билік өкілеттіктері арқылы жүзеге асырылады

Сот билігі жүзеге асыратын функциялардың қатарына мыналар жатады:

- **сот төрелігі (дәрістің екінші сұрағында толығырақ қарастырылады.);**
- **конституциялық бақылау функциясы.**

Қазақстан Республикасы Конституциясының 78-бабы заңға немесе қолдануға жататын өзге де нормативтік құқықтық актіге, Конституцияда бекітілген адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына қысым жасалған жағдайда, сот іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұру және осы актіні конституциялық емес деп тану туралы ұсыныспен Конституциялық Сотқа жүгіну міндетін міндеттейді. Соттарға Конституциялық Сотқа жүгіну міндетін жүктеу заңды қолданудың бірыңғай практикасын қалыптастыруға бағытталған жеке тұлғаның конституциялық құқықтарын сақтаудың қосымша кепілі болып табылады. Осылайша, сот нақты істің дұрыс шешілуіне ғана емес, сонымен қатар соттар мен осындай актіге негізделген басқа да мемлекеттік органдардың ықтимал қате шешімдерінің алдын алуға қамқорлық жасайды. Бұл тұрғыда ол профилактикалық мақсатты көздейді: белгілі бір нормативтік актіні конституциялық емес деп тану оны кейіннен қолдануға, демек, азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарының ықтимал бұзылуына жол бермейді.

Соттар Конституциялық Сотқа республикалық органдардың – Парламенттің, Президенттің, Үкіметтің, министрліктердің, комитеттердің, ведомстволардың, Үкіметтің құрамына кірмейтін орталық атқарушы органдардың күшін жою құқығы жоқ актілерін конституциялық емес деп тану туралы өтінішхаттармен жүгінеді. Осы органдарға қатысты соттар конституциялық бақылауды ішінара жүзеге асырады.

Нормативтік актілері мен іс-әрекеттері сот тәртібімен жойылуы мүмкін жергілікті өкілді және атқарушы органдарға, қоғамдық бірлестіктерге қатысты соттар тарапынан конституциялық бақылау толық көлемде жүзеге асырылады.

Жалпы юрисдикция соттарының құзыретіне мемлекеттік органдардың Конституциялық құзыретін бұзу туралы дауларды қарау кірмейтінін атап өткен жөн. Көптеген елдерде бұл міндет Конституциялық соттарға немесе басқа да арнайы мемлекеттік органдарға жүктеледі.

Сот билігінің негізгі функцияларының бірі-**сот бақылауы**. Оның ең маңызды ерекшелігі-оны сот жүйесі шеңберінде және тек жоғары тұрған соттар жүзеге асырады: Жоғарғы Сот төменгі соттар мен Жоғарғы сот органдарына қатысты.

Азаматтық және әкімшілік істер жөніндегі қадағалау сот алқасы, қылмыстық істер жөніндегі қадағалау сот алқасы.

Сот билігінің тәуелсіз функциясы-сот статистикасы мен сот практикасын зерттеу және талдау. Барлық соттар сот статистикасын жүргізеді және талдайды, облыстық және оларға теңестірілген соттар, Жоғарғы Сот сот практикасын зерттейді және қорытындылайды. Сот практикасын зерттеу және жалпылау, әдетте, төменгі соттардың сот төрелігін жүзеге асырудағы заңдылықты тексерумен байланысты.

Сот статистикасы мен практикасын зерделеу және талдау соттардың жұмысындағы кемшіліктерді анықтау және оларды еңсеру бойынша ұсынымдар қабылдау үшін де, қылмыстар мен өзге де құқық бұзушылықтардың алдын алу, осы бағытта мақсатты мемлекеттік саясатты әзірлеу үшін де маңызды болып табылады.

Келесі функция – құқықтық нормаларды түсіндіру. Түсіндіру кезінде заң шығарушының, норма шығарудың басқа субъектісінің ерік-жігерінің түсініксіз презентациясынан (заң нормаларының абстрактілігінен, арнайы терминологиядан) немесе қарама-қайшы көрінісінен, сондай-ақ белгілі бір заң нормаларын дұрыс түсінбеу мен қолданудың айқын тенденциясынан туындаған құқықтық нормалардың мазмұнын, яғни мәні мен шегін белгілеу қызметі қарастырылады.

Сот құқық қолдану қызметін жүзеге асыратын орган ретінде заң нормаларын сөзсіз түсіндіреді. Заңды нормаларды оларды қолдану процесінде түсіндіру екі тәсілдің бірімен жүзеге асырылуы мүмкін:

1) түсініктер, яғни. олардың мазмұнын өздері сияқты анықтайтын құқықтық нормаларды ойша түсіндіру;

2) түсіндірулер, яғни. басқалар сияқты олардың мазмұнын ашатын құқықтық нормалардың ауызша, ауызша және құжатталған интерпретациясы. Нақтылау нысаны нақтылайтын (бірақ жаңа нормативтік емес) нұсқамалары бар арнайы актілер болып табылады. Олар тәуелсіз мағынаға ие емес және заңдық нормаларын түсіндіретін нормативтік актілермен бірлікте әрекет етеді, олардың заңды күшін жоғалтуымен бірге өз әрекеттерін тоқтатады.

Жоғарғы Сотта Конституцияда сот практикасы мәселелері бойынша заңнаманы түсіндіру функциясы бекітілген, яғни ол заңдар мен басқа да нормативтік құқықтық актілерді ресми түсіндіру субъектісі ретінде тікелей аталмаған. Сонымен қатар, Жоғарғы Соттың жалпы отырысының осындай мәселелер бойынша нормативтік қаулылары Конституциялық Кеңестің нормативтік қаулыларымен қатар қолданыстағы құқықтың құрамдас бөлігі болып табылады.

Сот билігі принциптерге негізделген:

1) ҚР Конституциясы мен заңдарының өзге де нормативтік құқықтық актілерден Үстемдігі;

2) адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының басымдығы, олардың тікелей әрекеті: сот билігі органдарының адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын тану, сақтау және қорғау міндеттері;

3) сот билігі жүйесінің бірлігі;

4) заң шығарушы, атқарушы және сот билігінің бөлінуі;

5) судья лауазымдарына кандидаттарды қабілетіне және кәсіптік даярлығына сәйкес конкурстық іріктеу;

6) Жоғары тұрған соттар өз өкілеттіктері шегінде және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес қабылдаған шешімдердің төмен тұрған соттар үшін міндеттемелері;

7) Сот билігі органдары мен судьяларға қойылатын негізгі талаптардың бірлігі;

8) судьялардың кәсібилігі мен құзыреттілігі;

9) сот ісін жүргізуді жүзеге асырудағы жариялылық;

10) судьялардың дайындалатын және қабылданатын шешімдері, өздерінің лауазымдық міндеттерін орындамағаны не тиісінше орындамағаны үшін жауаптылығы;

11) сот билігінің партиядан тыс болуы; діни бірлестіктердің мемлекеттен бөлінуі;

12) сот билігі органдарындағы кадрлардың тұрақтылығы.

Бұл қағидаттар судьяларға лауазымы бойынша, яғни мемлекеттік қызметшілер ретінде қолданылады.

Сот билігінің негізгі функциясы, ол үшін ол құрылған, сот төрелігін жүзеге асыру болып табылады.

Сот төрелігі функциясын жүзеге асыру қажеттілігі қоғамдағы қақтығыстардың болуымен және мемлекеттің өзі белгілеген құқықтық тәртіпті кез-келген қол сұғушылықтан қорғауға деген ұмтылысымен түсіндіріледі. Мемлекет тарихи дамудың әрбір сәтінде аса маңызды әлеуметтік құндылықтардың (өмір, Денсаулық, мемлекеттік қауіпсіздік, меншік және т.б.) шеңберін айқындайды, оларға қол сұғу соттарға және басқа органдарға, ең қатаң, атап айтқанда қылмыстық жазаларға әкеп соқтыруы тиіс.

Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларына ұшыраған азаматтардың жеке бас бостандығын шектеудің Елеулі сипатын ескере отырып, заң шығарушы бұл мәселелерді шешуді тек сотқа тапсырды.

Сот юрисдикциясына қажеттілік қылмыстық жазаны өтеуге байланысты мәселелерді шешкен кезде де туындайды (Жазадан мерзімінен бұрын және шартты түрде мерзімінен бұрын босату, ауру бойынша жазадан босату және т.б.).

Қоғамдық билік азаматтардың жеке, жеке және басқа да құқықтарын қорғауға мүдделі, сондықтан ол осы құқықтарды қорғау үшін мемлекеттің арнайы органы - сотты құрып, оған азаматтық істерді қарау үшін тиісті құзырет береді.

Тек сот азаматты психикалық ауру немесе деменция (әрекетке қабілетсіздік) салдарынан өз құқықтарын басқару мүмкіндігінен айыра алады.

Азаматты әкімшіліктің ерікті әрекеттерінен қорғау құралы ретінде сот төрелігі функциясын жүзеге асыру аясы кеңейді. Азамат сотқа мемлекеттің лауазымды адамдары мен органдарының оның құқықтарына нұқсан келтіретін, заңды бұза отырып, өкілеттіктерін асыра пайдаланған заңсыз әрекеттеріне шағымдануға мүмкіндік алды.

Сот төрелігі басқа мемлекеттік функциялардан өзі шешетін міндеттер әдісінің ерекшелігімен ерекшеленеді. Сот қолданатын әдіс бәсекелестік пен процедуралық формамен байланысты.

Сот төрелігінің қызметі белгілі бір жолмен мемлекеттік биліктің өкілді (заң шығарушы) органдарының функцияларымен байланысты. Бұл органдар соттар басшылыққа алатын заңдар қабылдайды. Заң арқылы мемлекеттік органдар соттарға " басқарушы " әсер етіп, сот төрелігінің оңтайлы моделін, оның идеалды бейнесін жасайды. Заң арқылы басқару заң шығарушының сот қызметіне араласуын білдірмейтінін ерекше атап өткен жөн.

Соттар нақты істерді қарау кезінде заң шығарушыға емес, заңға бағынады, ол сотқа белгілі бір істі қалай шешуге болатындығы туралы нұсқау беруге құқылы емес. Сондай-ақ, заң шығарушы маңызды мәселелерді шешуде соттардың бастамасы мен тәуелсіздігі үшін белгілі кеңістік қалдыратынын атап өткен жөн. Мысалы, заң шығарушы судьяларға дәлелдемелерді олардың ішкі сенімі бойынша бағалауға мүмкіндік береді, сотталушының жеке басының сипатын және ол жасаған әрекеттің ауырлығын (бірақ санкцияның жоғарғы шегінен жоғары емес)

және т. б. ескере отырып, жаза тағайындауға мүмкіндік береді. Мұнда екі тенденция біріктіріледі, олардың бірі - сот ісін неғұрлым тығыз және қатаң реттеу арқылы заңдылықтың жоғары деңгейін қамтамасыз етуге деген ұмтылыс, ал екіншісі - судьяларға, ойлаушы, адал және адамгершілікке негізделген адамдарға деген сенімге негізделген формализмнен аулақ болуға деген ұмтылыс.

Мемлекеттік биліктің жоғарғы органдары сот төрелігін жүзеге асыруға құқылы емес. Қазақстан Республикасында сот төрелігін тек сот жүзеге асырады .

Атқарушы билік сот төрелігін жүзеге асыруға араласпайды-бұл аксиома. Бұл судьялардың алға жылжуына және олардың материалдық әл-ауқатына әсер етеді.

Құқықтық мемлекеттегі сот төрелігі шындықты іздеу процесінде жеке тұлғаның құқықтарын қорғау оның тәуелсіз, өте маңызды мақсаты болып табылатындығымен сипатталады. Оның жетістігі іс жүргізу кепілдіктері, атап айтқанда айыпталушының қорғау құқығы, тараптардың теңдігі және т. б.

Сонымен, әділеттілік деп нені түсіну керек.

Сот төрелігі-бұл соттар жүзеге асыратын, меншіктің барлық нысандарындағы азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын қорғауға, Конституция мен заңдарды қамтамасыз етуге бағытталған, құқықтық нормаларды қолдану негізінде туындайтын істер мен дауларды қараудан тұратын, міндетті сипаттағы шешімдер шығарумен аяқталатын және қажетті жағдайларда мемлекеттік қызметтің маңызды шараларын қолдануға байланысты процестік нысанда жүзеге асырылатын мемлекеттік қызмет түрі. мәжбүрлеу.

Сот төрелігін жүзеге асыру сот билігінің негізгі мазмұнын құрайды. Оның келесі маңызды **белгілерін** немесе **қасиеттерін** ажыратуға болады.

Біріншіден, сот төрелігі-бұл мемлекеттік қызметтің басқа түрлерінен кем емес маңызды түрлерінің бірі.

Екіншіден, бұл қызметті тек соттар - Конституцияда және конституциялық заңда белгіленген тәртіппен құрылатын арнайы мемлекеттік органдар жүзеге асырады. Сонымен қатар, сот төрелігін жүзеге асыру құқығы берілген жалғыз субъект бола отырып, олар сот билігінің жалғыз тасымалдаушылары болып табылады. Олардан айырмашылығы, заң шығарушы билік пен заң шығарушы қызметтің, атқарушы билік пен атқарушы қызметтің субъектілері мүлдем сәйкес келмейді.

Үшіншіден, сот төрелігі мемлекеттік қызметтің ерекше түрі ретінде заңда көзделген тәртіппен арнайы нысанда - іс жүргізу түрінде өтеді. Бұл жағдайда сот процесіне бәсекелестік, тараптардың теңдігі, жариялылық, ауызша сөйлеу және басқа да белгілер тән.

Төртіншіден, бұл қызмет құқықтық нормаларды: Конституцияны, заңды, Президенттің Жарлықтарын, өзге де құқықтық актілерді, Республиканың халықаралық шарттарын қолдану негізінде туындайтын даулар мен істерді

қараудан тұрады. Қоғамдық, діни бірлестіктердің, мораль нормаларын сотта қолдануға жол берілмейді.

Бесіншіден, ол басқа мемлекеттік органдардың күшін жоюға құқығы жоқ міндетті сипаттағы шешімдер шығарумен аяқталады. Олардан айырмашылығы, атқарушы органдардың шешімдерін басқа органдар, соның ішінде сот жоюы мүмкін.

Алтыншыдан, сот төрелігі қажетті жағдайларда мемлекеттік мәжбүрлеудің Елеулі шараларын қолданумен байланысты.

Бұған мыналар жатады: бас бостандығынан айыру, мүлікті тәркілеу, азаматтықтан айыру және т. б. мемлекеттің басқа органдары мәжбүрлеудің белгілі бір арсеналына ие (кәсіпорын қызметін тоқтата тұру, айыппұлдар, ұстау), мұндай шараларды қолдануға құқылы емес, өйткені олар адамның және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын едәуір шектейді және мемлекеттің санкциясы болып табылады. Соңғысы тарапынан заңның елеулі бұзылуы.

Жетіншіден, сот төрелігі мемлекеттік қызметтің басқа түрлерінен ерекшеленеді және өз мақсаттары бойынша - азаматтың, ұйымның бұзылған құқығын қалпына келтіру, кінәлілерді жазалау, Конституция мен заңдардың орындалуын қамтамасыз ету. Заңнамалық қызметтің мақсаты-заң нысанында қоғамдық қатынастарды реттеу.

Сегізіншіден, сот төрелігі кездейсоқ сипатқа ие: ол белгілі бір іске қатысты және өз бастамасымен емес жүзеге асырылады. Соттың қылмыстық, азаматтық және басқа да істерді қозғау құқығы жоқ.

Заңнамалық және атқарушы қызмет абстрактілі сипатқа ие, яғни белгілі бір адамдардың немесе органдардың құқықтары мен міндеттеріне байланысты емес, сондай-ақ осы қызметті жүзеге асыратын органдардың бастамасы бойынша жүзеге асырылуы мүмкін.

Сонымен, сот төрелігін жүзеге асыра отырып, сот істі қарайды және шешеді. Осы екі сот іс-әрекетінің әрқайсысы белгілі бір заңды мағынаға ие. Біріншіден, істі қарау сот отырыстары түрінде, яғни сот құрамының жиналысы және үздіксіз, ашық, ауызша жүргізілетін процестің басқа субъектілері түрінде болады. Ондағы жетекші орын сотқа және төрағалық етуші – кәсіби судьяға тиесілі. Ол істің заңды, жан-жақты, толық және объективті қаралуын қамтамасыз етуге міндетті.

Екіншіден, бұл отырыстардың маңызды ерекшелігі-тараптардың қатысуы (қылмыстық процеске айыптау және қорғау, азаматтық талапкер және азаматтық жауапкер). Тараптар өздерінің заңды мүдделерін қорғау үшін тең құқықтарға ие. Процесс қарсылас сипатқа ие, бұл сотқа жан-жақты, толық және объективті түрде қарауға және дұрыс шешім қабылдауға көмектеседі.

Үшіншіден, істерді қарау, туындайтын мәселелерді талқылау, шешімдер қабылдау, оның ішінде тыңдауды аяқтау тәртібі іс жүргізу заңына сәйкес қатаң түрде жүргізіледі.

Төртіншіден, барлық сот шешімдерінің негізінде дәлелдер жатыр. Бұл сотты істің дұрыс шешілуі үшін қажетті барлық жағдайларды мұқият тексеруге міндеттейді. Бұл ретте бірінші сатыдағы сот сот тергеуін жүргізеді, сотталушыдан, жәбірленушіден, куәгерлерден және басқа да әрекеттерден жауап алу жолымен дәлелдемелерді тікелей зерттейді.

Істі қарау нәтижелері сотқа ол бойынша түпкілікті шешім шығаруға, яғни осы істі шешуге мүмкіндік береді. Бұл ретте сот материалдық заң нормасын нақты өмірлік жағдайға-құқықтық қатынасқа қолданады. Басқаша айтқанда, ол азаматтық дауды азаматтық талапкердің немесе жауапкердің пайдасына шешеді, ал қылмыстық іс бойынша сотталушыны өзіне айыпталған қылмыс жасағаны үшін кінәлі немесе кінәсіз деп таниды, бірінші жағдайда – кінәліге жаза қолдану туралы мәселені шешеді (жаза түрі, мерзімдері және т.б.), екіншісінде – сотталушыны ақтайды.

Азаматтық іс бойынша сот қылмыстық іс бойынша-айыптау немесе ақтау үкімін шығарады. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша судья әкімшілік жаза қолдану немесе іс жүргізуді тоқтату туралы қаулы шығарады.

2.2. Сот төрелігінің принциптері: түсінігі, мағынасы, жүйесі, мазмұны.

Сот төрелігі қағидаттары-қылмыстық істерді, азаматтық және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау және шешу жөніндегі соттардың ұйымдастырылуы мен қызметінің сипаты мен мәнін білдіретін негізгі құқықтық ережелер.

Сот төрелігін жүзеге асыру кезінде соттар қызметінің ұйымдастырылуы мен тәртібі мынадай қағидаттарға негізделеді.

1. Заңдылық (Конституцияның 37-бабы) азаматтардың, лауазымды және заңды тұлғалардың Конституцияны және оған сәйкес келетін заңдар мен өзге де нормативтік актілерді қатаң және сөзсіз орындауы мен сақтауын білдіреді. Сот төрелігі саласында бұл қағида мынаны білдіреді: сот төрелігін заңда көзделген тәртіппен құрылған және өкілеттіктері бар соттар ғана жүзеге асырады; судьялар сот төрелігін жүзеге асыру кезінде тәуелсіз және тек Конституция мен заңдарға бағынады; барлық істерді сот талқылауында материалдық және іс жүргізу заңнамасын дұрыс қолдану; сот істері бойынша іс жүргізу тәртібі тек Республиканың заңдарында белгіленген.

ҚР Конституциясының 4-бабының 2-тармағында Конституцияның республиканың бүкіл аумағында жоғары заңды күші және тікелей қолданысы бар екендігі туралы ереже бекітілген . Осыған байланысты соттардың басты

міндеттерінің бірі Конституцияны сақтау ғана емес, оның тікелей қолданылуын қамтамасыз ету болып табылады. Бұл дегеніміз, егер заң немесе заңға тәуелді акт Конституцияға сәйкес келмесе немесе онда Конституцияда қамтылған нормалар болмаса, сот Конституцияны тікелей әрекет ету актісі ретінде қолдануы керек, өйткені Конституциялық нормалар заңдар мен басқа да нормативтік актілерге үстемдік етеді. Мысалы, қолданыстағы ҚІЖК-де қамауға алынған адамға қамауға алу және оны қамауда ұстау сотына шағымдану құқығын беретін норманың болмауы соттың мұндай шағымды қараудан бас тартуы үшін негіз болып табылмайды. Бұл жағдайда сот ҚР Конституциясының 4-бабының 2-тармағын және 16-бабының 2-тармағын басшылыққа ала отырып, оны қарауға міндетті.

Заңдылық қағидатын жүзеге асыру оның ережелеріне кепілдіктердің заңды жүйесімен қамтамасыз етіледі (мысалы, Соттың сот қаулыларына олардың заңсыздығы мен негізсіздігіне байланысты шағымдану құқығы; сот қадағалауы; материалдық және іс жүргізу заңдарының нормалары бұзылған жағдайда сот шешімдерінің міндетті түрде күшін жою және т.б.).

2. Қазақстан Республикасы Конституциясының 75-бабында "Қазақстан Республикасындағы сот төрелігін тек сот жүзеге асырады". Республикада соттар жұмыс істейді, олардың тізбесі Конституцияда (75-бап) және заңда (1-бап) қатаң көзделген. Сот төрелігі сот билігін жүзеге асырудың негізгі нысаны болып табылады және қылмыстық, азаматтық және өзге де істерді қылмыстық, азаматтық және заңда белгіленген өзге де сот ісін жүргізу нысандары тәртібімен сот отырыстарында қарау және шешу жолымен ерекше тәсілмен жүзеге асырылады.

Тек соттың сот төрелігін жүзеге асыру қағидаты орасан зор саяси-құқықтық мәнге ие: 1) ешбір басқа мемлекеттік және қоғамдық органдар соттардың юрисдикциясына жатқызылған азаматтық, қылмыстық және өзге де істерді қарап, шеше алмайды; 2) азаматтық және өзге де істерді сотқа дейінгі даярлау, анықтау және алдын ала тергеу сот төрелігі болып табылмайды; 3) сот қана соттың сот төрелігін тануға құқылы. қылмыс жасағаны үшін кінәлі немесе кінәсіз адам және осыған байланысты айыптау немесе ақтау үкімін шығару, қаралып отырған талап бойынша шешім қабылдау; 4) заңды күшіне енген сот қаулыларын республиканың бүкіл аумағында барлық азаматтар, лауазымды және заңды тұлғалар міндетті түрде орындауға тиіс; 5) Соттың сот қаулыларының күшін жоюы немесе оларды тек жоғары тұрған сот қана және заңда белгіленген тәртіппен ғана өзгерте алады; 6) сот істері бойынша жаза және өзге де мемлекеттік шараларды тағайындауға тек соттың ғана айрықша құқығы бар; мәжбүрлеу.

3. Судьялардың тәуелсіздігі және олардың тек Конституция мен заңға бағынуы ҚР Конституциясының 77-бабында көзделген және судья сот істеріне бөгде әсер етуді және сот төрелігін іске асыру жөніндегі қызметке араласуды

болдырмайтын жағдайларда ғана Конституция мен заңды басшылыққа ала отырып, сот істерін дербес қарайды және шешеді дегенді білдіреді.

Судьялардың тәуелсіздігі және олардың тек заңға бағынуы заңда көзделген бірқатар ережелермен (25-бап), судьяларға қол сұғылмаушылықпен (27-бап) кепілдендіріледі.

4. Судьялардың ауыспауы. Конституцияның 79-бабына сәйкес республикадағы соттар тұрақты судьялардан тұрады. Қазақстан заңнамасының тарихында алғаш рет заң шығарушы бұрынғы кеңестік құқықтағы судьяларды белгілі бір мерзімге сайлау қағидатынан алшақтап, олардың ауыспау қағидатына, яғни қандай да бір мерзімге өкілеттіктерінің шектеусіздігіне көшті.

Судьялардың ауыспайтындығы оларға заңда белгіленген тәртіппен өкілеттік берілгеннен кейін, олар тек заңда тікелей көзделген жағдайларды қоспағанда және тәртіппен қызметтен босатыла алмайтындығын білдіреді (24-бап.

Заңда судьяны қызметтен босатудың ерекше рәсімі қарастырылған.

Судьяларға қол сұғылмаушылық (Конституцияның 79-бабының 2-тармағы судьялар тәуелсіздігінің маңызды кепілі және олар сот төрелігін қалпына келтірген кезде оларға қандай да бір Ықпал етудің алдын алудың қажетті шарты болып табылады. Қол сұғылмаушылық барлық соттардың судьяларына олардың сот төрелігін тікелей іске асыруы кезінде ғана емес, олардың қызметтік қызметінен тыс уақытта да қолданылады. Алайда, бұл судья лауазымына нұқсан келтірген жағдайда судья жазасыз қалады дегенді білдірмейді. Заң оны жауапкершілікке тартудың ерекше рәсімін ғана қарастырады (тәртіптік, қылмыстық).

5. Кінәсіздік презумпциясы және айыпталушының қорғану құқығы қылмыстық сот ісін жүргізудің негізгі қағидаттары болып табылады және ҚР Конституциясының 77-бабында бекітілген, оның кінәсі соттың заңды күшіне енген үкімімен танылғанға дейін адам қылмыс жасағаны үшін кінәсіз деп саналады.

Кінәсіздік презумпциясы қағидаты оның мазмұнын айқындайтын мынадай ережелермен сипатталады: 1) азаматты қылмыс жасағаны үшін кінәлі деп тану үшін оның кінәсін сөзсіз және толық түрде дәлелдеу қажет; 2) айыпталушы өзінің кінәсіздігін дәлелдеуге міндетті емес, айыптауды дәлелдеу міндеті айыптаушыға жүктеледі; 3) кінәсі заңда көзделген тәртіппен ғана дәлелденуге тиіс; 4) айыпталушының кінәсін адамның кінәсіне күмән, егер оларды жоюдың барлық мүмкіндіктері таусылса, айыпталушының (сотталушының) пайдасына түсіндіріледі; 5) адам қылмыс жасағаны үшін өзінің жеке мойындауы негізінде ғана соттала алмайды; 6) адамды ерекше іс жүргізу актісінде - үкімде ғана қылмыс жасағаны үшін кінәлі деп тануға болады; 7) адам үкім заңды күшіне енгеннен кейін ғана кінәлі деп танылады.

Айыпталушының қорғау құқығы осы қағидатпен тығыз байланысты, ол оның не үшін айыпталғанын білуге, сот ісін жүргізудің кез - келген сатысында

қорғаушының болуына, айыптау бойынша түсініктеме беруге, дәлелдемелер ұсынуға, өтінішхаттар мәлімдеуге, оның қатысуымен жүргізілген тергеу әрекеттерінің хаттамаларымен танысуға, ал анықтау немесе алдын-ала тергеу аяқталғаннан кейін сот ісін жүргізудің кез-келген сатысында қорғаушының болуы құқығын білдіреді. Соттың, сондай-ақ іске қатысатын басқа да адамдардың шешімдері мен іс-әрекеттеріне шағымдану және т.б. (ҚІЖК-нің 22-бабы). Сотқа, алдын ала тергеу және анықтау органдарына заңмен айыпталушының өзіне тағылған айыптан заңда белгіленген құралдармен және тәсілдермен қорғалуын қамтамасыз ету және оның жеке және мүліктік құқықтарының қорғалуын қамтамасыз ету міндеті жүктелген.

2.3. Жалпы Әділет соттары жүйесі.

Құқықтық мемлекетте сот төрелігін тек сот жүргізе алады және бұл Конституция нормаларында бекітілген (75-бап). Бұл бұзылған құқықтар мен бостандықтарды қорғау мен қалпына келтірудің ең тиімді түрі болып табылатын сот. Сот жүйесінің өзіндік иерархиялық құрылымы бар, онда белгілі бір деңгейдегі сот өзінің ерекше өкілеттіктеріне ие. Мұндай құрылым көп жағдайда мемлекеттің әкімшілік-аумақтық құрылымымен тығыз байланысты. Қазақстан Республикасының Конституциясында "Қазақстан Республикасының сот жүйесі және судьяларының мәртебесі туралы" 2000 жылғы 25 желтоқсандағы № 132-ІІ Қазақстан Республикасының Конституциялық заңымен белгіленген.

"Сот жүйесі" дегеніміз не?

"Сот жүйесі" ұғымының анықтамасына тоқталмас бұрын, тұтастай алғанда жүйе деп не түсінілетінін нақтылайық.

Жүйе / термин гректің *systema* сөзінен шыққан-бұл аудармада бөліктерден тұратын" бүтін " дегенді білдіреді / - шаруашылық бірліктерінің жиынтығы, олардың міндеттеріне байланысты және ұйымдасқан түрде біртұтас тұтастыққа біріктірілген мекемелер.

Қазақстан Республикасының сот органдарының жүйесі Конституцияда көрініс табады (75-баптың 3,4-тармақтары) және конституциялық заңда нақтыланады (3-бап). Әлемдік тәжірибе екі және үш буынды сот жүйесінің бар екендігін атап өтеді. Сонымен қатар, істердің белгілі бір санатын (еңбек даулары, кәмелетке толмағандардың істері, патенттік істер және т.б.) қараумен айналысатын мамандандырылған соттар құру көзделуі мүмкін.

Құқық теориясында англо-саксон және континентальды сот жүйелері ерекшеленеді. Олардың арасындағы айырмашылық сот қызметінің құқықтық негізі және сот шешімдерінің рөлі болып табылады.

Англо-саксондық жүйенің негізі-сот прецедентін құқық көзі ретінде танитын жалпы құқық(сот практикасы). Бұл жүйеде сот құқық жасайды, ал Жоғарғы соттың шешімдері барлық соттар үшін міндетті болып табылады.

Континенттік жүйе соттардың қызметі үшін құқықтық негізге ие дамыған заңнама, яғни құқықтың қайнар көздері: Конституция, заңдар және басқа да нормативтік құқықтық актілер, халықаралық шарттық міндеттемелер, Конституциялық Кеңес пен Жоғарғы Соттың нормативтік қаулылары және сот осы дереккөздерді басшылыққа ала отырып шешім шығарады.

Қазақстан Республикасының сот органдарының жүйесі өзінің негізгі қағидаттары мен ерекшеліктері бойынша континенттік жүйеге көбірек тартылады.

Жоғарыда аталған нормативтік құқықтық актілердегі ережелерді талдау келесі маңызды тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді:

1. Қазақстан Республикасының сот жүйесі-бұл сот билігін жүзеге асыруға өкілеттік берілген Конституцияда және конституциялық заңда белгіленген барлық соттардың жиынтығы.

2. Бүкіл сот жүйесі үшінші билікті, сот билігін, мемлекетте және қоғамда жүзеге асыруға арналған және өз кезегінде бірнеше тәуелсіз ішкі жүйелерге бөлінеді, олардың әрқайсысы мемлекеттік механизмде заңмен белгіленген функцияларды орындайды.

Конституцияның 75-бабына және Конституциялық заңның 3-бабына сәйкес Қазақстан Республикасының сот жүйесі ең жалпы түрде мыналарды құрайды:

* Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты,

* Қазақстан Республикасының Конституциясына Конституциялық заңға сәйкес құрылатын жергілікті және басқа да соттар.

Қазақстан Республикасының сот жүйесіне кірмейтін **"Астана" халықаралық қаржы орталығының соты** ерекше мәртебеге ие.

Жергілікті соттарға мыналар жатады:

1) облыстық және оларға теңестірілген соттар (республика астанасының қалалық соты, Республикалық маңызы бар қалалардың қалалық соттары);

2) аудандық және оларға теңестірілген соттар (қалалық сот, ауданаралық сот).

Қазақстан Республикасында басқа соттар, оның ішінде мамандандырылған соттар (әскери, қаржылық, экономикалық, әкімшілік, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі және басқалар) құрылуы мүмкін.

Мамандандырылған соттарды Қазақстан Республикасының Президенті облыстық немесе аудандық сот мәртебесімен құрады.

Біздің сот жүйесіндегі мамандандырылған әскери соттардың сақталуы олардың армия үшін қажеттілігі мен маңыздылығына байланысты. Әскери қылмыстарға қарсы күрес тек қылмыстық істерді қарауға ғана емес, сонымен бірге олардың себептері мен жағдайларын анықтауға бағытталған.

Республика Конституциясы мен Конституциялық заңда кез-келген төтенше және арнайы соттарды құруға тыйым салу туралы өте маңызды ереже бар. Осы соттардың судьяларын іріктеу мен тағайындаудың заңдарда көзделген рәсімдерін

сақтай отырып, қолданыстағы қазақстандық заңнамаға сәйкес құрылған жоғарыда аталған соттар ғана елдегі сот билігін жүзеге асыра алады.

ҚР сот жүйесін қамтамасыз ететін **бірлік** біріктіреді (Конституциялық Заңның 4-бабы):

1. Барлық соттар мен судьялар үшін Конституцияда, конституциялық заңда, іс жүргізу және өзге де заңдарда белгіленген сот төрелігінің жалпы және бірыңғай қағидаттары;

2. Заңдарда (қылмыстық, азаматтық, әкімшілік және өзге де) белгіленген сот ісін жүргізудің барлық соттар үшін бірыңғай нысандарында сот билігін жүзеге асыру;

3. Барлық соттардың Қазақстан Республикасының қолданыстағы құқығын (іс жүргізу және материалдық құқық нормаларын) қолдануымен;

4. Судьялардың бірыңғай құқықтық мәртебесін заңнамалық бекіту;

5. Заңды күшіне енген сот актілерін Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында орындау міндеттілігі;

6. Барлық соттарды тек республикалық бюджеттен қаржыландыру арқылы жүзеге асырылады.

Кез-келген жүйе сияқты, сот жүйесі де белгілі бір элементтерден тұрады.

Сот жүйесінің элементтері:

- **сот байланысы;**

- **сот сатысы.**

Бұл ұғымдардың мағыналық мазмұны мен мағынасы әртүрлі.

Сот жүйесінің буыны-құрылымы бірдей және өкілеттіктері бірдей соттардың жиынтығы.

Осы белгі бойынша республиканың шартты сот жүйесін үш буынға бөлуге болады.

Бірінші, негізгі буын республика аумағында жұмыс істейтін барлық аудандық және оларға теңестірілген соттарды қамтиды. Әскери кемелердің негізгі буыны-әскерлердің, флотилиялардың, гарнизондардың және құрамалардың әскери соттары.

Орта буынға облыстық және оларға теңестірілген соттар кіреді. Әскери кемелердің орта буыны Қарулы Күштер түрлерінің әскери кемелерінен, әскери округтерден, флоттардан, әуе шабуылына қарсы қорғаныс округтерінен тұрады.

Жалпы юрисдикцияның да, әскери соттардың да жоғары буыны Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты болып табылады.

Әрбір буынның құзыреті мен өкілеттігі заңмен айқындалған. Сот буыны Қазақстан Республикасының сот жүйесін ұйымдастырушылық құру қағидаттарын сипаттайды.

Соттарды буындарға бөлуден басқа, заңнамада оларды **сот сатыларына** бөлу қарастырылған.

Әрбір сот дело бір-бірінен сот қарауы жөніндегі өкілеттіктердің көлемі мен сипатымен, құзыретімен ерекшеленетін бірнеше соттарда заңда көзделген реттілікпен қаралуы мүмкін.

Тұжырымдамасы сот жүйесі сот жүйесінің негізгі сипаттамаларына жатады.

Сот жүйесінде "инстанция" ұғымының маңызды ерекшеліктері бар. Соттардың инстанциялық өзара байланысы судьялардың тәуелсіздігі қағидатын сақтауды және оларды тек заңға бағынуды, жоғары тұрған соттар мен осы соттардың лауазымды адамдары тарапынан соттардың қызметтік бағыныстылығы мен қолбасшылығының болмауын көздейді. Апелляциялық сатыдағы және қадағалау сатысындағы кемелердің нұсқауларын төмен тұрған соттар, алдын ала тергеу органдары орындауға міндетті. Алайда, заң судьялардың тәуелсіздігін, олардың бірінші сатыдағы сотта дәлелдемелерді тікелей зерттеу процесінде қалыптасқан ішкі сенімін қорғай отырып, істерді апелляциялық және қадағалау тәртібімен қарайтын соттардың өкілеттіктерінің шегін нақты шектейді. Мәселен, апелляциялық сатыдағы сот істі бірінші сатыдағы сотта қарау кезінде немесе алдын ала тергеу жүргізу кезінде қандай қателіктер жіберілгенін, істі жаңа тергеу және қарау кезінде қандай мәселелерді анықтау керектігін көрсетуге құқылы, бірақ соттың материалдық Заңның қолданылуы, дәлелдемелердің артықшылықтары мен кемшіліктері, жазалау шарасы туралы тұжырымдарын алдын ала шешуге құқылы емес. Істерді қараудағы инстанционалдылықтың түбегейлі міндеттері әрбір нақты іс бойынша оңтайлы, әділ нәтижеге қол жеткізу, түпкілікті сот шешімінің заңдылығы, негізділігі, күмәні болып табылады.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында жеткілікті тиімділікпен әрекет етуде:

1. бірінші сатыдағы сот;
2. апелляциялық сатыдағы сот;
3. кассациялық сатыдағы сот
4. жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша

Біз осы инстанциялардың әрқайсысын сипаттайтын белгілерді анықтаймыз.

1. Бірінші сатыдағы сот мыналармен сипатталады:

Бірінші сатыдағы сот алдымен қылмыстық, азаматтық істі немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарайды және мәні бойынша қарайды. Соттың нақты міндеті істі заңды, жан-жақты және объективті қарау және заңды және негізделген шешім, қаулы, үкім шығару болып табылады. Дәл осы жерде сот төрелігі қағидаттары жүзеге асырылады: барлық соттарда істерді ашық талқылаудан бастап судьялардың тәуелсіздігіне дейін және оларды тек заңға бағынуға дейін және басқалар.

Бірінші сатыдағы сот ісін жүргізу сот төрелігін жүзеге асырудың басқа тәртібінен ерекшеленеді, өйткені онда дәлелдемелер тікелей зерттеледі.

Істі бірінші саты бойынша қарау кезінде жауап алу, қарап-тексеру (заттай дәлелдемелер, жергілікті жер және Үй-жайлар) жүзеге асырылуы мүмкін.

Бірінші сатыдағы соттың құрамы бойынша заң мыналарды көздейді:

- судья істі қарайды және оны өлім жазасы көзделген қылмыстар туралы істерден басқа барлық қылмыстық істер бойынша жеке-дара шешеді;
- барлық азаматтық істер бойынша жеке-дара;
- істі үш кәсіби судьядан тұратын алқа қарайды. Бұл Қазақстан Республикасының орта буын соттарында және Жоғарғы Сотында мүмкін.

Осылайша, бірінші сатыдағы сот істі қарайтын және мәні бойынша шешім қабылдайтын сот деп аталады. Олар сот жүйесінің кез-келген соты бола алады.

Бірінші сатыдағы соттың заңды күшіне енбеген үкімдеріне, шешімдері мен қаулыларына апелляциялық шағымдар мен наразылықтар бойынша істерді қарайтын екінші сатыдағы сот апелляциялық саты деп аталады.

Апелляциялық өндіріске келесі белгілер тән. Оларға ерекше міндеттер, процеске қатысушылардың қатаң белгіленген шеңбері, белгілі бір уақыт шеңбері, іс материалдарын зерттеудің нақты құралдары мен тәсілдері, іс жүргізу пәні және саты құқықтарының шектері, олардың қорытынды іс жүргізу шешімдері, жеке құқықтық регламенттеу жатады.

Апелляциялық сатының міндеттері істің нақты мән-жайларын анықтаудың дұрыстығын және заңды қолдануды, іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыру кезінде процесік құқық нормаларының сақталуын, заңды күшіне енбеген бірінші сатыдағы сот решения бойынша шешімнің заңдылығын, негізділігін, уәждемесін және әділдігін тексеру болып табылады.

Біз апелляциялық өндірістің негізгі ерекшеліктерін тұжырымдаймыз. Оларға келесі ережелерді жатқызуға болады:

- Тараптардың бірінші сатыдағы соттың үкімі мен қаулыларына шағымдану, наразылық білдіру салыстырмалы еркіндігі, бұл адамдардың кең ауқымына апелляциялық шағым беру мүмкіндігін білдіреді.

- Шағымданатын шешімдердің заңды күшіне енбеуі

- Істі мәні бойынша соттың қайта қарауы;

- Апелляциялық қарау нысанасын анықтау;

- Апелляциялық шағымдарда (наразылықтарда) көрсетілген шектерде және апелляциялық сатыға жүгіну субъектілерінің тобында істі апелляциялық қарауды шектеу;

- Нашарға бет бұру мүмкіндігі, яғни сотталушының құқықтық жағдайының нашарлауы;

- Шағымның, наразылықтың сипатына қарамастан істі толық көлемде тексеру мүмкіндігін шектеу емес;

Апелляциялық сатыдағы сот істі жаңа сот қарауына немесе қосымша тергеп-тексеруге жіберместен сотталған адамның жағдайын айтарлықтай нашарлатуға құқылы. Бұл апелляциялық сатыдағы соттың негізгі белгілері.

Жоғарғы сот кассациялық тәртіппен бірінші сатыдағы соттар шығарған заңды күшіне енген үкімдер мен қаулыларға, олар апелляциялық сатыда қаралғаннан кейін, прокурордың наразылықтарына, сондай-ақ апелляциялық сатыдағы үкімдер мен қаулыларға өтінішхаттар бойынша істерді қарайды.

Бұл жағдайда заңды күшіне енген сот шешімдерін қайта қарауға болады, бұл сот практикасының салыстырмалы тұрақтылығын алдын-ала анықтайды. Қадағалау ісін жүргізу кезінде сотталған адам сот жүктеген қылмыстық жауаптылықтың ауыртпалығын көтереді не одан босатылады, үкім мен қаулы, әдетте, орындалады не орындалады. Бұл тәртіпте кінәсізді соттауға немесе кінәліні ақтауға байланысты маңызды мәселелер күмән тудырады.

ҚР қолданыстағы іс жүргізу заңнамасы заңды күшіне енген сот шешімдерінің қайсысы қайта қаралуға жататынын, ал қайсысы кассациялық тәртіппен қайта қаралуға жатпайтынын нақты айқындайды. Мәселен, ҚР ҚІЖК-нің 484-бабына сәйкес Жоғарғы сот кассациялық тәртіппен бірінші сатыдағы соттар шығарған заңды күшіне енген үкімдер мен қаулыларға, олар апелляциялық сатыда қаралғаннан кейін, прокурордың наразылықтарына, сондай-ақ апелляциялық сатыдағы үкімдер мен қаулыларға өтінішхаттар бойынша істерді қарайды.

Сот актілері кассациялық тәртіппен қайта қарауға жатпайды:

1) қылмыстық теріс қылықтар және ауырлығы аз қылмыстар туралы істер бойынша;

2) сот талқылауы барысында ҚР ҚПК-нің 10-бабының екінші бөлігінде көрсетілген мәселелер бойынша, сондай-ақ дәлелдемелерді, процеске қатысушылардың өтініштерін зерттеу тәртібі мен тәсіліне, сот отырысы залында мемлекеттік және жеке айыптаушыны айыптаудан бас тартуға байланысты, үкімді орындауға байланысты мәселелер бойынша шығарылған;

3) тергеу судьясы шығарған.

Істі тергеп-тексеру немесе сот қарауы кезінде жол берілген азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарының бұзылуы не қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңдарының дұрыс қолданылмауы заңды күшіне енген сот актілерін кассациялық тәртіппен қайта қарауға негіз болып табылады:

1) жазықсыз адамды соттау;

2) ақтау үкімін негізсіз шығару немесе істі тоқтату;

3) сотталған адамның іс-әрекетін дұрыс сараламау, қайталану түрін және қылмыстық-атқару жүйесін түзеу мекемесінің режимін дұрыс айқындамау;

4) жәбірленушіні сот арқылы қорғау құқығынан айыру;

5) жазаның дұрыс тағайындалмауы не сот тағайындаған жазаның қылмыстық құқық бұзушылықтың ауырлығына және сотталған адамның жеке басына сәйкес келмеуі;

6) азаматтық талап қоюдың дұрыс шешілмеуі, талап қою қараусыз қалған жағдайларды қоспағанда, мүлікті тәркілеу туралы мәселенің дұрыс шешілмеуі;

7) жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша немесе медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану кезінде қаулыны заңсыз немесе негізсіз шығару;

Заңды күшіне енген үкімнің, сот қаулысының күші жойылуы және қылмыстық іс немесе тәркілеу туралы өтінішхат бойынша іс жүргізу **жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша қайта басталуы мүмкін.**

Жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша өндірісті қайта бастауға негіз болып табылады:

1) заңды күшіне енген сот үкімімен белгіленген жәбірленуші немесе куә айғақтарының, сарапшы қорытындысының көрінеу жалғандығы, сол сияқты заттай дәлелдемелердің, тергеу және сот іс-әрекеттері хаттамаларының және өзге де құжаттардың нақтылығы немесе заңсыз немесе негізсіз үкімнің немесе қаулының қаулысына әкеп соққан аударманың көрінеу дұрысностьстігі;

2) заңсыз және негізсіз үкімнің, қаулының қаулысына әкеп соққан анықтаушының, тергеушінің немесе прокурордың заңды күшіне енген сот үкімімен белгіленген қылмыстық әрекеттері;

3) соттың заңды күшіне енген үкімімен белгіленген судьялардың осы істі қарау кезінде жасаған қылмыстық әрекеттері;

4) үкім, ұйғарым шығарған кезде прокурордың қорытындысында баяндалған сотқа белгісіз өзге де мән-жайлар, олар өздері немесе бұрын белгіленген мән-жайлармен бірге сотталған адамның кінәсіздігі туралы немесе оның өзі сотталғаннан гөрі қылмыстық құқық бұзушылықтың ауырлық дәрежесі бойынша өзге де құқық бұзушылық жасағаны туралы неанного адамның немесе адамның өзіне қатысты кінәсі туралы куәландырады. оның дело тоқтатылды;

5) Қазақстан Республикасы Конституциялық сотының сот актісін шығару кезінде сот қолданған заңды немесе өзге де нормативтік құқықтық актіні конституциялық емес деп тануы;

Аудандық және оларға теңестірілген соттар (бұдан әрі-аудандық соттар) Жоғары Сот Кеңесімен келісілген Жоғарғы Сот Төрағасының ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті құрады, қайта ұйымдастырады, атын өзгертеді және таратады.

Қазақстан Республикасының Президенті бірнеше әкімшілік-аумақтық бірлікте бір аудандық сот немесе бір әкімшілік-аумақтық бірлікте бірнеше аудандық сот құра алады.

Аудандық соттар үшін судьялардың жалпы санын Жоғарғы Сот Төрағасының Жоғары Сот Кеңесімен келісілген ұсынысы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді.

Әрбір аудандық сот үшін судьялардың санын Жоғарғы Соттың, жергілікті және басқа да соттардың қызметін ұйымдастырушылық және материалдық-техникалық қамтамасыз ету жөніндегі уәкілетті органның (бұдан әрі - уәкілетті орган) ұсынуы негізінде Жоғары Сот Кеңесімен келісім бойынша Жоғарғы Соттың Төрағасы белгілейді.

Аудандық сот Конституцияда және осы Конституциялық заңда белгіленген тәртіппен тағайындалатын төраға мен судьялардан тұрады.

Егер аудандық сотта штат бойынша бір судья (бір бөлімді сот) көзделсе, ол осы сот төрағасының өкілеттіктерін жүзеге асырады.

Аудандық сот-бірінші сатыдағы сот.

Аудандық сот сот істерін және оның соттылығына жатқызылған материалдарды қарайды.

Аудандық соттың төрағасы судья болып табылады және судья міндеттерін орындаумен қатар:

- 1) сотта сот ісін жүргізуді ұйымдастыру мәселелерін шешеді;
- 2) азаматтарды жеке қабылдауды жүргізеді;
- 3) аудандық соттың жұмыс жоспарын бекітеді;
- 4) судья лауазымына кандидаттардың тағылымдамадан өтуін ұйымдастырады;
- 5) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл және судьялық әдеп нормаларын сақтау жөніндегі жұмысты қамтамасыз етеді;
- 6) өкімдер шығарады;
- 7) заңда көзделген басқа да өкілеттіктерді жүзеге асырады.

Аудандық соттың төрағасы уақытша болмаған жағдайда, осы сот төрағасының өкімімен оның міндеттерін орындау осы Сот судьяларының біріне жүктеледі.

Аудандық сотта төраға, судьялар болмаған жағдайда олардың міндеттерін орындау Жоғарғы Сот Төрағасының келісімі бойынша облыстық сот төрағасының өкімімен басқа соттың судьяларына жүктеледі.

Аудандық сот төрағасының өкілеттік мерзімі мерзімінен бұрын тоқтатылған немесе аяқталған жағдайда, төрағаның міндеттерін уақытша атқару облыстық сот төрағасының өкімімен осы Сот судьяларының біріне жүктеледі.

Облыстық және оларға теңестірілген соттарды Жоғарғы Сот Төрағасының Жоғары Сот Кеңесімен келісілген ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті құрады, қайта ұйымдастырады, атын өзгертеді және таратады.

Облыстық соттар судьяларының жалпы санын Жоғарғы Сот Төрағасының Жоғары Сот Кеңесімен келісілген ұсынысы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді.

Әрбір облыстық сот үшін судьялардың санын Жоғарғы Сот Төрағасы Жоғары Сот Кеңесімен келісім бойынша уәкілетті органның ұсынуы негізінде белгілейді.

Облыстық сот төраға мен судьялардан тұрады.

Облыстық сотта сот алқалары құрылады және мамандандырылған құрамдар құрылуы мүмкін.

Облыстық соттың органдары:

- 1) пленарлық және кеңейтілген пленарлық отырыстар;
- 2) азаматтық істер жөніндегі сот алқасы;
- 3) қылмыстық істер жөніндегі сот алқасы;
- 4) әкімшілік істер жөніндегі сот алқасы (Қазақстан Республикасының Әскери сотын қоспағанда).

Сот алқасын осы Конституциялық заңда белгіленген тәртіппен қызметке тағайындалатын төраға басқарады.

Облыстық сот:

- 1) СОТ ІСТЕРІН және оның соттылығына жатқызылған материалдарды қарайды;
- 2) сот практикасын зерделейді және оны жалпылау қорытындылары бойынша облыс соттарының сот төрелігін іске асыруы кезінде заңдылықты сақтау мәселелерін қарайды;
- 3) заңда көзделген басқа да өкілеттіктерді жүзеге асырады.

Облыстық соттың төрағасы судья болып табылады және судья міндеттерін орындаумен қатар:

- 1) сотта сот ісін жүргізуді ұйымдастыру мәселелерін шешеді;
- 2) сот алқаларының отырыстарына төрағалық етуге құқылы;
- 3) облыстық соттың жалпы отырыстарын, кеңейтілген жалпы отырыстарын шақырады және оларға төрағалық етеді;
- 4) Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімдерде тәртіптік іс жүргізу шеңберінде оның іс-әрекеттерін тексеру үшін судьяға қатысты материалдарды Сот жюриіне беру туралы мәселені облыстық соттың жалпы отырысының талқылауына шығаруды қамтамасыз етеді;
- 5) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл және судьялық әдеп нормаларын сақтау жөніндегі жұмысты қамтамасыз етеді;
- 6) облыстық соттың жұмыс жоспарын бекітеді;
- 7) сот практикасын зерделеуді ұйымдастырады;
- 8) өкімдер шығарады;
- 9) азаматтарды жеке қабылдауды жүргізеді;
- 10) заңда көзделген басқа да өкілеттіктерді жүзеге асырады.

Облыстық сот төрағасының өкілеттік мерзімі мерзімінен бұрын тоқтатылған немесе аяқталған жағдайда төрағаның міндеттерін уақытша атқаруды Жоғарғы Сот Төрағасы облыстық соттың сот алқалары төрағаларының біріне жүктейді, ал сот алқалары төрағалары болмаған жағдайда облыстық сот төрағасының міндеттерін уақытша атқару облыстық соттың судьясына жүктеледі.

Облыстық соттың төрағасы уақытша болмаған жағдайда міндеттерді орындауды облыстық соттың төрағасы облыстық соттың сот алқалары төрағаларының біріне жүктейді, ал сот алқалары төрағалары болмаған жағдайда облыстық сот төрағасының міндеттерін уақытша атқару облыстық соттың судьясына жүктеледі.

Жоғарғы Сот Төрағасы осы баптың 2 және 3-тармақтарында көзделген міндеттерді атқаруды жүктеудің күшін жоюға және облыстық сот төрағасының міндеттерін атқаруды сот алқасының басқа төрағасына немесе осы облыстық соттың судьясына жүктеуге құқылы.

Облыстық соттың сот алқасының төрағасы судья болып табылады және судья міндеттерін орындаумен қатар:

- 1) сот алқасында сот ісін жүргізуді ұйымдастыру мәселелерін шешеді;
- 2) сот алқасының отырыстарында төрағалық етеді;
- 3) сот практикасын зерделеу және қорыту жөніндегі жұмысты ұйымдастырады;
- 4) сот алқасының қызметі туралы соттың жалпы отырысына ақпарат береді;
- 5) заңда көзделген басқа да өкілеттіктерді жүзеге асырады.

Сот алқасының төрағасы облыстық соттың төрағасына сот алқасында мамандандырылған құрамдарды қалыптастыру жөнінде ұсыныстар енгізеді.

Сот алқасының төрағасы уақытша болмаған жағдайда оның міндеттерін атқаруды сот төрағасы алқа судьяларының біріне жүктейді.

Облыстық соттың сот алқасы төрағасының өкілеттігі мерзімінен бұрын тоқтатылған немесе мерзімі өткен жағдайда оның міндеттерін уақытша атқаруды облыстық соттың төрағасы облыстық соттың тиісті сот алқасының судьясына жүктейді.

Облыстық сот қажеттілігіне қарай, бірақ жылына кемінде екі рет жалпы отырыстар өткізеді, онда:

- 1) тиісті сот алқасының сандық және дербес құрамын белгілейді;
- 2) облыстық сот төрағасының және сот алқалары төрағаларының ақпаратын тыңдайды;
- 3) сот практикасын талқылайды және оны жалпылау қорытындылары бойынша облыс соттарының сот төрелігін іске асыруы кезінде заңдылықты сақтау мәселелерін қарайды;
- 4) облыстағы, республикалық маңызы бар қаладағы және Астанадағы уәкілетті органның аумақтық бөлімшесі басшысының қызметі туралы есепті тыңдайды;

№ 3 тақырып Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік органдары

3.1. Ұлттық қауіпсіздік ұғымы. Ұлттық қауіпсіздіктің негізгі бағыттары, түрлері және қауіптері

Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі-адамның және азаматтың, қоғам мен мемлекеттің серпінді дамуын қамтамасыз ететін Қазақстан Республикасының ұлттық мүдделерінің нақты және ықтимал қатерлерден қорғалу жағдайы .

Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету қағидаттары:

1) ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі қызметті жүзеге асыру кезінде заңдылықты сақтау;

2) адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының басымдығы;

3) ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштерінің әрекеттерін жедел өзара хабардар ету және келісу;

4) ұлттық қауіпсіздіктің барлық түрлерінің бірлігі, өзара байланысы және теңгерімділігі, жағдайдың дамуына байланысты олардың басымдылығын жедел өзгерту;

5) ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету кезінде алдын алу-алдын алу шараларының басымдығы;

6) ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету шараларының ұлттық қауіпсіздікке келтірілген және (немесе) ықтимал залалдың ауқымы мен сипатына уақтылы және барабарлығы;

7) адам мен азамат, қоғам және мемлекет мүдделерінің теңгерімін сақтау, олардың өзара жауапкершілігі;

8) ұлттық қауіпсіздікті қорғау жөніндегі іс-қимылдардың барлық жиынтығын іске асыруды бақылауда ұстау;

9) ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесін халықаралық қауіпсіздік жүйелерімен интеграциялау;

10) мемлекеттік органдардың өкілеттіктерін нақты ажырату.

Ұлттық қауіпсіздік түрлері:

1) қоғамдық қауіпсіздік-азаматтардың өмірін, денсаулығы мен әл-ауқатын, қазақстандық қоғамның рухани-адамгершілік құндылықтарын және әлеуметтік қамсыздандыру жүйесін қоғамның тұтастығы мен оның тұрақтылығы қамтамасыз етілетін нақты және әлеуетті қатерлерден қорғау жағдайы;

2) Әскери қауіпсіздік-адамның және азаматтың, қоғам мен мемлекеттің өмірлік маңызды мүдделерінің әскери күш қолдануға немесе оны қолдану ниетіне байланысты сыртқы және ішкі қатерлерден қорғалу жай-күйі;

3) саяси қауіпсіздік-азаматтардың, әлеуметтік топтардың құқықтары мен бостандықтарының сақталуы және олардың мүдделерінің тепе-теңдігі, мемлекеттің тұрақтылығы, тұтастығы және қолайлы халықаралық жағдайы

қамтамасыз етілетін конституциялық құрылыс негіздерінің, мемлекеттік органдар жүйесі қызметінің және мемлекеттік басқару тәртібінің нақты және әлеуетті қатерлерден қорғалу жай-күйі;

4) Экономикалық қауіпсіздік-Қазақстан Республикасы Ұлттық экономикасының орнықты дамуы мен экономикалық тәуелсіздігі қамтамасыз етілетін нақты және әлеуетті қатерлерден қорғалуының жай-күйі;

5) Ақпараттық қауіпсіздік-Қазақстан Республикасының ақпараттық кеңістігінің, сондай-ақ ақпараттық саладағы адам мен азаматтың, қоғам мен мемлекеттің құқықтары мен мүдделерінің елдің орнықты дамуы мен ақпараттық тәуелсіздігі қамтамасыз етілетін нақты және әлеуетті қатерлерден қорғалуының жай-күйі;

6) экологиялық қауіпсіздік-адамның және азаматтың, қоғам мен мемлекеттің өмірлік маңызды мүдделері мен құқықтарының қоршаған ортаға антропогендік және табиғи әсер ету нәтижесінде туындайтын қауіптерден қорғалу жай-күйі .

Қазақстан Республикасының негізгі ұлттық мүдделері:

1) адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету;

2) заңдардың дәл және біркелкі орындалуы және құқықтық тәртіпті сақтау;

3) елдегі қоғамдық келісім және саяси тұрақтылық;

4) қазақстандық патриотизм және Қазақстан халқының бірлігі;

5) қазақстандық қоғамның материалдық және рухани-адамгершілік құндылықтарын сақтау және көбейту;

6) азаматтар мен қоғамның әл-ауқатын жақсарту қажеттіліктеріне барабар Денсаулық сақтау және әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінің деңгейі мен сапасына қол жеткізу және қолдау;

7) қоғамның және азаматтардың әлеуметтік-экономикалық, инновациялық және зияткерлік даму қажеттіліктеріне барабар елдің білім беру деңгейі мен сапасына және ғылыми әлеуетіне қол жеткізу және қолдау;

8) Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысының, оның ішінде Тәуелсіздігінің, біртұтастығы мен президенттік басқару нысанының, мемлекеттік шекараның тұтастығының, қол сұғылмаушылығының және ел аумағының бөлінбейтіндігінің мызғымастығы;

9) мемлекеттік институттардың тұрақты жұмыс істеуі, олардың қызметінің тиімділігін арттыру;

10) бүкіл Қазақстан халқының игілігі үшін экономикалық даму;

11) экономикалық қауіпсіздікті толық көлемде қамтамасыз ететін агроөнеркәсіптік, отын-энергетикалық кешендер, Көлік және өндірістік салалар, қаржы жүйесі субъектілерінің орнықты жұмыс істеуі;

12) Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының жауынгерлік және жұмылдыру әзірлігін қамтамасыз ету;

13) Қазақстан Республикасының әскери қауіпсіздігін толық көлемде қамтамасыз ететін қару-жарақпен және әскери техникамен жарақтандыруды қамтамасыз ету және қорғаныс-өнеркәсіп кешенінің отандық субъектілерін дамыту;

14) бәсекеге қабілетті және қорғалатын ұлттық ақпараттық кеңістікті қолдау және дамыту;

15) қоршаған ортаның жай-күйін сақтау және жақсарту, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану;

16) Қазақстан Республикасының даму басымдықтарына сай келетін халықаралық ынтымақтастықтың жай-күйі;

17) халықаралық деңгейде Қазақстан Республикасының оң имиджі мен беделін нығайтуға бағытталған саяси бастамаларды ілгерілету;

18) Қазақстан халқы мен аумағын төтенше жағдайлар мен әскери қақтығыстар кезінде немесе осы қақтығыстар салдарынан туындайтын қауіп-қатерлерден бейбіт және соғыс уақытында қорғау.

Қазақстан Республикасының ұлттық мүдделері Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерімен толықтырылуы және Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарымен нақтылануы мүмкін.

Ұлттық қауіпсіздіктің негізгі қатерлері:

1) заңдылық пен құқықтық тәртіп деңгейін төмендету, оның ішінде Қылмыстың ұйымдасқан нысандарын қоса алғанда, оның өсуі, мемлекеттік органдардың қылмыстық құрылымдармен, террористік немесе экстремистік ұйымдармен бірігуі, лауазымды адамдардың капиталдың заңсыз айналымына қамқор болуы, сыбайлас жемқорлық, ұлттық мүдделердің қорғалу дәрежесін төмендетуге ықпал ететін қару мен есірткі құралдарының заңсыз айналымы;

2) демографиялық ахуалдың және халықтың денсаулығының нашарлауы, оның ішінде туудың күрт төмендеуі, өлім-жітімнің артуы;

3) бақыланбайтын көші-қон процестері;

4) елдің денсаулық сақтау, білім беру және зияткерлік әлеуетінің деңгейі мен сапасын төмендету;

5) Қазақстан Республикасы халқының мәдени және рухани мұрасының жоғалуы;

6) ұлтаралық және конфессияаралық қақтығыстарда, жаппай тәртіпсіздіктерде көрініс табатын әлеуметтік және саяси ахуалдың шиеленісуі;

7) конституциялық құрылысты күштеп өзгертуге бағытталған қызмет, оның ішінде Қазақстан Республикасының біртұтастығына, оның аумағының тұтастығына, қол сұғылмауына, бөлінбеуіне, күзетілетін адамдардың қауіпсіздігіне қол сұғатын іс-әрекеттер;

8) терроризм, экстремизм және сепаратизм олардың кез келген нысандары мен көріністерінде;

9) шет мемлекеттердің арнаулы қызметтерінің, өзге де шетелдік ұйымдар мен жекелеген адамдардың ұлттық қауіпсіздікке нұқсан келтіруге бағытталған барлау-диверсиялық қызметі;

10) мемлекеттік органдардың қызметін ұйымдастырмау, олардың үздіксіз жұмыс істеуін бұзу, елде басқарылу дәрежесін төмендету;

11) елдің мүдделеріне қайшы келетін стратегиялық ресурстарды пайдалануды қоса алғанда, мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігіне нұқсан келтіру, инвестициялық белсенділіктің инновациялық дамуы мен өсуіне кедергі жасау, капитал мен тауарларды елден тыс бақылаусыз әкету, көлеңкелі экономиканың өсуі;

12) қаржы жүйесінің тұрақтылығын төмендету;

13) өндірісті қысқарту, өнім мен тауарлардың сапасын, бәсекеге қабілеттілігін, экспорттық, транзиттік әлеуетін және қолжетімділігін төмендету, басқа мемлекеттерден Қазақстан Республикасында өндірілмейтін өнімдер мен тауарларды жеткізуді қысқарту;

14) елдің қорғаныс қабілеттілігі деңгейінің төмендеуі, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасына қол сұғылмаушылық және Қазақстан Республикасына қатысты күш қолдану қаупі, оған қарсы агрессия;

15) Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделмеген әскерилендірілген құралымдар құру;

16) елдің ақпараттық кеңістігінің, сондай-ақ ұлттық ақпараттық ресурстардың рұқсатсыз қол жеткізуден қорғалу деңгейін төмендету;

17) ұлттық қауіпсіздікке нұқсан келтіре отырып, жалған ақпаратты қасақана бұрмалаумен және таратумен байланысты қоғамдық және жеке санаға ақпараттық әсер ету;

18) экологиялық ахуалдың, оның ішінде ауыз су сапасының күрт нашарлауы, табиғи және техногендік сипаттағы дүлей зілзалалар мен өзге де төтенше жағдайлар, эпидемиялар мен эпизоотиялар;

19) халықаралық деңгейде ұлттық мүдделерге, Қазақстанның саяси имиджіне және экономикалық рейтингіне нұқсан келтіру;

20) шет мемлекеттерден, халықаралық және шетелдік ұйымдардан, шетелдіктерден, азаматтығы жоқ адамдардан алынған (түскен) ақшаны және (немесе) өзге де мүлікті жиналыстарды, митингілерді, шерулерді, пикеттер мен демонстрацияларды ұйымдастыруға және өткізуге, сондай-ақ егер олардың мақсаты нәсілдік, ұлттық және халықаралық ұйымдарды өртеу болып табылса, оларға қатысуға шақыруға пайдалану, әлеуметтік, діни төзімсіздік, таптық айрықша ерекшелік, конституциялық құрылысты күштеп құлату, республиканың аумақтық тұтастығына қол сұғу, сондай-ақ Конституцияның басқа да ережелерін бұзу, Қазақстан Республикасының заңдары мен өзге де нормативтік құқықтық актілерін не оларды өткізу қоғамдық тәртіп пен азаматтардың қауіпсіздігіне қатер төндіреді;

21) биологиялық тәуекелдердің жоғары деңгейі және биологиялық қауіптердің туындауы.

Ұлттық қауіпсіздікке төнетін қатерлер Қазақстан Республикасының заңнамасымен, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарымен толықтырылуы және нақтылануы мүмкін.

3.2. Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік органдарының түсінігі мен міндеттері. Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік органдарының жүйесі.

Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік органдары – Қазақстан Республикасының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылатын және оларға берілген өкілеттіктер шегінде арналған Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін арнаулы мемлекеттік органдар:

жеке адамның және қоғамның қауіпсіздігін, конституциялық құрылысты, мемлекеттік егемендікті, аумақтық тұтастықты, елдің экономикалық, ғылыми-техникалық және қорғаныс әлеуетін қорғауды қамтамасыз ету;

Қазақстан Республикасының Президентін, Қазақстан Республикасы Қауіпсіздік Кеңесінің, Қазақстан Республикасы Үкіметінің және басқа да мемлекеттік органдар мен ұйымдардың төрағасын шешімдер қабылдау үшін барлау ақпаратымен қамтамасыз ету мақсатында барлау қызметін жүзеге асыру және үйлестіру, сондай-ақ мемлекет басшылығының саяси, қаржы-экономикалық, әскери-саяси, ғылыми-техникалық, гуманитарлық, экологиялық және Қазақстанның ұлттық мүдделерін қозғайтын өзге де салалар.

Ұлттық қауіпсіздік органдарының міндеттері:

1) жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік саясатты әзірлеуге және іске асыруға қатысу;

2) "Сыртқы барлау туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес Қазақстан Республикасының мүддесі үшін барлау ақпаратын өндіру;

3) Қарсы барлау қызметін жүзеге асыру;

4) мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтерге қатысты техникалық барлауға қарсы іс-қимыл жөніндегі қызметті үйлестіру және жүзеге асыру;

5) Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күштеп өзгертуге, тұтастығын бұзуға және қауіпсіздігіне нұқсан келтіруге бағытталған Терроризмді және өзге де қызметті анықтау, оның алдын алу және жолын кесу;

6) Қазақстан Республикасында терроризмге және экстремизмге қарсы іс-қимыл саласындағы қызметті үйлестіру;

7) заңнамамен Ұлттық қауіпсіздік органдарының қарауына жатқызылған қылмыстық құқық бұзушылықтарды анықтау, жолын кесу, ашу және тергеп-тексеру;

8) Қазақстан Республикасының Президентін, Мемлекеттік органдарды, Қарулы Күштерді, басқа да әскерлер мен әскери құралымдарды бейбіт және соғыс уақытында үкіметтік байланыспен қамтамасыз ету;

9) Қазақстан Республикасының уәкілетті мемлекеттік органдарында, әскери басқару, ұлттық қауіпсіздік және ішкі істер органдарында шифрлау жұмысын ұйымдастыру;

10) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын қорғауды және қорғауды қамтамасыз ету;

11) Қазақстан Республикасының шет елдердегі мекемелерін физикалық қорғауды қамтамасыз ету.

Ұлттық қауіпсіздік органдары қызметінің негізгі қағидаттары.

Ұлттық қауіпсіздік органдарының қызметі заңдылық, құпиялылық, қастандық, дара басшылық, барлығының заң алдындағы теңдігі, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және сақтау, Саяси партиялар мен өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметінен Тәуелсіздік қағидаттарына негізделеді.

Ұлттық қауіпсіздік органдарының жүйесі

Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік органдарының бірыңғай жүйесін Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті (бұдан әрі - ұлттық қауіпсіздік комитеті), оның ведомстволары, аумақтық және өзге де ұлттық қауіпсіздік органдары, арнайы мақсаттағы бөлімшелер, оқу орындары, ғылыми-зерттеу мекемелері және басқа да ведомстволық бағынысты ұйымдар құрайды.

Ұлттық қауіпсіздік комитеті, оның ведомстволары, аумақтық және өзге де ұлттық қауіпсіздік органдары олардың орналасқан жерінен тыс уәкілетті органда есептік тіркеуге жатпайтын өзге де оқшауланған құрылымдық бөлімшелер құра алады.

Өзге оқшауланған құрылымдық бөлімшелер осы баптың екінші бөлігінде көрсетілген ұлттық қауіпсіздік органдары функцияларының бір бөлігін орындайды.

Ұлттық қауіпсіздік комитеті :

1) Республика Президенті құрады, таратады және қайта ұйымдастырады және Республиканың орталық атқарушы органдарының жүйесіне кірмейді;

2) Ұлттық қауіпсіздік комитетінің ведомстволарына, аумақтық және өзге де ұлттық қауіпсіздік органдарына, сондай-ақ ведомстволық бағынысты ұйымдарға басшылықты жүзеге асырады;

4) ұлттық қауіпсіздік органдарын мүлікпен қамтамасыз етуді жоспарлауды, оны пайдалануды, сақтауды, есепке алуды және есептен шығаруды ұйымдастырады;

5) ұлттық қауіпсіздік органдары қызметінің негізгі бағыттарын тікелей іске асырады;

6) Ұлттық қауіпсіздік органдарының қызметін ұйымдастыру және оларға жүктелген міндеттерді іске асыру мәселелері бойынша нормативтік құқықтық актілерді қабылдайды;

7) заңды тұлға болып табылады, нақты және шартты атаулары, өзіндік символикасы мен айырым белгілері болады.

Ұлттық қауіпсіздік комитетінің мәртебесі мен өкілеттігі Ұлттық қауіпсіздік комитеті туралы ережеде айқындалады.

Ұлттық қауіпсіздік органдарының символикасын, айырым белгілерін және ведомстволық наградаларын Қазақстан Республикасының Президенті Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті Төрағасының ұсынуы бойынша бекітеді.

Ұлттық қауіпсіздік комитетінің ведомстволары Ұлттық қауіпсіздік органдарына өз қызметінің жекелеген бағыттары бойынша жүктелген міндеттерді іске асыру үшін құрылады.

Ұлттық қауіпсіздік комитетінің ведомстволары:

1) Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті Төрағасының ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті құрады, таратады және қайта ұйымдастырады;

2) Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті Төрағасының ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті қызметке тағайындайтын және қызметтен босататын Директорлар басқарады;

3) заңды тұлғалар болып табылады, жарамды және шартты атаулары болады.

Облыстар, республикалық маңызы бар қалалар және Астана бойынша **Ұлттық қауіпсіздік комитетінің аумақтық органдары** және оларға бағынысты қалалық және аудандық басқармалар (бөлімдер, бөлімшелер) тиісті аумақта Ұлттық қауіпсіздік органдарына жүктелген міндеттерді іске асыру үшін құрылады.)

Облыстар, республикалық маңызы бар қалалар және Астана бойынша Ұлттық қауіпсіздік комитетінің аумақтық органдары заңды тұлғалар болып табылады, жарамды және шартты атаулары, мөрлері мен мөртабандары, шоттары, негізгі қорлары, әлеуметтік-мәдени және медициналық мақсаттағы объектілері болады.

Жедел-қызметтік қызметте Ұлттық қауіпсіздік комитетінің аумақтық органдары жергілікті өкілді және атқарушы органдардан және олардың лауазымды адамдарынан тәуелсіз болады.

Әскери қарсы барлау органдары:

1) Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында Ұлттық қауіпсіздік органдарына жүктелген міндеттерді іске асыру үшін құрылады;

2) әскери құралым болып табылады;

3) жарамды және шартты атаулары, мөрлері мен мөртабандары болады;

4) жедел-қызметтік қызметте Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының қолбасшылығынан тәуелсіз болады.

Ұлттық қауіпсіздік комитетінің әскери полиция органдары.

Ұлттық қауіпсіздік комитетінің әскери полиция органдары Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өздеріне жүктелген міндеттерді орындауға арналған.

Арнайы мақсаттағы бөлімшелер

Арнайы мақсаттағы бөлімшелер терроризм актілерінің және жеке адамға, қоғамға және мемлекетке өзге де аса қауіпті қылмыстық қол сұғушылықтардың жолын кесу үшін құрылады.

Арнайы мақсаттағы бөлімшелер Ұлттық қауіпсіздік комитетінің төрағасы айқындайтын тәртіппен Ұлттық қауіпсіздік органдары өткізетін жедел-жауынгерлік және өзге де іс-шараларға қатысады.

№ 4 тақырып Әділет органдарының құқық қорғау қызметі

4.1. Қазақстан Республикасы Әділет органдарының міндеттері мен жүйесі.

Грек тілінен аударғанда "Әділет" сөзі - "Әділет" - бұл сот мекемелерінің барлық жиынтығын, сот төрелігін жүзеге асырудағы барлық қызметті, сондай-ақ сот бөлімін білдіретін термин.

Әділет органдарының негізгі мақсаты-әділет қызметі, құқықтық мемлекет құру, бірқатар мемлекеттік функцияларды орындау қызметі.

Алғаш рет Әділет органдарын Ресей империясында Александр I 1802 жылы құрды.

Қазақстандық заң ғылымында әділет органдары жүйесінің қазіргі кездегі мекемесі Қазақстан тарихындағы кеңестік кезеңмен байланысты. 1999 жылғы 30 қыркүйекте Қазақстанда әділет органдарының құрылғанына 80 жыл толды. Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасы қалыптасқан сәттен бастап бүгінгі күнге дейін тәуелсіз Қазақстанда олар өркениетті құқықтық мемлекетте өздеріне арналған рөлді нақты орындайды.

Халық Комиссарлары Кеңесінің 1919 жылғы 10 шілдедегі Жарлығымен Қырғыз өлкесін басқару жөніндегі әскери-революциялық комитет - Уақытша, Қазақстан Кеңестерінің съезі шақырылғанға дейін, "өлкені жоғары әскери-азаматтық басқару"шоғырланған орган құрылды. 1919 жылы 30 қыркүйекте Қырғыз Революциялық білім комитетінің әділет бөлімінің қаулысы қабылданды. Алғашқы қадамдардан бастап әділет органдарының басты міндеті аудармадағы "Әділет" сөзінің мағынасына сәйкес келетін әділеттілікті бекіту болып саналды.

Әділет органдары басқа құқық қорғау органдарына қарағанда ертерек құрылғанымен, олардың өкілеттіктері көршілес мемлекеттік функцияларды оқшаулау және шектеу жолында ең үлкен өзгерістерге ұшырады.

Алғашқы жылдары әділет органдары әртүрлі міндеттерді атқарды. Сол жылдары Орталық әділет бөлімі сот-тергеу, әкімшілік - шаруашылық, заңнамалық ұсыныстар, жазалау және нотариаттық сияқты бөлімшелерден тұрды.

Қазақстандағы саяси және экономикалық жүйелердің түбегейлі өзгеруі әділет органдарын ұйымдастыру мен олардың қызметін құқықтық реттеуді реформалауға әкелді. Қазақстан Республикасының тәуелсіздігін алу, соңғы жылдары Қазақстанның экономикалық және қоғамдық-саяси өмірінде болған өзгерістер әділет органдарының ұйымдастырылуы мен функцияларына әсер ете алмады. Мысалы, азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қозғайтын нормативтік құқықтық актілерді, министрліктерді, ведомстволарды тіркеу сияқты жаңа өкілеттіктер пайда болды. Ведомстволық нормативтік құқықтық актілерді сараптау және тіркеу міндетін жүктеу, ең алдымен, азаматтардың конституциялық құқықтары мен мүдделерінің бұзылмауына байланысты, өйткені ҚР Конституциясы бойынша адамның өмірі, оның құқықтары мен бостандықтары мемлекеттің ең жоғары құндылығы болып жарияланды.

Әділет органдарын ұйымдастыру мен олардың қызметін құқықтық реттеу Нормативтік құқықтық актілердің тұтас топтамасымен регламенттеледі, олардың ішінде: ҚР Конституциясы; 2002 жылғы 18 наурыздағы "Әділет органдары туралы" ҚР Заңдары; 2015 жылғы 23 қарашадағы "Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы" ҚР Заңы сияқты актілер негіз қалаушы болып табылады

"Әділет органдары туралы" Заңның 1 - бабына сәйкес - **"Қазақстан Республикасының Әділет органдары** (бұдан әрі - әділет органдары) өз құзыреті шегінде мемлекет қызметін құқықтық қамтамасыз етуді жүзеге асыратын, мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, лауазымды адамдар мен азаматтардың жұмысында заңдылық режимін қолдайтын, құқықтар мен заңды мүдделерді қорғауды қамтамасыз ететін атқарушы билік органдары болып табылады азаматтар мен ұйымдар".

Әділет органдары қызметінің негізгі мақсаты Қазақстанда демократиялық құқықтық мемлекет құруға жан-жақты жәрдемдесу, құқықтық реформаны іс жүзінде іске асыру жөніндегі жұмысты қамтамасыз ету және үйлестіру болып табылады.

Тұтастай алғанда әділет органдарының рөлі, ең алдымен, ел бастан кешкен нақты тарихи сәттерге байланысты, мемлекет пен қоғамды реформалау, құқықтық саланы реформалау міндеттерімен анықталады.

Әділет органдарының жаңа рөлі әділет органдарының алдында тұрған міндеттер арқылы байқалады. Бұл мемлекеттік құрылысқа және мемлекеттік басқаруға байланысты міндеттер, әділет органдарының осы міндеттерді шешудің тиімділігі әділет органдарына берілетін рөлді сипаттайды. Әділет органдарының рөлі соңғы жылдары үлкен өзгерістерге ұшырады.

Мемлекеттік басқару жүйесі мен әдістерін реформалау, сондай-ақ құқықтық реформа жалпы мемлекеттік реформаның құрамдас бөлігі ретінде әділет органдарының міндеттеріне қатты әсер етті. Егемендікке ие бола отырып, Қазақстан Республикасы өзінің құқықтық жүйесін құруға байланысты барлық мәселелерді толық көлемде шешуге мүмкіндік алды. Осы факторлардың барлығы ҚР Әділет органдары жүйесінің міндеттері мен мақсаттарын жаңартуға әсер етті.

Әділет органдары-бұл сот төрелігін және бұзылған құқықтарды қалпына келтіруге байланысты басқа қызметті тікелей жүзеге асырмайтын құқық қорғау органдары. Сонымен бірге, олар Ресей Федерациясының құқық қорғау органдарының жалпы жүйесінде өте маңызды рөл атқарады, өйткені олар көптеген басқа органдардың қызметіне тиісті алғышарттар жасайды, сонымен қатар құқық қорғау органдарының, ең алдымен сот шешімдерінің орындалуын қамтамасыз етеді.

Әділет органдарының міндеттері:

1) адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының үстемдігін, Қазақстан Республикасының егемендігін қамтамасыз етуге бағытталған ұлттық

заңнаманы қалыптастыруға қатысу, жалпы мемлекеттік даму стратегиясын әзірлеуге және іске асыруға, үйлестіруге, сондай-ақ заң жобалау жұмысын жүргізуге, Қазақстан Республикасының заңнамасын талдауға, жетілдіруге, жүйелеуге, Қазақстан Республикасының заңнамасын жүргізуге қатысу арқылы қазақстандық қоғам мен мемлекеттің орнықты және үдемелі дамуы нормативтік құқықтық актілер жобаларының заң сараптамасы, ғылыми құқықтық және ғылыми лингвистикалық сараптамалар жүргізуді ұйымдастыру;

2) өз құзыреті шегінде мемлекеттің реттеушілік саясатын қалыптастыруға және іске асыруға қатысу;

3) Қазақстанның ұлттық мүдделерін қорғау және республиканың әлемдік қоғамдастықтағы беделін нығайту мақсатында, оның ішінде Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарын дайындау және жасасу жолымен халықаралық аренадағы қызметін құқықтық қамтамасыз ету;

3) коммерциялық емес ұйымдар болып табылатын заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеуді, олардың филиалдары мен өкілдіктерін есептік тіркеуді, Орталық мемлекеттік органдар мен олардың ведомстволарының, жергілікті өкілді және атқарушы органдардың нормативтік құқықтық актілерін, сондай-ақ облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың әкімдері мен тексеру комиссияларын мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыру, Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік есепке алуды қамтамасыз ету;

4) мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыру, заң көмегін ұйымдастыру және көрсету, құқықтық насихаттау саласында мемлекеттік саясатты қалыптастыру және іске асыру;

5) жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу, жылжымалы мүлік кепілін тіркеу, жылжымайтын мүлікті мемлекеттік техникалық тексеру және жылжымалы мүлік кепілінің тізілімін жүргізу саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру;

6) заң көмегін ұйымдастыру және көрсету және құқықтық насихатты қамтамасыз ету;

7) Сот-сараптама қызметін ұйымдастыру және жүзеге асыру;

8) зияткерлік меншік құқықтарын қорғау және қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты қалыптастыру және іске асыру;

9) Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асыру;

10) атқарушылық құжаттарды орындау саласында мемлекеттік саясатты қалыптастыру және іске асыру;

11) Сот-сараптама қызметі саласында мемлекеттік саясатты қалыптастыру және іске асыру;

12) оларға Қазақстан Республикасының заңнамасымен жүктелген өзге де міндеттерді жүзеге асыру.

Заңның 4-бабына сәйкес әділет органдарының қызметі **қағидаттарға** негізделеді:

1) заңдылық;

2) адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, заң алдындағы барлығының теңдігі, құрметтеу және сақтау құқығын қамтамасыз ету;

3) жариялылық, құқық қорғау және басқа да мемлекеттік органдармен, өзге де ұйымдармен және лауазымды адамдармен өзара іс-қимыл жасау;

4) Саяси партиялар мен өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметінен тәуелсіздік алған;

5) әділет органдары жүйесінің бірлігі .

Әділет органдары қызметінің **негізгі қағидаттары** заңдылық, демократия болып табылады.

Әділет органдарының қызметін қалыптастыру, ұйымдастыру бойынша жүргізілетін шараларда заңдылыққа ерекше назар аударылады. Бұл заңдылықты басқа осындай органдармен бірге қорғауға шақырылған құқық қорғау органы ретінде түсінікті, әділет органдары бұл жұмысты өздерінен бастайды.

Заңның 4-бабында көрсетілген қағидаттардан басқа әділет органдарын ұйымдастыру және олардың қызметі саласында қолданылатын қағидаттар да бар. Мемлекеттік өмір мен басқарудың көптеген салаларындағы сияқты, әділет органдары жүйесінде **аумақтық-салалық қағидат** қолданылады.

Дәл осы Қағида мен кейбір басқа қағидаттар негізінде әділет органдарының қызметі ұйымдастырылады. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі, оның орталық аппараты, Әділет министрлігі комитеттерінің, оның басқармалары мен бөлімшелерінің орталық аппараты әділет органдарының республикалық деңгейін құрайды. Әділет органдарының төменгі деңгейі облыстарға, Астанаға және Республикалық маңызы бар қалаға тиесілі. Бұл деңгей өз кезегінде екі буынды деп санауға болады. Бірінші буынға облыс, Астана және Республикалық маңызы бар қала бойынша Әділет департаментінің орталық аппараты кіреді. Екінші буынға өңірдегі мемлекеттік нотариаттық кеңселер, азаматтық хал актілерін жазу бөлімдері жатады. Бірқатар қызметтер бөлек орналасқан: Әділет министрлігінің Сот сараптамасы орталығының аймақтық бөлімшелері, әділет Министрлігінің Тіркеу қызметі комитетінің аймақтық жылжымайтын мүлік орталықтары және басқалар. Алайда оларға жалпы үйлестіруші басшылықты аумақтық деңгейде Әділет департаменті жүзеге асырады. Әділет жүйесі мен аумақтық әділет департаменттерінің алдына қойылған міндеттерге қол жеткізу мақсатында еңбекті, мақсаттарды, өкілеттіктер мен функцияларды бөлу немесе бөлу қолданылады. Аумақтық әділет басқармалары мен Әділет министрлігі арасында тұрақты өзара іс-қимыл бар.

Аумақтық әділет органдарының, Әділет министрлігінің ұйымдары мен бөлімшелерінің аумақтық әділет басқармаларына бақылауы мен есептілігі

қағидаты аудандық азаматтық хал актілерін жазу бөлімдерінің, мемлекеттік нотариаттық кеңселердің Әділет басқармасына өз қызметі туралы есеп беруінде көрінеді. Соңғысы олардың жұмысын үнемі қадағалап отырады, жоспарлы және жоспардан тыс тексерулер жүргізеді, азаматтар мен ұйымдардың өзіне бағынысты ұйымдардың жұмысына шағымдары мен өтініштерін қарайды, әділет органдарының қызметкерлері тарапынан бұзушылықтардың жолын кесу жөнінде шаралар қабылдайды және бағынысты құрылымдардың қызметін бақылау жөнінде өзге де жұмыстар жүргізеді.

Аумақтық әділет органдары жүйесін құрайтын органдардың бірлігі мен өзара байланысы қағидаты бүкіл республика шеңберіндегі Әділет министрлігі жүйесінің барлық құрылымдарының бірлігі мен өзара байланысынан туындайды. Әділет министрлігінің жүйесінде екі деңгей немесе екі ішкі жүйені ажыратуға болады. Республика мен әкімшілік-аумақтық бірліктер бойынша аумақтық әділет органдарының жүйесін құрайтын органдар мен ұйымдардың бірлігі мен өзара байланысы олардың алдына қойылған міндеттер мен оларға жүктелген функциялардың сипатына байланысты.

Жауапкершілік қағидаты: біріншіден, әділет органдары әділет саласындағы мемлекеттік саясатты жүргізуге жауапты.

Әділет органдары жұмысының нәтижелері Әділет министрлігінде бағаланады, онда жергілікті жерлерде өз бөлімшелерінің жұмысын жетілдіру бойынша тиісті қорытындылар жасалады. Жеке жауапкершілік те белгілі. Әділет департаментінің бастығы әділет министрлігінің алдында жергілікті жерлердегі тиісті істердің жай-күйі үшін, департаменттің, оның бөлімдері мен оған бағынысты бөлімшелерінің жұмысын тиісті ұйымдастырғаны үшін дербес жауапты болады. Бөлімдер мен бөлімшелердің бастықтары өздеріне жүктелген құрылымдардың жұмысына жауап береді. Әділет органдарының әрбір қызметкері өзінің қызметтік өкілеттіктерін тиісінше қолдануға және қызметтік міндеттерін орындауға дербес жауапты болады. Әділет органдары халыққа және ұйымдарға тиісті заң көмегі мен қызметтерін сапалы көрсетуге жауапты.

Жариялылық, ашықтық қағидаты әділет органдарының қоғамдық билік органдары ретіндегі жұмысы кеңінен жарияланып, баспасөзде, теледидарда және басқа да бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланатынын білдіреді. Кез келген тілек білдіруші тұлға Әділет министрлігі органдары жүйесінің, оның жекелеген ұйымдарының қызметі туралы ақпарат ала алады. Әркім өзіне қажетті ақпаратты, түсініктемелерді, заң көмегін алу жөнінде әділет органдарына шағымдармен және арыздармен жүгіне алады. Әділет органдары өз қызметін баспасөзде, ұйымдардағы және мекемелердегі қызметкерлердің сөз сөйлеуі арқылы, құқықтық насихат пен құқықтық тәрбие беру барысында кеңінен жариялайды. Іс жүзінде әрбір адам, заңды тұлға кем дегенде бір рет әділет органдарымен (тууды, некені немесе кәсіпорынды тіркеу, нотариаттық әрекеттер және т.б.) айналысқан.

Мамандандыру принципі: әділет органдары мемлекеттің әділет саласындағы саясатымен байланысты жұмыстардың үлкен көлемін орындау үшін мамандандырылған: кейбір органдар (жылжымайтын мүлік орталықтары) - жылжымайтын мүлікпен мәмілелерді және онымен өзге де құқықтық жағдайларды тіркейді; басқа органдар Нормативтік құқықтық актілерді тіркейді және оларға құқықтық сараптама жүргізеді; төртінші қызметтер - заңды тұлғаларды тіркейді; кім- онда - азаматтық хал актілерін жазу. Кадр қызметтері білікті кадрлармен қамтамасыз ету және қызметшілерді аттестаттау мәселелерімен айналысады. Сот сараптамасы орталықтары бар. Министрлікте халықаралық шарттар, заң жобалау жұмыстары бойынша қызметтер, шағымдар бөлімі, Аумақтық әділет басқармаларында талдау қызметі, заңнаманы кодификациялау және жүйелеу қызметі бар. Сонымен бірге барлық дерлік бөлімшелер орындайтын жұмыстар бар: құқықтық насихат және жалпыға бірдей оқыту.

Осылайша, айтылғандарға сүйене отырып, ҚР Әділет органдары елдің құқық қорғау органдарының қатарына жатады, өйткені олардың қызметінің бағыты тұтастай алғанда мемлекеттің басты міндеттерінің бірі - азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғау және сақтау, Республика Конституциясының, заңдарының орындалуын қамтамасыз ету болып табылады.

Әділет органдарының бірыңғай жүйесі:

1) мыналарды қамтитын әділет органдары:

Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі;

аумақтық органдар, әділет бөлімдері мен мекемелері;

2) мекемелер мен өзге де ведомстволық бағынысты ұйымдар.

Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі Қазақстан Республикасы Үкіметінің құрылымына кіретін, республика Премьер-Министрінің ұсынуы бойынша республика Президенті құратын, қайта ұйымдастыратын және тарататын орталық атқарушы орган болып табылады.

Әділет министрлігін Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісімен консультациялардан кейін енгізілген Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ұсынуы бойынша қызметке тағайындалатын және Қазақстан Республикасының Президенті қызметтен босататын Министр басқарады.

Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі Адам мен азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғау, өкілді органдар мен жұртшылық беретін сыртқы бағалау тетіктерін айқындай отырып, сыбайлас жемқорлық деңгейін рейтингтік бағалауды енгізе отырып, халық тарапынан сенім мәселелеріне басымдық бере отырып, есептілік пен қызметті бағалау жүйесін жетілдіреді, сондай-ақ азаматтық қоғам институттарымен ынтымақтастықтың әртүрлі нысандарын белгілейді, реттеуші саясатты іске асыруға жәрдемдеседі.

Облыстық, республикалық маңызы бар қалалар мен Астананың, аудандық және қалалық әділет бөлімшелері аумақтық әділет органдары болып табылады.

Аумақтық әділет органдарында әділет органдарына жүктелген функциялардың орындалуын қамтамасыз ететін тиісті құрылымдық бөлімшелер құрылады.

Әділет жүйесін ұйымдастыру

Әділет Министрлігіне жүктелген міндеттерді шешу және функцияларды қамтамасыз ету үшін Министрлік жанынан мемлекеттік мекемелер мен басқа да ұйымдар жұмыс істейді.

4.2. Қазақстан Республикасы Әділет органдары қызметінің негізгі бағыттары.

Әділет органдарының **функцияларын** шартты түрде екі топқа бөлу арқылы қарастыруға болады:

- ҚР Әділет министрлігінің міндеттерін, функциялары мен өкілеттіктерін орындауды қамтамасыз етуге байланысты;

- ҚР аумақтық әділет органдары қызметінің ерекшеліктеріне байланысты.

Заң жобалау жұмыстарын жүргізу, заңнаманы жетілдіру саласындағы әділет органдарының функциялары.

Заң жобалау жұмысын жүргізу, заңнаманы жетілдіру саласында әділет органдары мынадай функцияларды жүзеге асырады:

1) заң жобалау жұмысы, нормативтік құқықтық актілердің жобаларын әзірлеу;

2) Қазақстан Республикасы Үкіметінің заңнамалық бастамасы тәртібімен заң жобаларын әзірлейтін орталық мемлекеттік органдардың заң жобалау жұмысын үйлестіруді;

3) нормативтік құқықтық актілер жобаларының заңдық сараптамасы;

4) заң жобасы бойынша ғылыми құқықтық, ғылыми лингвистикалық сараптамалар жүргізуді ұйымдастыру;

5) Заңға тәуелді нормативтік құқықтық актінің жобасы және ақпараттық сүйемелдеу мен түсіндіру бағдарламасының жобасы бойынша заң сараптамасының нәтижелерін қамтитын Қазақстан Республикасы Үкіметінің заңнамалық бастамасы тәртібімен әзірленген заң жобасы бойынша қорытынды беру;

6) Өз құзыреті шегінде "құқықтық актілер туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес консультативтік құжатты реттеуші саясатты және нормативтік құқықтық актілердің жобаларын жария талқылау рәсімдерін жүргізуді үйлестіруді;

7) заң жобалау, сараптамалық, ғылыми-зерттеу жұмыстарын және консультацияларды жүзеге асыру үшін мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, оның ішінде шетелдік ұйымдардың мамандары мен сарапшыларын осы мақсаттарда бюджет және өзге де қаражатты пайдалана отырып тарту;

8) Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің тапсырмасы бойынша Үкіметтің нормативтік құқықтық актілерін мүдделі мемлекеттік органдармен бірлесіп ресми түсіндіру;

9) құқықтық ақпараттандыруды, "Е-заңнама" ақпараттық жүйесін жүргізуді, Құқықтық ақпараттың бірыңғай жүйесін жүргізуді қамтамасыз ету;

10) заңнама саласындағы мемлекеттік органдар мен ұйымдардың ғылыми-зерттеу жұмыстарын үйлестіру.

Халықаралық шарттарды құқықтық қамтамасыз ету, шетелдік құқықтық көмекті үйлестіру саласындағы әділет органдарының функциялары

Халықаралық шарттарды құқықтық қамтамасыз ету, шетелдік құқықтық көмекті үйлестіру саласында әділет органдары мынадай функцияларды жүзеге асырады:

1) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес шет мемлекеттермен құқықтық көмек және құқықтық ынтымақтастық туралы халықаралық шарттарды дайындауды, жасасуды және орындауды ұйымдастыруды;

2) Қазақстан Республикасының кепілдігімен жасалатын қарыз шарттарының заңдық сараптамасын;

3) Қазақстан Республикасы қатысушы болуға ниеттенетін халықаралық шарттар бойынша, сондай-ақ ратификациялауға жататын халықаралық шарттардың жобалары бойынша ғылыми құқықтық сараптама жүргізуді ұйымдастыру;

4) Қазақстан Республикасы қатысушы болуға ниеттенетін халықаралық шарттар бойынша, сондай-ақ ратификациялауға жататын халықаралық шарттардың жобалары бойынша ғылыми лингвистикалық сараптама жүргізуді ұйымдастыру;

5) халықаралық шарттарға сәйкес шет мемлекеттердің сот тапсырмалары мен өтініштерін орындау;

6) Қазақстан Республикасының және шет мемлекеттердің заңнамаларын үйлестіру, біріздендіру, сондай-ақ Қазақстан мойындаған халықаралық нормаларды Қазақстан Республикасының заңнамасына имплементациялау мәселелері бойынша талдау жүргізу;

7) Зияткерлік меншік құқықтарын өзара қорғау туралы халықаралық шарттарды дайындауға және жасасуға, осындай шарттарға қол қоюға белгіленген тәртіппен қатысу;

8) халықаралық шарттар жобаларының заңдық сараптамасы.

Сот-сараптама қызметі саласындағы әділет органдарының функциялары

Сот-сараптама қызметі саласында әділет органдары мынадай функцияларды жүзеге асырады:

- 1) сот сарапшыларының кадрларын іріктеу және орналастыру;
- 2) Қазақстан Республикасының Рұқсаттар және хабарламалар туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен сот-сараптама қызметін ұйымдастыру және сот сарапшыларына лицензиялар беру;
- 3) мемлекеттік сот-сараптама ұйымдарын материалдық-техникалық қамтамасыз ету;
- 4) Сот сараптамасы саласындағы ғылыми-зерттеу жұмысын үйлестіру.

Мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыру саласындағы әділет органдарының функциялары

Мемлекеттік тіркеу саласында әділет органдары мынадай функцияларды жүзеге асырады:

- 1) орталық мемлекеттік органдардың және олардың ведомстволарының, мәслихаттардың, әкімдіктердің, облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың әкімдері мен тексеру комиссияларының нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеуді, Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің мемлекеттік тізілімін жүргізуді қамтамасыз етуді;
- 2) орталық мемлекеттік органдарда және олардың ведомстволарында, мәслихаттарда және олардың аппараттарында, әкімдіктерде, әкімдер аппараттарында, облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың тексеру комиссияларында әділет органдарында мемлекеттік тіркеуге жататын нормативтік құқықтық актілерді басып шығаруды, мемлекеттік тіркеуді және олардың күшін жоюды реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтау саласындағы бақылауды;
- 3) коммерциялық емес ұйымдар болып табылатын заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеуді, олардың филиалдары мен өкілдіктерін есептік тіркеуді, сондай-ақ бизнес-сәйкестендіру нөмірлерінің ұлттық тізілімін жүргізуді;
- 4) жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу, жылжымалы мүлік кепілін тіркеу, жылжымайтын мүлікті мемлекеттік техникалық тексеру және жылжымалы мүлік кепілінің тізілімін жүргізу саласында мемлекеттік реттеуді жүзеге асыру;
- 5) жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу саласында мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру.

Әділет органдарының заң көмегін ұйымдастыру және көрсету, құқықтық насихат салаларындағы функциялары

Заң көмегін ұйымдастыру және көрсету саласында әділет органдары мынадай функцияларды жүзеге асырады:

1) мемлекеттік нотариат кадрларын іріктеу, аттестаттау және орналастыру, Қазақстан Республикасының Рұқсаттар және хабарламалар туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен адвокаттар мен нотариустардың лицензияларын беру, тоқтата тұру және тоқтату (одан айыруды қоспағанда);

2) мемлекеттік нотариаттық кеңселердің қызметіне басшылық жасау, жекеше нотариаттың дамуына жәрдемдесу, жасалатын нотариаттық іс-әрекеттердің заңдылығын және мемлекеттік және жекеше нотариустардың іс жүргізу қағидаларын сақтауын бақылау;

3) Қазақстан Республикасының Рұқсаттар және хабарламалар туралы заңнамасына сәйкес қызметтің жекелеген түрлерін лицензиялау;

4) нормативтік-әдіснамалық қамтамасыз ету, азаматтық хал актілерінің тіркелуін бақылау және тиісті дерекқорлардың жұмыс істеуін қамтамасыз ету;

5) орталық атқарушы органдардың заң қызметтерінің қызметін үйлестіру және әдіснамалық басшылық ету, облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың әкімдері аппараттарының заң қызметтерімен өзара іс-қимыл жасау;

6) жеке және заңды тұлғаларға адвокаттар, нотариустар, жеке сот орындаушылары, заң консультанттары көрсететін заң көмегінің сапасын бақылау;

7) әділет органдарынан және өзге де мемлекеттік органдардан, сондай-ақ нотариустардан шығатын ресми құжаттарға апостиль қою.

Құқықтық насихат саласында әділет органдары мынадай функцияларды жүзеге асырады:

1) құқықтық насихаттауды ұйымдастыруды ведомствоаралық үйлестіруді, заңнаманы түсіндіруге қатысуды;

2) шарттық негізде эталондық заңнамалық актілерді және өзге де нормативтік құқықтық актілерді, ақпараттық және анықтамалық-әдістемелік материалдарды, оның ішінде құқықтық ақпараттың бірыңғай жүйесін пайдалана отырып ұсыну;

4) "құқықтық актілер туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес әзірленетін заң жобалары мен қабылданған заңдарды ақпараттық сүйемелдеу және түсіндіру бағдарламаларының жобаларын Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын тәртіппен келісу.

Әділет органдарының зияткерлік меншік құқықтарын қорғау және қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру саласындағы функциялары

Зияткерлік меншік құқықтарын қорғау және қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру саласында әділет органдары мынадай функцияларды жүзеге асырады:

1) зияткерлік меншік құқықтарын қорғау және қорғау саласындағы заңнаманы жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеу;

2) зияткерлік меншік объектілерін құқықтық қорғау және пайдалану саласындағы ғылыми-зерттеу және басқа да жұмыстарға қатысу;

3) зияткерлік меншік объектілерін қорғау және пайдалану мәселелері бойынша халықаралық ынтымақтастық;

4) зияткерлік меншік құқықтарын қорғау және қорғау саласындағы уәкілетті органдарға, сондай-ақ мүдделі ұйымдарға қызметті ведомствоаралық үйлестіру және әдістемелік көмек көрсету;

5) уәкілетті органдар мен ұйымдардың зияткерлік меншік құқықтарын қорғау және қорғау жөніндегі мемлекеттік саясатты, олардың осы саладағы заңнаманы сақтауын және халықаралық шарттардың орындалуын қоса алғанда, іске асыруына мониторинг жүргізу;

6) мүліктік құқықтарды ұжымдық негізде басқаратын ұйымдардың, патенттік сенім білдірілген өкілдердің қызметін бақылау және олармен өзара іс-қимыл жасау;

7) авторлық құқықты ресми тізілімдерде тіркеу жөніндегі қызметті ұйымдастыру;

8) Өнеркәсіптік меншік объектілеріне қорғау құжаттарын беруге арналған өтінімдерді, селекциялық жетістіктерді, интегралдық микросхемалар топологияларын, тауар белгілерін, қызмет көрсету белгілерін, географиялық көрсеткіштерді және тауарлар шығарылған жерлердің атауларын, оның ішінде Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарына сәйкес тіркеу жөніндегі қызметті ұйымдастыру;

9) Өнеркәсіптік меншік объектілеріне күзет құжаттарын беруге, селекциялық жетістіктерге, интегралдық микросхемалар топологияларына, тауар белгілеріне, қызмет көрсету белгілеріне, тауарлар шығарылған жерлердің географиялық көрсеткіштері мен атауларына өтінімдерге сараптама жүргізу жөніндегі қызметті ұйымдастыру, тиісті мемлекеттік тізілімдерді жүргізу, күзет құжаттарын беру және оларды күшінде ұстау жөніндегі шараларды жүзеге асыру, оның ішінде Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарымен;

10) патенттік іс саласындағы сараптаманы және авторлық құқықты ресми тізілімдерде тіркеуді жүзеге асыратын мемлекеттік ұйымның қызметін бақылау;

11) Өнеркәсіптік меншік объектілерін пайдалануға арналған лицензиялық шарттарды, селекциялық жетістіктерді, интегралдық микросхемалар топологияларын, ашық лицензияларды және қорғау құжаттарын басқаға беру шарттарын тіркеу жөніндегі қызметті ұйымдастыру;

12) мүліктік құқықтарды ұжымдық негізде басқаратын ұйымдарды аккредиттеу.

Атқарушылық құжаттардың орындалуын қамтамасыз ету саласындағы әділет органдарының функциялары

Атқарушылық құжаттардың орындалуын қамтамасыз ету саласында әділет органдары мынадай функцияларды жүзеге асырады:

1) атқарушылық құжаттардың орындалуын қамтамасыз ету (ұйымдық, әдістемелік қамтамасыз ету, атқарушылық іс жүргізу бойынша шағымдар мен өзге де өтініштерді бақылау, борышкерлердің тыйым салынған мүлкімен жұмыс);

2) Жеке сот орындаушыларының және олардың алқаларының қызметін ұйымдастыру (Біліктілік, тәртіптік комиссияның жұмысын ұйымдастыру, конкурс өткізу, жеке сот орындаушыларының қызметін лицензиялау, олардың қызметін бақылау, жеке сот орындаушыларының әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағымдар мен өзге де өтініштерді қарау);

3) шет мемлекеттердің атқарушылық іс жүргізу қызметтерімен және халықаралық ұйымдармен атқарушылық құжаттарды орындау саласындағы ынтымақтастық.

Мүліктік құқықтарды ұжымдық негізде басқаратын ұйымдардың қызметіне, сондай-ақ тауар белгісін, қызмет көрсету белгісін, тауар шығарылған жердің атауын немесе фирмалық атауды пайдалануға мемлекеттік бақылау

Мүліктік құқықтарды ұжымдық негізде басқаратын ұйымдардың қызметіне, сондай-ақ тауар белгісін, қызмет көрсету белгісін, тауар шығарылған жердің атауын немесе фирмалық атауды пайдалануға мемлекеттік бақылау Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексіне сәйкес тексеру және профилактикалық бақылау нысанында жүзеге асырылады.

Әділет органдарының өзге де функциялары

Әділет органдары жоғарыда аталғандардан басқа мынадай функцияларды жүзеге асырады:

1) адамның және азаматтың, ұйымдар мен мемлекеттің құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін сақтау және қорғау;

2) оларға басқа мемлекеттік органдар мен ұйымдар берген мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтерді, сондай-ақ олар құпиялаған мәліметтерді қорғауды қамтамасыз ету;

3) әділет органдарының құзыретіне жататын мәселелер бойынша азаматтар мен заңды тұлғалардың өтініштерін қабылдау, қарау және өтініш берушілерге қабылданған шешімдер туралы Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен және мерзімдерде хабарлау;

4) Қазақстан Республикасының заңнамасын өз қызметі саласында қолдану практикасын, оның ішінде "құқықтық актілер туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес нормативтік құқықтық актілердің құқықтық мониторингінің нәтижелерін талдау және қорыту және оны жетілдіру, Қазақстан

Республикасының заңнамасын бұзуға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөнінде тиісті ұсыныстар енгізу;

5) Өз құзыреті шегінде мемлекеттік органдарға ғылыми-әдістемелік және заңгерлік көмек көрсету;

6) Нормативтік құқықтық актілердің құқықтық мониторингі жөніндегі уәкілетті органдардың қызметін үйлестіру;

7) заңдарға сәйкес әділет органдарының құзыретіне жатқызылған әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша іс жүргізуді жүзеге асыру;

8) Қазақстан Республикасының Әділет министрі айқындайтын тәртіппен республикалық және жергілікті бюджеттерден қаржыландырылатын, мемлекеттік органдар мен жергілікті атқарушы органдардың, олардың ведомстволық бағынысты ұйымдарының, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің, оның ішінде халықаралық ұйымдармен бірлескен зерттеулердің тапсырысы бойынша жүргізілетін талдамалық, консалтингтік, әлеуметтанулық және өзге де зерттеулердің бірыңғай дерекқорын жүргізуді қамтамасыз ету;

"Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы" Қазақстан Республикасының Заңында көзделген жағдайларда әділет органдары сыйақының мөлшерін және оны төлеу шарттарын белгілейді.

4.3. Әділет органдарының актілері

Осы Заңда, Қазақстан Республикасының өзге де заңнамалық актілерінде, Қазақстан Республикасының Президенті мен Үкіметінің актілерінде көзделген жағдайларда Әділет министрі өз құзыреті шегінде:

1. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес мемлекеттік тіркеуге жататын әділет органдары қызметінің мәселелері бойынша бұйрықтар шығарады

2. ұсыныстар енгізеді.

Өз құзыреті шегінде Әділет министрлігінің ведомстволары мен аумақтық органдарының басшылары:

1. бұйрықтар шығарады

2. қойылымдар енгізеді.

Өз құзыреті шегінде қабылданған және заңнамада көзделген жағдайларда мемлекеттік тіркеуден өткен әділет органдарының актілерін Қазақстан Республикасының ұйымдары, лауазымды адамдары мен азаматтары, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар орындауға міндетті.

Әділет органдары заң бұзушылықтарды жою туралы ұсыныс енгізеді:

1) әділет органдарында мемлекеттік тіркелуге жататын, бірақ одан өтпеген нормативтік құқықтық актілерге қатысты;

2) орталық және жергілікті мемлекеттік органдардың, әкімдердің өздері қолданатын, бірақ белгіленген тәртіппен жарияланбаған, Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабына сәйкес жариялануы міндетті нормативтік құқықтық актілеріне қатысты;

3) Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келетін әділет органдарында мемлекеттік тіркелуге жататын нормативтік құқықтық актілерге қатысты;

4) Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде белгіленген өзге де жағдайларда қолданылады.

Ұсыныс тиісті мемлекеттік органға (лауазымды адамға) не жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) енгізіледі.

Ұсынуды мемлекеттік орган не жоғары тұрған органның лауазымды адамы заңдылықты бұзушылықтарды, сондай-ақ оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөніндегі шараларды міндетті түрде қабылдай отырып, Әділет органдары белгілеген мерзімдерде, бірақ күнтізбелік отыз күннен кешіктірмей қарауға тиіс.

Әділет органдары ұсынымды қарау кезінде қатысуға құқылы. Ұсынымды қарау уақыты мен орны туралы әділет органын Мемлекеттік орган немесе лауазымды адам ұсынуды қарау күніне дейін күнтізбелік үш күннен кешіктірмей хабардар етуге тиіс.

Ұсынымды қарау нәтижелері және қабылданған шаралар туралы ұсынымды қарау күнінен бастап үш жұмыс күні ішінде әділет органдарына хабарланады.

4.4. Әділет органдарының және олардың лауазымды адамдарының құқықтары

Әділет органдары мен олардың лауазымды адамдары өз құзыреті шегінде:

1) орталық және жергілікті мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, лауазымды адамдар мен азаматтардың міндетті түрде орындауына жататын нормативтік құқықтық актілер шығаруға;

2) өз құзыретіне кіретін мәселелер бойынша ведомствоаралық үйлестіруді және бақылауды жүзеге асыруға міндетті;

3) Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен мемлекеттік органдардан, ұйымдардан, олардың лауазымды адамдарынан қажетті ақпаратты қағаз және (немесе) электрондық жеткізгіштерде және материалдарда сұратуға және алуға;

4) Қазақстан Республикасы Азаматтық іс жүргізу кодексінің 56-бабында белгіленген тәртіппен азаматтардың құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін, сондай-ақ қоғамдық немесе мемлекеттік мүдделерді қорғау үшін сотқа талап-арызбен жүгінуге;

5) өзіне берілген мүлікті басқаруды жүзеге асыруға міндетті;

6) лицензиялардың лицензиялық талаптарды сақтауы жөніндегі қызметін лицензиялауды және бақылауды жүзеге асыруға міндетті;

7) ведомстволық бағынысты ұйымдарды құру, қайта ұйымдастыру және тарату мәселелері бойынша ұсыныстар енгізуге;

8) Қазақстан Республикасының Ақпараттандыру туралы заңнамасына сәйкес ақпараттық жүйелерді қолдана отырып электрондық қызметтер көрсетуге міндетті;

9) баспа қызметін жүзеге асыруға;

10) заңда белгіленген жағдайларда және тәртіппен хаттамалар жасауға және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға, өз құзыреті шегінде әкімшілік жазалар қолдануға құқылы.

№ 5 тақырып Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары

5.1. Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының құқықтық мәртебесі және жүйесі.

Қазіргі уақытта құқықтық мемлекеттің қалыптасуы бойынша іс-шаралар дәйекті түрде жүргізілуде, бұл заңнаманы жетілдіруде, құқық қорғау органдарының қызметін жақсартуда және олардың қоғамдық тәртіпті қорғаудағы және қылмысқа қарсы күрестегі ролін арттыруда көрініс табады.

ҚР өз мемлекеттілігін қалыптастыруда құқық қорғау қызметінің, оның ішінде ПО қызметінің бағыттарына маңызды мән береді. Конституцияға сәйкес ПО-ға қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, оның ішінде төтенше, соғыс жағдайы жағдайында жүктеледі. ПО қызметі мемлекеттің құқық қорғау жүйесіндегі маңызды бағыттардың бірі болып табылады, өйткені ол азаматтардың конституциялық құқықтарын сенімді қорғауды құқықтық қамтамасыз ету, қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына, қоғам мен мемлекеттің мүдделеріне қылмыстық және өзге де құқыққа қарсы қол сұғушылықтардың алдын алу жөніндегі шараларды жүзеге асыруда көрінеді.

Құқық қорғау жүйесінің ПО сияқты жарқын өкілінің қызметінің мәні мен ролін түсіну үшін келесі ұғымдарды анықтау керек:

Ішкі істерді басқару-заңдарға, Қазақстан Республикасы Президентінің жарлықтарына, Үкімет қаулыларына негізделген мемлекеттің уәкілетті органдарының қоғамдық қауіпсіздікті, қоғамдық тәртіпті, азаматтардың, қоғам мен мемлекеттің құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз ету жөніндегі атқарушы-өкімдік қызметі. "Ішкі істерді басқару" ұғымы әлеуметтік мақсатты білдіреді – адам мен азаматтың, қоғам мен мемлекеттің құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету талаптарына жауап беретін осындай қоғамдық тәртіп пен құқықтық тәртіпті құру.

Жалпы қолданыста "ішкі істер" термині, шын мәнінде, халықаралық ("Сыртқы істер") қоспағанда, мемлекеттің қызметін білдіреді. Алайда, барлық "ішкі істер" тек бір ведомствоның қарамағында болатын жағдай жоқ.

Сондықтан Конституцияда жоқ "Ішкі істер органдары" ұғымы белгіленген болса да, бірақ заңмен берілген аталған органдардың құзыретін ескере отырып, дәл емес (тым кең) екенін ескеру қажет.

Қазақстан заңнамасы "ішкі істер" терминіне қандай да бір анықтама бермейді. Тарихи тұрғыдан алғанда, біздің елімізде дәстүрлі "ішкі істер министрлігі" деп аталатын ведомствоның негізгі мақсаты полицияның функцияларына – құқықтық тәртіпті сақтау мен қылмысқа қарсы күреске дейін азайды.

Басқаша айтқанда, Қазақстанда "ішкі істер" ұғымы қылмыстық және өзге де құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан туындайтын қауіп-қатерлерден барлығын және әрқайсысын қорғау жөніндегі іс-шараларды қамтиды және азаматтардың жеке, физикалық, мүліктік қауіпсіздігін, қоғамдық, жол, ішінара мемлекеттік және

экологиялық, сондай-ақ жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің қауіпсіздігінің кейбір өзге де түрлерін қамтамасыз ету салаларына қолданылады.

Ішкі істер басқармасы мен қоғамдық тәртіп пен құқықтық тәртіп арасында тікелей байланыс бар. Нормативтік құқықтық актілерде "қоғамдық тәртіп" ұғымы жиі қолданылатындығын ескере отырып, оның не себеп болғанын және қоғамдық тәртіп пен құқықтық тәртіптің айырмашылығы неде екенін түсіндіру қажет.

Қоғамдық тәртіп тек құқық нормаларын ғана емес, моральды, әдет-ғұрыптарды, дәстүрлерді қолдану процесінде пайда болатын қоғамдық қатынастар жүйесі ретінде қарастырылады. Осылайша, бұл жұмыстың нәтижесі тек арнайы құқықтық құралдардың әсерінен туындайды. Сондықтан тиісті ішкі істер органдары өз міндеттерін орындау барысында табиғи түрде қоғамдық, тәрбиелік және құқықтық ықпал ету шараларына жүгінеді.

Қоғамдық тәртіптің негізі-азаматтық қоғам мен құқық нормаларында өзінің бекітілуін алатын адамның және азаматтың құқықтары, бостандықтары. Бірақ құқықтық тәртіп қоғамдық тәртіптен ерекшеленеді, өйткені ол тек құқық нормаларының көмегімен сақталады және қамтамасыз етіледі және құқықтың әсерінен туындайтын құқықтық қатынастардың жай-күйін көрсетеді. Бұл осы мәселе бойынша қалыптасқан көзқарастарға сәйкес құқықтық тәртіп құқықтық реттеудің әлеуметтік нәтижелерін, құқық арқылы қоғамдық қатынастарды реттеуді қорытындылайтынын түсіндіреді.

Әкімшілік құқық, ІІО-ның әкімшілік қызметі сияқты пәндерді оқу кезінде сіз осындай категориялармен толығырақ танысасыз.

Сонымен, ІІО-ның құқықтық жағдайын, міндеттерін, жүйесі мен құзыретін қарастырайық. ҚР 23.04.14 ж. "ҚР ІІО туралы" Заңына және ҚР 06.01.11 ж. "құқық қорғау қызметі туралы" Заңына сәйкес, аталған органдардың қызметі қоғамдық тәртіпті сақтаумен және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етумен, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына, қоғам мен мемлекеттің мүдделеріне құқық бұзушылықтар мен өзге де құқыққа қарсы қол сұғушылықтардың алдын алумен және жолын кесумен байланысты.

1-бапқа сәйкес. ҚР ІІО туралы Заң-Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары (бұдан әрі-ішкі істер органдары) адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғауға, қоғамдық тәртіпті қорғауға және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге арналған құқық қорғау органы болып табылады.

Ішкі істер органдарының қызметі Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік қызмет қағидаттарына және құқық қорғау қызметінің арнайы қағидаттарына сәйкес жүзеге асырылады.

Мемлекеттік қызмет қағидаттары өз кезегінде 2015 жылғы 23 қарашадағы "ҚР мемлекеттік қызметі туралы" ҚР Заңымен айқындалған. Оларға **принциптер** жатады:

- 1) заңдылық;
- 2) қазақстандық патриотизм;

3) мемлекеттік биліктің заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөлінуіне қарамастан, мемлекеттік қызмет жүйесінің бірлігі;

4) азаматтардың құқықтарының, бостандықтары мен заңды мүдделерінің мемлекет мүдделері алдындағы басымдығы;

5) мемлекеттік органдар қызметіндегі тиімділік, нәтижелілік, ашықтық;

6) азаматтардың мемлекеттік қызметке қол жеткізуге тең құқығы;

7) азаматтардың мемлекеттік қызметке ерікті түрде түсуі;

8) мемлекеттік қызметшілердің кәсібилігі;

9) меритократия-мемлекеттік қызметшінің жеке еңбегі мен жетістіктерін тану, оның қабілеттері мен кәсіптік даярлығына сәйкес мемлекеттік қызмет бойынша ілгерілеуі;

10) бағынысты мемлекеттік қызметшілер мен төмен тұрған мемлекеттік органдардың мемлекеттік қызметшілері үшін жоғары тұрған мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдар өз өкілеттіктері шегінде қабылдаған шешімдерді орындау міндеттілігі;

11) мемлекеттік қызметшілердің бақылауында болуы және есеп беруі;

12) мемлекеттік қызметшінің лауазымдық міндеттерін орындамағаны не тиісінше орындамағаны және өзінің лауазымдық өкілеттіктерін асыра пайдаланғаны үшін жеке жауаптылықта болады;

13) әдептілік;

14) құқық бұзушылықтарға төзбеушілік;

15) мемлекеттік құпияларды немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын қызметті қоспағанда, қоғамдық пікір мен жариялылықты есепке алу;

16) мемлекеттік қызметшілердің құқықтық және әлеуметтік қорғалуы;

17) тең мәнді жұмысты орындағаны үшін бірдей еңбекақы төлеу;

18) мемлекеттік қызметшілерді лауазымдық міндеттерін үлгілі орындағаны, мінсіз мемлекеттік қызметі, аса маңызды және күрделі тапсырмаларды орындағаны үшін көтермелеу;

19) мемлекеттік қызметшілерді оқытудың үздіксіздігі және қажетті құзыреттерді дамыту;

20) мемлекеттік қызметшілерді даярлаудың, қайта даярлаудың және олардың біліктілігін арттырудың практикалық бағдарлануы (Мемлекеттік қызмет туралы Заңның 4-бабы).

Арнайы қағидаттарға мыналар жатады (құқық қорғау қызметі туралы Заңның 4-бабы

1) адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қылмыстық және өзге де құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғаудың міндеттілігі;

2) азаматтық қоғам институттарымен ынтымақтастық;

3) құқық қорғау органдарында құқық қорғау қызметін ұйымдастыру тәсілдерінің бірлігі;

4) дара басшылық және бағыныштылық (бағыныштылық);

5) Саяси партиялар мен өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметінен Тәуелсіздік.

Ішкі істер органдары мемлекеттік қызметтің маңызды буындарының бірі ретінде өзінің тікелей **міндеттеріне** ие, олар ІІО туралы заңда айқындалған, атап айтқанда оларға мыналар жатады:

1) құқық бұзушылықтардың алдын алу;

2) қоғамдық тәртіпті қорғау;

3) қылмысқа қарсы күрес;

4) қылмыстық жазаларды және өзге де қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларын, сондай-ақ әкімшілік жазаларды орындау.

Ішкі істер органдарының бірыңғай жүйесін полиция, қылмыстық-атқару жүйесі, әскери-тергеу органдары, Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланы құрайды.

Полицияны криминалдық полиция, әкімшілік полиция, тергеу, анықтау бөлімшелері және басқа бөлімшелер құрайды.

Криминалдық полиция ұйымдасқан қылмысқа, экстремизмге, есірткі құралдарының, психотроптық заттар мен прекурсорлардың заңсыз айналымына қарсы күрес жөніндегі бөлімшелерден, жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыратын өзге де бөлімшелерден тұрады.

Әкімшілік полиция жергілікті полиция қызметінен, азаматтық және қызметтік қару айналымын бақылау бөлімшелерінен, көші-қон полициясынан, айдауыл қызметінен, арнайы мекемелерден және қоғамдық тәртіпті сақтауды жүзеге асыратын өзге де бөлімшелерден тұрады.

Ішкі істер органдары Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігінен (бұдан әрі-ішкі істер министрлігі), ведомстволардан, аумақтық полиция органдарынан, сондай-ақ ішкі істер министрлігіне ведомстволық бағынысты ұйымдардан тұрады.

Облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың, көліктегі полиция департаменттері (ішкі істер департаменттері), қалалық, аудандық, қалалардағы аудандық, полицияның желілік органдары (Ішкі істер органдары), әскери-тергеу органдары полицияның аумақтық органдары болып табылады.

Қылмыстық-атқару жүйесін ведомство, оның аумақтық органдары, пробация қызметі және жазаларды орындайтын мекемелер, өзге де ведомстволық бағынысты ұйымдар құрады.

Ұлттық ұланның құрамы мен қызметін ұйымдастыру "Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланы туралы" Қазақстан Республикасының Заңымен айқындалады.

Ішкі Істер Министрлігінің құрылымдық бөлімшелерін, ведомстволарды, ішкі істер министрлігіне ведомстволық бағынысты аумақтық органдар мен ұйымдарды құруды, қайта ұйымдастыруды және таратуды Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрі (бұдан әрі - ішкі істер министрі) жүзеге асырады.

5.2. Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының ұйымдық құрылымы.

Ішкі істер органдары өз қызметін үш негізгі бағытта немесе ұйымдық-құқықтық нысанда жүзеге асыра отырып, өздеріне жүктелген **міндеттерді шешеді:**

- әкімшілік;
- жедел-іздігі;
- қылмыстық іс жүргізу.

Әкімшілік қызмет Азаматтар мен заңды тұлғалардың заңды құқықтары мен мүдделерін қамтамасыз етуге бағытталған, осыған байланысты Ішкі істер органдары қоғамдық тәртіптің, жол қауіпсіздігінің сақталуына, қарумен, оқ-дәрілермен, жарылғыш, есірткі және басқа да шектеулі заттармен жұмыс істеудің белгіленген ережелеріне, паспорттық жүйенің ережелерін, болу режимін жүзеге асыруға әкімшілік қадағалау мен бақылауды жүзеге асыруға құқылы ҚР аумағында шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдар.

Бұдан басқа, ішкі істер органдарына өзге де міндеттер жүктелуі мүмкін. Атап айтқанда, заңнамаға сәйкес оларды төтенше жағдайлардың салдарын оқшаулауға және еңсеруге тартуға, сондай-ақ бұқаралық іс-шараларды өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге болады.

Жедел-іздігі қызметі Конституцияның белгіленген қағидаттарына, ережелеріне, құқық қорғау органдарының мәртебесін, олардың жедел-іздігі қызметіндегі өзара іс-қимылын реттейтін заңнамаға сәйкес жүзеге асырылады. Ішкі істер органдарына жүктелген жедел-іздігі қызметінің міндеттерін қоғамдық қауіпсіздіктің негізгі элементтерін ескере отырып жіктеуге болады:

- азаматтардың өмірін, денсаулығын, бостандық құқықтарын, заңды мүдделерін және олардың мүлкін құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғады;
- құқық бұзушылықтардың алдын алу және ашу бойынша іс-шаралар өткізу;
- тергеу мен соттан жасырынған адамдарды іздеу және т. б.

Ішкі істер органдарының қылмыстық-процестік қызметін қылмыстық, әкімшілік және әскери полиция және заңнамаға сәйкес анықтау және алдын ала тергеу функцияларын орындауға құқығы бар басқа да ішкі істер органдары (лауазымды адамдар) жүзеге асырады. Қызметтің бұл түрі, әдетте, қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтарды тергеумен байланысты және кінәлі адамдарды ашуға, жауапқа тартуға ғана емес, сонымен бірге құқық бұзушылықтардың алдын алуға да бағытталған.

Аталған бағыттарды іске асыру мақсатында ішкі істер органдарының арнайы бөлімшелері болады:

Қылмыстық полиция.

Криминалдық полицияның негізгі міндеттері: қылмыстарды анықтау, алдын алу, жолын кесу, ашу және тергеу, ішкі істер органдарының қарауына жататын қылмыстар туралы істер бойынша анықтау жүргізу, тергеуден, анықтаудан және соттан жасырынған, қылмыстық жазаны орындаудан жалтарған адамдарды із-түзсіз жоғалып кеткен және өзге де жағдайларда іздестіруді

ұйымдастыру және жүзеге асыру болып табылады. Қазақстан Республикасының заңнамасымен.

Криминалдық полицияны оның алдында тұрған міндеттерді шешу үшін қажетті, Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігіне тікелей бағынатын жедел-ізвестіру, тергеу, ғылыми-техникалық және өзге де бөлімшелер құрады.

Әкімшілік полиция.

Әкімшілік полицияның негізгі міндеттері: қоғамдық тәртіпті сақтау, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтарды анықтау, алдын алу және жолын кесу, қылмыстарды ашу, Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген құзырет шегінде анықтау мен әкімшілік іс жүргізуді жүзеге асыру, ұсталған және қамауға алынған адамдарды, оның ішінде белгілі бір тұрғылықты жері жоқ адамдарды ұстау орындарында құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету, кәмелетке толмағандар арасындағы қадағалаусыз және құқық бұзушылықтарды анықтау және жолын кесу, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес ішкі істер органдарына жүктелген жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз етуді мемлекеттік қадағалау және бақылау, паспорттық жұмысты, лицензиялық және рұқсат беру қызметін жүзеге асыру.

Ішкі істер министрлігі Ішкі істер органдарының бірыңғай жүйесін басқаратын Қазақстан Республикасының орталық атқарушы органы болып табылады.

Ішкі істер министрлігінің Туы, баннері және символы бар. Облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың, Көліктегі ішкі істер департаменттерінің, облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және Астананың қылмыстық-атқару жүйесі департаменттерінің, сондай-ақ Ішкі Істер Министрлігінің жоғары оқу орындарының тулары болады.

Ішкі істер министрлігінің Туы, туы мен рәмізінің, аумақтық органдар мен жоғары оқу орындарының туларының сипаттамасын Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді.

Ішкі істер министрлігін Қазақстан Республикасының Президенті қызметке тағайындайтын және қызметтен босататын ішкі істер министрі басқарады.

Ішкі істер министрі:

1) ішкі істер органдарының бірыңғай жүйесіне басшылықты жүзеге асырады;

2) Қазақстан Республикасының Үкіметі бекіткен штат санының лимиті шегінде ішкі істер органдарының құрылымы мен штат санын белгілейді;

3) Қазақстан Республикасы Үкіметінің қарауына ішкі істер органдарының штат санының лимитін өзгерту туралы ұсыныстар енгізеді;

4) Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдары басшылығының Президенттік резервінде тұрған полиция қызметкерлері қатарынан облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың полиция департаментінің бастығын қызметке тағайындайды;

5) Ішкі істер органдарының қызметкерлерін, әскери қызметшілерін және қызметкерлерін тағайындайды, тәртіптік жаза қолданады және жұмыстан шығарады;

6) көтермелейді, оның ішінде ведомстволық наградалармен марапаттайды;

7) Қазақстан Республикасының Президентіне мемлекеттік наградалармен наградтауға ұсыныс енгізеді;

8) Қазақстан Республикасының Президентіне ішкі істер органдарының қызметкерлері мен әскери қызметшілеріне жоғары әскери және арнаулы атақтар беруге ұсыныс енгізеді;

9) Қазақстан Республикасының Президентіне ішкі істер министрінің орынбасарларын, ішкі істер министрінің орынбасары - Ұлттық ұланның Бас Қолбасшысы лауазымдарына тағайындауға ұсыныс енгізеді;

10) Қазақстан Республикасының Президентіне ішкі істер органдарының қызметі туралы есеп береді;

11) Ішкі Істер Министрлігінің атынан ішкі істер органдары орындауға міндетті құқықтық актілер, өз құзыреті шегінде өзге де мемлекеттік органдар, жеке және заңды тұлғалар орындауға міндетті нормативтік құқықтық актілер шығарады;

12) өз орынбасарларына, Ішкі Істер Министрлігінің құрылымдық бөлімшелерінің, ведомстволардың, аумақтық органдардың және ведомстволық бағынысты ұйымдардың басшыларына өкілеттіктер береді;

13) мемлекеттік органдар мен халықаралық ұйымдарда ішкі істер министрлігінің атынан өкілдік етеді;

14) өз құзыреті шегінде халықаралық шарттарға қол қояды;

15) Ішкі істер органдарында сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі жұмысты ұйымдастырады.

№ 6 тақырып Қазақстан Республикасының нотариаты және адвокатурасы

6.1. Адвокатура: түсінігі, міндеттері, функциялары, өкілеттіктері, шектеулері.

Қазақстан Республикасында адвокатура институтының жұмыс істеуі азаматтарға тек құқықтық қызметтерді ғана емес, білікті заң көмегін алу құқығына кепілдік беретін елдің Негізгі Заңының ережесінен туындайды.

Білікті заң көмегіне құқықты Конституциялық қағидат деңгейіне көтеру өте маңызды жағдайға байланысты. Бұл норманың болмауы адамды заң көмегін алу мүмкіндігінен айырады, бұл өз кезегінде адамның және азаматтың заңды құқықтары мен мүдделерін айтарлықтай шектеуге немесе бұзуға ғана емес, кейде азаматтар мен жалпы қоғам үшін қайтымсыз салдарға әкеледі.

Қазақстан Республикасының Конституциясы адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына басымдық бере отырып, әрқайсысының сот арқылы қорғалу құқығын жариялағанын және әрқайсысының білікті заң көмегін алу құқығын мойындағанын есте ұстаған жөн.

Алайда, қолданыстағы қазақстандық заңнамада "заң көмегіне құқық" ұғымының анықтамасы жоқ. Ғылыми әдебиеттерде бұл ұғым әдетте кең және тар мағынада қарастырылады.

Біз қарастырып отырған мәселенің мәнмәтінінде заң көмегі деп біз адвокаттың азаматтар мен ұйымдардың құқықтары мен мүдделерін қорғаудың заңды құралдары мен тәсілдерін қолдану арқылы, консультациялар, түсініктемелер беру, талап арыздар, шағымдар, өтініштер жасау, істі дұрыс шешу, өзге де әрекеттерді белсенді жасау үшін маңызы бар басқа да құжаттарды талап ету арқылы жүзеге асыратын іс-әрекеттерінің жиынтығын түсінетін боламыз көмек сұраған адамның максималды құқықтық қорғалуына қол жеткізу мақсатында сот ісін жүргізуде де, одан тыс жерлерде де.

Сонымен, адвокатура нені түсінуі керек?

"Advocatus" термині латын сөзінен шыққан, көмек сұрау, сот арқылы қорғау дегенді білдіреді.

Қазақстан Республикасындағы Адвокатура мемлекет кепілдік берген және Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген адамның өз құқықтарын, бостандықтарын сотта қорғауға және заң көмегін алуға құқықтарын іске асыруға жәрдемдесуге, сондай-ақ дауды бейбіт жолмен реттеуге жәрдемдесуге арналған.

Адвокаттық қызмет-жеке және заңды тұлғалардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғау және іске асыруға жәрдемдесу мақсатында адвокаттар осы Заңда белгіленген тәртіппен кәсіби негізде көрсететін заң көмегі.

Адвокаттар алқасы адвокаттардың қылмыстық істер, Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша, сондай-ақ қылмыстық, азаматтық және әкімшілік істер және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша өкілдік бойынша, сондай-ақ жеке тұлғалардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін, сондай-ақ жеке тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау

және іске асыруға жәрдемдесу мақсатында заң көмегінің өзге де түрлерін көрсету жөніндегі қызметін ұйымдастырады. заңды тұлғалардың заңды мүдделері.

Адвокаттар жүзеге асыратын Адвокаттық қызмет шеңберінде көрсететін заң көмегі кәсіпкерлік қызмет болып табылмайды.

Азаматтар мен ұйымдарға білікті заң көмегін көрсету адвокатураның басым міндеті болып табылады.

Заң көмегін көрсету қағидаттарға негізделеді:

- 1) Заң Үстемдігі;
- 2) заң көмегін көрсететін адамдардың тәуелсіздігі;
- 3) клиенттің құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және қорғау;
- 4) клиенттің мүддесі үшін заң көмегін көрсету;
- 5) кәсіби құпияны сақтау;
- 6) кәсіби және этикалық мінез-құлық нормаларын сақтау;
- 7) заң көмегін көрсетудің шектері мен шараларын айқындау еркіндігі;
- 8) заң көмегін көрсету стандарттарын сақтау;
- 9) сотқа, сот ісін жүргізу қағидаларына және кәсіп бойынша әріптестеріне құрмет көрсету;
- 10) заң көмегінің қолжетімділігі.

Заңның үстемдігі

Заң көмегі барлығының заң алдындағы теңдігі, Қазақстан Республикасы Конституциясының, сондай-ақ осы Заңның және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерінің талаптарын сақтау міндеттері негізінде ұсынылады.

Заң көмегін көрсететін тұлғалардың тәуелсіздігі

Заң көмегін көрсететін адамдар өз құқықтарын жүзеге асыру және кәсіби міндеттерін орындау кезінде тәуелсіз болады.

Қазақстан Республикасының заңдарында тікелей көзделген жағдайларды қоспағанда, прокуратура, соттар, басқа да мемлекеттік органдар, өзге де ұйымдар мен адамдар тарапынан олардың қызметіне араласуға жол берілмейді.

Клиенттің құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және қорғау

Заң көмегі жеке тұлғалардың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін, сондай-ақ заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау және іске асыруға жәрдемдесу мақсатында көрсетіледі.

Заң көмегін көрсету кезінде клиенттің ар-намысын қорлайтын немесе қадір-қасиетін төмендететін, оның жеке өміріне қол сұғылмаушылыққа қол сұғатын, оның жеке және отбасылық құпиясын, жеке салымдары мен жинақтарының құпиясын, хат алмасуды, телефон арқылы сөйлесуді, почта, телеграф және өзге де хабарламаларды бұзатын әрекеттерге тыйым салынады.

Клиенттің мүддесі үшін заң көмегін көрсету

Заң көмегін көрсететін адам клиенттің мүдделеріне зиян келтірмеу үшін қажетті шараларды қолдана отырып, өзінің кәсіби міндеттерін тиісінше орындауға міндетті.

Заң көмегін көрсету кезінде заң көмегін көрсететін тұлға клиентке қаржылық шығындардың сипаты мен мөлшерін қоса алғанда, заң көмегінің ықтимал нәтижелері мен салдарын түсіндіруге міндетті.

Заң көмегін көрсету шараларын таңдау клиенттің мүдделеріне негізделуі тиіс.

Заң көмегін көрсететін тұлға кәсіби міндеттерін орындау кезінде мүдделер қақтығысын болдырмау жөнінде шаралар қолдануға міндетті.

Кәсіби құпияны сақтау

Клиенттің келісімінсіз кәсіби құпияны ашу мүмкін емес.

Егер Қазақстан Республикасының заңдарында өзгеше көзделмесе, заң көмегін көрсету кезінде кәсіби құпияны сақтау жөнінде шаралар қабылданады. Кәсіби құпияны сақтау міндеті уақытпен шектелмейді.

"Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес қаржы мониторингі жөніндегі уәкілетті органға мәліметтер мен ақпарат беру кәсіби құпияны жария ету болып табылмайды.

Кәсіби және этикалық мінез-құлық нормаларын сақтау

Заң көмегі жоғары кәсіби және этикалық нормаларды сақтай отырып көрсетіледі. Бұл нормаларды қалыптастыруды заң көмегін көрсететін адамдар жалпы қабылданған мінез-құлық, адамгершілік нормалары және заң көмегін көрсету стандарттары негізінде жүзеге асырады.

Заң көмегін көрсетудің шектері мен шараларын айқындау еркіндігі

Заң көмегін көрсетудің шектері мен шаралары заң көмегін көрсететін адамның қалауы бойынша айқындалады және егер бұл Қазақстан Республикасының заңдарында көзделсе, шектеледі.

Заң көмегін көрсету стандарттарын сақтау

Заң көмегін көрсету стандарттары Қазақстан Республикасының заңнамасы негізінде заң көмегін көрсету сапасының үздік тәжірибелерін енгізу жолымен қамтамасыз етіледі.

Заң көмегінің сапасын қамтамасыз ету мақсатында оны жүзеге асыруға тиісті кәсіптік даярлығы бар және өз біліктілігін кезең-кезеңімен арттыратын адамдар жіберіледі.

Сотқа, сот ісін жүргізу ережелеріне және мамандығы бойынша әріптестеріне құрмет

Заңгерлік көмек көрсететін адамдар өз әріптестеріне құрмет, әділеттілік және ынтымақтастық рухында қарауы керек.

Заң көмегін көрсету сотты құрметтеуге және сот ісін жүргізу ережелеріне негізделуге тиіс.

Заң көмегінің қолжетімділігі

Әркімнің заң көмегін алуға құқығы бар.

"Адвокаттық қызмет және заң көмегі туралы" Заңда және Қазақстан Республикасының өзге де заңдарында көзделген жағдайларда заң көмегі тегін көрсетіледі.

6.2. Адвокаттардың құқықтық мәртебесі, адвокаттық қызметті жүзеге асыруға қойылатын талаптар.

Адвокат-Жоғары заң білімі бар, адвокаттық қызметпен айналысуға лицензия алған, адвокаттар алқасының мүшесі болып табылатын және осы Заңмен регламенттелетін адвокаттық қызмет шеңберінде кәсіби негізде заң көмегін көрсететін Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.

Сот әрекетке қабілетсіз не әрекет қабілеті шектеулі деп таныған не заңда белгіленген тәртіппен өтелмеген немесе алынбаған соттылығы бар адам адвокат бола алмайды.

Адвокат бола алмайды:

тармақтар негізінде қылмыстық жауаптылықтан босатылған 3), 4), 9), 10) және 12) Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 35-бабының бірінші бөлігі немесе 36-бабы - осындай оқиғалар басталғаннан кейін үш жыл ішінде;

мемлекеттік және әскери қызметтен, құқық қорғау, арнаулы мемлекеттік органдардан теріс себептермен босатылған, сондай - ақ судья қызметінен босатылған-жұмыстан босатылған (босатылған) күннен бастап үш жыл ішінде;

әкімшілік сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасаған-осындай оқиғалар басталғаннан кейін үш жыл ішінде;

"Адвокаттық қызмет және заң көмегі туралы" Заңның 44 - бабы 4-тармағының 1) және 2) тармақшаларында көзделген негіздер бойынша адвокаттық қызметпен айналысуға лицензиядан айырылған-сот шешімі заңды күшіне енген күннен бастап үш жыл ішінде;

теріс себептер бойынша заң консультанттары палатасының тізілімінен шығарылған - алып тасталған күннен бастап үш жыл ішінде.

Адвокат заң көмегін көрсету кезінде келесі кәсіби ережелерді сақтауы керек:

1) өз құқықтарын жүзеге асыру және міндеттерін орындау кезінде адалдық танытуға;

2) органдар мен лауазымды адамдарға қатысты өзін дұрыс ұстауға;

3) көмек сұраған адамның құқықтары мен заңды мүдделеріне сәйкес өзінің кәсіби мінез-құлқын қалыптастыра және шектей отырып, істі қасақана созуға, заң көмегін көрсетудің заңсыз әдістеріне, алдауға жол бермеуге;

4) көмек сұраған адамның мүдделеріне адалдықты сақтауға және оның мүдделеріне қайшы келетін қандай да бір іс-әрекеттер жасамауға міндетті.

Адвокаттық қызмет кепілдіктері

Адвокаттың құқықтары Қазақстан Республикасының заңдарында тікелей көзделген жағдайларды қоспағанда, шектеулерге жатпайды. Заңды адвокаттық қызметке араласу не кедергі жасау Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жауаптылыққа әкеп соғады.

Адвокатты заң көмегін көрсететін адаммен сәйкестендіруге тыйым салынады.

Тыйым салынады:

адвокаттан өзінің кәсіби міндеттерін жүзеге асыру кезінде өзіне белгілі болған мән-жайлар туралы куә ретінде жауап алу;

адвокаттан, оның көмекшісінен, оның тағылымдамадан өтушісінен, адвокатпен, заң консультациясымен, адвокаттық кеңсемен еңбек қатынастарындағы адамнан, адвокаттар алқасы төралқасының басшылары мен қызметкерлерінен, сондай-ақ өзіне қатысты адвокаттық қызметпен айналысу құқығы тоқтатылған немесе тоқтатылған адамнан талап етуге немесе талап етуге немесе адвокаттың және адвокаттың келісімінсіз басқа тәсілмен алуға тырысуға Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жағдайларды қоспағанда, оның клиентіне заң көмегін көрсетуге байланысты мәліметтер, материалдар.

Мемлекеттік органдар, лауазымды адамдар адвокатқа Осындай күндердің құпиялылығын қамтамасыз ететін жағдайларда оның қорғаушысымен жеке кездесулер беруден бас тартуға, сондай-ақ олардың саны мен ұзақтығын шектеуге құқылы емес.

Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жағдайларды қоспағанда, Адвокаттық іс жүргізу, онымен байланысты өзге де материалдар мен құжаттар, сондай-ақ адвокаттың мүлкі, оның ішінде мобильді байланыс құралдары, аудиоаппаратура, компьютерлік техника тексеруге, қарап-тексеруге, алып қоюға және тексеруге жатпайды.

Адвокатқа заңда белгіленген тәртіппен адвокаттық қызметті жүзеге асыру кезінде қауіпсіздікті қамтамасыз ету құқығына кепілдік беріледі.

Қылмыстық қудалау органдары, олардың лауазымды адамдары іс жүргізу заңында көзделген жағдайларда адвокатпен келісілген мерзімде оның тергеу және өзге де іс жүргізу әрекеттеріне қатысу қажеттігі туралы адвокатты хабардар етуге міндетті.

Мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары және заңды тұлғалар он жұмыс күні ішінде адвокаттың заң көмегін көрсетуге байланысты сұрауына жазбаша жауап беруге міндетті.

Егер ақпарат қолжетімділігі шектеулі ақпаратқа жатқызылған жағдайда адвокатқа сұратылған мәліметтерді беруден бас тартылуы мүмкін.

Адвокат қабылданған тапсырманы орындау кезінде іс жүргізу заңнамасында белгіленген тәртіппен адвокаттық қызметті жүзеге асыру үшін қажетті компьютерлерді, смартфондарды және өзге де техникалық құралдарды сотта пайдалануға құқылы

Адвокатқа заң көмегін көрсетуге тыйым салынады:

- мүдделер қақтығысы болған кезде;
- адвокаттың іске қатысуын болдырмайтын іс жүргізу заңнамасында көзделген мән-жайлар болған кезде.

Мұндай жағдайларда адвокат заң көмегін көрсетуден бас тартуға міндетті.

Адвокатқа көмек сұраған адамның жағдайын нашарлататын іс бойынша құқықтық ұстаным жасауға, өз өкілеттіктерін мүдделерін қорғайтын немесе білдіретін адамға зиян келтіре отырып пайдалануға тыйым салынады.

Адвокат осы баптың 8-тармағында көрсетілген мән-жайлар болмаған кезде қылмыстық іс бойынша қабылданған тапсырмадан бас тартуға құқылы емес және

қорғаушының немесе адвокаттың өзі тұрғысынан әділетсіз қаулы шығарылған жағдайда, үкім оған белгіленген тәртіппен шағымдануға міндетті.

Адвокатқа Қазақстан Республикасының Жоғары Сот Кеңесінің және коммерциялық ұйымның Байқау кеңесінің (Директорлар кеңесінің) құрамына кірген, дауды шешу үшін тиісті төрелікті төреші етіп сайлаған немесе тағайындаған, сондай-ақ оқытушылық, ғылыми немесе шығармашылық қызметпен айналысқан жағдайларды қоспағанда, мемлекеттік қызметте болуға және кәсіпкерлік қызметпен айналысуға, өзге де ақы төленетін лауазымды атқаруға тыйым салынады.

Коммерциялық ұйымның Байқау кеңесінің (Директорлар кеңесінің) құрамына кірген жағдайда адвокаттың осы ұйымға және оның үлестес тұлғаларына заң көмегін көрсетуге құқығы жоқ.

Адвокат адвокаттық қызметті адвокаттар алқасында, Республикалық адвокаттар алқасында, адвокаттардың халықаралық қоғамдық бірлестіктерінде ақы төленетін сайланбалы және тағайындалатын лауазымдардағы жұмыспен қоса атқаруға құқылы.

6.3. Нотариат, мемлекеттің құқық қорғау қызметінің бағыттарының бірі.

Қазақстан Республикасындағы Нотариат-нотариаттық іс-әрекеттер жасау арқылы жеке, заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ететін білікті заң көмегін көрсету жөніндегі құқықтық институт.

Осы Заңда белгіленген жағдайларда және шектерде нотариаттық іс-әрекеттер жасауға **құқығы** бар:

1) Мемлекеттік нотариаттық кеңселерде жұмыс істейтін нотариустар (мемлекеттік нотариустар) және жеке практикамен айналысатын нотариустар (жеке нотариустар);

2) аудандық маңызы бар қалалар, кенттер, ауылдар, ауылдық округтер әкімдері аппараттарының нотариаттық іс-әрекеттер жасауға уәкілеттік берілген лауазымды адамдары;

3) Қазақстан Республикасының атынан консулдық функцияларды орындайтын адамдар;

4) осы Заңмен нотариаттық іс-әрекеттер жасауға уәкілеттік берілген өзге де адамдар.

Қазақстан Республикасындағы нотариаттық қызмет заңдылық, Тәуелсіздік, бейтараптық, нотариаттық іс-әрекеттер құпиясы қағидаттарына негізделеді.

Нотариаттық қызмет **кәсіпкерлік қызмет** болып табылмайды.

Нотариаттық қызметті жүзеге асыруда нотариустар және нотариаттық іс-әрекеттер жасауға уәкілеттік берілген басқа да адамдар тәуелсіз және тек заңға бағынады. Бұл ретте олар осы заңды және басқа да нормативтік құқықтық актілерді, сондай-ақ осындай қызметті реттейтін Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарды басшылыққа алады.

Жеке және заңды тұлғаларға олар жасаған нотариаттық іс-әрекеттердің құпиясына кепілдік беріледі.

Нотариаттық іс-әрекет жасау немесе нотариусқа, уәкілетті лауазымды адамға жүгіну кезінде алынған, оның ішінде жеке мүліктік және мүліктік емес құқықтар мен міндеттер туралы мәліметтер нотариаттық құпия болып табылады.

Нотариаттық іс-әрекеттердің құпиясын қамтамасыз ету нотариус ретінде жұмысын тоқтатқан адамдар үшін міндетті.

Нотариаттық құпияны сақтау міндеті тағылымдамадан өтушілерге, нотариустардың көмекшілеріне, куәға, аудармашыға, соңғысының дене кемістігі, ауруы немесе сауатсыздығы салдарынан азаматтың орнына нотариаттық құжатқа қол қойған адамға, сондай-ақ нотариаттық палаталардың қызметкерлеріне және бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйеге сүйемелдеу мен жүйелік-техникалық қызмет көрсетуді жүзеге асыратын адамдарға қолданылады.

Нотариаттық іс-әрекеттер туралы мәліметтер, нотариус берген құжаттардың көшірмелері немесе телнұсқалары тапсырмасы бойынша нотариаттық іс-әрекеттер жасалған заңды және жеке тұлғаларға не олардың уәкілетті тұлғаларына ғана беріледі.

Нотариаттық іс-қимылдар туралы мәліметтер мен құжаттар соттың, тергеу және анықтау органдарының, олардың іс жүргізуіндегі сот орындаушыларының істері бойынша атқарушылық іс жүргізудегі істер бойынша, прокуратура органдарына, сондай-ақ осы Заңмен нотариустардың қызметін тексеруді жүзеге асыруға уәкілеттік берілген әділет органдары мен Нотариаттық палаталарға жазбаша талабы бойынша беріледі.

Адвокаттық қызметті жүзеге асыру үшін қажетті нотариаттық іс-әрекеттер туралы мәліметтер оған заң көмегіне жүгінген қорғаушы немесе сенім білдірушінің өкілі ретінде әрекет ететін адвокаттың жазбаша сұрау салуы бойынша да беріледі.

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйеден заң көмегін көрсету үшін қажетті нотариаттық іс-әрекеттер туралы мәліметтерді алуды адвокаттар заң көмегінің бірыңғай ақпараттық жүйесі арқылы электрондық цифрлық қолтаңба арқылы куәландырылған электрондық құжат нысанында адвокаттық сұрау салу жіберу арқылы жүзеге асырады.

Салық берешегі бар қайтыс болған адамның мұрагерлері туралы мәліметтер мемлекеттік кірістер органдарының жазбаша сұрау салуы бойынша беріледі.

Әлеуметтік төлемдер мен одан ұсталған міндетті зейнетақы жарналарының сомасы артық есептелген (төленген) қайтыс болған адамның мұрасын қабылдаған адамдар туралы мәліметтер мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорының жазбаша сұрау салуы бойынша беріледі.

Нотариаттық құпияны жария еткен адамдар Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жауапты болады.

Заңды тұлғалар мен лауазымды тұлғалар нотариусқа нотариаттық іс-әрекеттер жасау үшін қажетті мәліметтер мен құжаттарды нотариус талап еткен кезден бастап күнтізбелік он күннен кешіктірілмейтін мерзімде ұсынуға міндетті.

Өсиеттер туралы мәліметтер, өсиеттердің телнұсқалары мен көшірмелері, егер заңнамада өзгеше белгіленбесе, өсиет қалдырушы қайтыс болғаннан кейін ғана мүдделі тұлғаларға беріледі.

Нотариаттық құпияны жария ету болып табылмайды:

1) Республикалық нотариаттық палатаның немесе бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйенің интернет-ресурсында мынадай мәліметтерді орналастыру:

сенімхаттарды (сенімхатты куәландырған тұлға туралы мәліметтер, сенімхатты куәландыру күні, оның бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйенің нотариаттық іс-қимылдарының электрондық тізіліміндегі тіркеу нөмірі, сенімхаттың күші жойылған жағдайда, сенімхаттың күшін жою туралы мәліметтерді осы тізілімге енгізу күні мен уақыты);

ашық мұрагерлік істерге (мұра қалдырушы, оның қайтыс болған күні туралы мәліметтер, мұрагерлік істі жүргізетін нотариус туралы мәліметтер);

нотариус жасаған атқарушылық жазбаларға (атқарушылық жазба жасалған күн туралы мәліметтер, атқарушылық жазба жасаған нотариус);

2) бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйеге осы Заңда көзделген мәліметтерді енгізу;

3) "Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы" Қазақстан Республикасының Заңында көзделген мақсаттар мен тәртіппен қаржылық мониторингті жүзеге асыратын және кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) қарсы іс-қимыл жөнінде өзге де шаралар қабылдайтын мемлекеттік органға нотариаттық іс-қимылдар туралы мәліметтерді ұсыну, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Заңында көзделген нотариустың электрондық цифрлық қолтаңбасы, "жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы" Қазақстан Республикасының Заңында көзделген тәртіппен құқықтық кадастрдың ақпараттық жүйесіне бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйе арқылы;

4) "салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы" Қазақстан Республикасының Кодексінде (Салық кодексі) көзделген нысан бойынша, тәртіппен және мерзімдер бойынша салық және бюджетке төленетін төлемдер түсімдерін қамтамасыз ету саласында басшылықты жүзеге асыратын мемлекеттік уәкілетті органға нотариаттық іс-қимылдар туралы мәліметтерді ұсыну;

5) зейнетақы төлемдерін жүзеге асыру мақсатында Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына, әлеуметтік төлемдердің және олардан ұсталған міндетті зейнетақы жарналарының артық есептелген (төленген) сомаларын қайтаруды жүзеге асыру мақсатында мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорына нотариаттық іс-қимылдар туралы мәліметтерді ұсыну;

6) бағалы қағаздар нарығының осындай кәсіби қатысушысына бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйе арқылы нотариустың электрондық цифрлық қолтаңбасы арқылы куәландырылған құқық белгілейтін құжаттың электрондық көшірмесін жіберуді қоса алғанда, бағалы қағаздарды ұстаушылар тізілімдерінің жүйесін жүргізу жөніндегі қызметті және депозитарлық қызметті жүзеге асыратын бағалы қағаздар нарығының кәсіби қатысушысына нотариаттық іс-қимылдар туралы мәліметтерді ұсыну.

Осы тармақшада көрсетілген мәліметтер бағалы қағаздар рыногының кәсіби қатысушысына "бағалы қағаздар рыногы туралы" Қазақстан Республикасының

Заңында көзделген қызметті жүзеге асыру мақсатында, Бағалы қағаздар рыногының осындай кәсіби қатысушысының өзіне қатысты осы мәліметтер берілетін тұлғаның заңға сәйкес оның дербес деректерін жинауға және өндеуге келісімі болған кезде ғана беріледі "Дербес деректер және оларды қорғау туралы" Қазақстан Республикасы;

7) мұраның ашылғаны туралы мәліметтерді мұрагерлерге хабарлау.

6.4. Қазақстан Республикасында нотариаттың қызметін ұйымдастыру, құқықтық жағдайы.

Қазақстан Республикасында нотариат қызметін ұйымдастыру Азаматтық кодекстің, "Нотариат туралы" Заңның және нотариаттық қызметті реттейтін Қазақстан Республикасының өзге де заңнамасының нормаларына негізделеді.

Нотариаттық іс жүргізу Республикалық нотариаттық палатаның қатысуымен Қазақстан Республикасының Архивтер мен құжаттаманы басқарудың уәкілетті мемлекеттік органының келісімі бойынша Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі бекітетін нотариаттық іс жүргізу жөніндегі қағидаларға (бұдан әрі - қағидалар) сәйкес жүзеге асырылады.

Қағидалар талаптарының сақталуын бақылауды аумақтық әділет органдары мен нотариаттық палаталар жүзеге асырады.

Мемлекеттік нотариустардың құжаттары Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен мемлекеттік мұрағатқа міндетті түрде тапсырылуға тиіс.

Жекеше нотариустардың құжаттары Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен міндетті түрде жекеше нотариаттық мұрағатқа тапсырылуға тиіс.

Нотариаттық электрондық репозиторий нотариаттық құжаттарды электрондық нысанда уақытша сақтауды, есепке алуды және пайдалануды қамтамасыз ететін бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйенің құрамдас бөлігі болып табылады.

Нотариаттық электрондық мұрағат нотариаттық құжаттарды электрондық нысанда жинауға, сатып алуға, жинақтауға, ретке келтіруге, сақтауға, есепке алуға және пайдалануға арналған орталықтандырылған ақпараттық жүйе болып табылады.

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйе

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйе нотариаттық қызмет туралы мәліметтерді жинау, өндеу процестерін автоматтандыруға және ақпараттық өзара іс-қимылды қамтамасыз етуге арналған ақпараттық жүйе болып табылады.

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйеге жасалған нотариаттық іс-әрекеттер туралы мәліметтер және осы Заңда көзделген өзге де мәліметтер енгізіледі.

Нотариаттық іс-әрекеттер жасау туралы мәліметтер және осы Заңда көзделген өзге де мәліметтер нотариаттық электрондық репозиторийде уақытша

сақтауға орналастырылуға және белгіленген мерзім өткеннен кейін нотариаттық электрондық мұрағатқа берілуге тиіс.

Нотариустардан басқа Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйеге қолжетімділік Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес уәкілеттік берілген адамдарға беріледі.

Нотариустар және бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйеде қамтылған мәліметтерге қол жеткізу Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес берілген басқа да тұлғалар және сүйемелдеуді және жүйелік-техникалық қызмет көрсетуді жүзеге асыратын тұлғалар, осы Заңда және өзге де жағдайларда белгіленген жағдайларды қоспағанда, осындай жүйеде қамтылған мәліметтерді үшінші тұлғаларға жария етпеуге және таратпауға міндетті Қазақстан Республикасының заңдарымен.

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйеде қамтылған мәліметтерді қорғау Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады.

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйені пайдалану қағидаларын ақпараттандыру саласындағы уәкілетті органмен және ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы уәкілетті органмен келісім бойынша Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі айқындайды.

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйені Қазақстан Республикасының Республикалық нотариаттық палатасы, нотариаттық палаталары және Әділет министрлігі ақпаратты жинау және талдау үшін қолдана алады.

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйе "Мемлекеттік мүлік туралы" Қазақстан Республикасының Заңында белгіленген тәртіппен Республикалық нотариаттық палатаға сенімгерлік басқаруға беріледі.

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйе мыналардан тұрады:

- 1) нотариаттық іс-әрекеттердің электрондық тізілімі;
- 2) мұрагерлік істер тізілімі;
- 3) өсиеттерді есепке алу тізілімі;
- 4) нотариаттық электрондық репозиторий.

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйеде нотариаттық қызметке қатысты өзге де мәліметтер, оның ішінде ақпараттық, қосалқы, анықтамалық-талдамалық сипаттағы мәліметтер болады.

Бірыңғай нотариаттық ақпараттық жүйенің тізілімдерін жүргізу тәртібін ақпараттандыру саласындағы уәкілетті органның келісімі бойынша Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі айқындайды.

Нотариаттық іс жүргізу Қазақстан Республикасының тіл туралы заңнамасына сәйкес жүргізіледі.

Егер нотариаттық іс-әрекет жасауға өтініш жасаған адам іс жүргізу жүргізілетін тілді білмесе, ресімделген құжаттардың мәтіндері оның өтініші бойынша "Нотариат туралы" Заңның 80-бабына сәйкес ақыға аударылуға тиіс.

Жиырма бес жасқа толған, жоғары заң білімі, заң мамандығы бойынша кемінде екі жыл жұмыс өтілі бар, нотариуста кемінде бір жыл тағылымдамадан өткен, әділет аттестаттау комиссиясында аттестаттаудан өткен және егер осы

Заңда өзгеше көзделмесе, нотариаттық қызметпен айналысу құқығына лицензия алған Қазақстан Республикасының азаматы нотариус бола алады.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен лауазымды атқаратын мемлекеттік әкімшілік қызметші мемлекеттік нотариус болып табылады.

Мемлекеттік нотариусқа нотариаттық қызметпен айналысу құқығына лицензия алуды қоспағанда, осы баптың бірінші бөлігінде көрсетілген талаптар қолданылады.

Заңда белгіленген тәртіппен өтелмеген немесе алынбаған соттылығы бар, белгіленген тәртіппен әрекетке қабілетсіз не әрекет қабілеті шектеулі деп танылған адам нотариус бола алмайды.

Нотариус бола алмайды:

- тармақтар негізінде қылмыстық жауаптылықтан босатылған 3), 4), 9), 10) және 12) Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 35-бабының бірінші бөлігі немесе 36-бабы, осындай оқиғалар басталғаннан кейін үш жыл ішінде;

- теріс себептер бойынша Мемлекеттік, әскери қызметтен, прокуратура органдарынан, өзге де құқық қорғау органдарынан, арнаулы мемлекеттік органдардан босатылған, сондай-ақ судья қызметінен босатылған, қызметтен босатылған (босатылған) күннен бастап бір жыл ішінде;

- осындай оқиғалар басталғаннан кейін үш жыл ішінде әкімшілік сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасаған;

- нотариаттық іс-әрекет жасау кезінде Қазақстан Республикасының заңнамасын бұзғаны үшін мемлекеттік нотариус қызметінен босатылған;

- нотариаттық қызметпен айналысу құқығына лицензиядан айырылған;

- егер Алып тастау күнінен бастап үш жылдан аз уақыт өтсе, теріс себептер бойынша заң консультанттары палатасының тізілімінен шығарылған.

Жеке және мемлекеттік нотариустардың нотариаттық қызметті жүзеге асыру кезінде тең құқықтары мен міндеттері болады. Олар ресімдеген құжаттардың заңды күші бірдей.

6-баптың 1-тармағында көзделген лицензиясы жоқ адамдардың (мемлекеттік нотариусты және "Нотариат туралы" Заңның 1-бабы 2-тармағының 2), 3) тармақшаларында көрсетілген адамдарды қоспағанда, не нотариат туралы заңнаманың өзге де талаптарын бұза отырып нотариаттық іс-әрекеттер жасауы және осы іс-әрекеттерден табыс алуы заңдарға сәйкес жауаптылыққа әкеп соғады Қазақстан Республикасының

Мемлекеттік нотариустың нотариаттық әрекеттері үшін аумақтық әділет органы мүліктік жауаптылықта болады.

№ 7 Тақырып Қазақстан Республикасының Прокуратурасы

7.1. Қазақстан Республикасында прокуратураны ұйымдастыру және оның міндеттері.

1991 жылы тәуелсіздік жарияланғаннан кейін Қазақстан Республикасында мемлекетіміздің дамуының негізгі бағыттары мен жолдарын айқындайтын маңызды оқиғалар болды.

Қоғамдағы саяси және экономикалық өзгерістер өз кезегінде заңдылық жағдайын сипаттайтын жағымсыз құбылыстардың (қылмыстың күрт өсуі) өсуімен қатар жүрді. Бұл республиканың құқық қорғау органдарынан заңдылықты қамтамасыз ету, өзгерген шарттарға сәйкес келетін жаңа заңдарды әзірлеуге қатысу бойынша айтарлықтай күш-жігерді талап етті.

Қоғамды криминализациялаудың өсіп келе жатқан құбылыстары мемлекеттік негіздерге әсер ететін және нарыққа өркениетті көшу мүмкіндігіне күмән келтіретін шиеленіскен нысандарға ие болды. Елдегі істердің жағдайын мұндай бағалау қылмысқа және заңдылықтың өзге де бұзылуына қарсы күресті жүзеге асыратын мемлекеттік органдардың құрылымын дамыту, жаңа құқықтық база құру жөнінде сапалы жаңа шаралар қабылдауды талап етті.

Мұндай жағдайларда құқық қорғау қызметінің маңызды бағыттарының бірі – прокурорлық қадағалауды жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының прокуратура органдарына ерекше рөл берілді.

"Прокуратура" ұғымы латын тілінен шыққан (procurator), яғни – қамқорлық, қамтамасыз ету, алдын алу.

Прокуратура мемлекет атынан заңда белгіленген шектерде және нысандарда Қазақстан Республикасының аумағында заңдылықтың сақталуын жоғары қадағалауды жүзеге асырады, сотта мемлекеттің мүдделерін білдіреді және мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асырады.

Прокуратура органдары қызметінің құқықтық негізін Қазақстан Республикасының Конституциясы, "Прокуратура туралы" 2022 жылғы 5 қарашадағы № 155-VII Қазақстан Республикасының конституциялық заңы, Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттар және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілері құрайды.

Прокуратура өз өкілеттігін заңдылық, басқа мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдардан тәуелсіздік, тек Қазақстан Республикасының Президентіне есеп беру, жариялылық қағидаттарында жүзеге асырады.

Прокуратура органдарының өз функциялары мен өкілеттіктерін жүзеге асыруы кезінде олардың қызметіне қандай да бір араласуға тыйым салынады.

Прокуратураның кәсіпкерлік субъектілерінің, ұйымдардың және мемлекеттік органдардың қызметіне араласуға, олардың қызметіне тексерулер тағайындауға, заңда көзделмеген негіздер бойынша ақпарат не құжаттар сұратуға құқығы жоқ.

Прокуратура органдары адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, мемлекеттік құпияларды және заңмен қорғалатын өзге де құпияларды қорғау бөлігінде Қазақстан Республикасы Заңдарының талаптарына қайшы келмейтін шамада жария түрде әрекет етеді.

Прокуратураның мақсаттары мен міндеттері

Прокуратура адамды, оның өмірін, мемлекеттің жоғары құндылықтары ретіндегі құқықтары мен бостандықтарын қорғау, Қазақстан Республикасының аумағында заңдылықты қамтамасыз ету мақсатында мынадай міндеттерді жүзеге асырады:

1) адамның және азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын, заңды тұлғалардың, қоғамның және мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау және қалпына келтіру;

2) заңдылықты бұзушылықтарды, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды, сондай-ақ олардың салдарын анықтау және жою;

3) құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдардың заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметін үйлестіру;

4) Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Республикасы Президентінің актілерінде айқындалатын өзге де міндеттер.

Прокуратура органдарының бірыңғай орталықтандырылған жүйесін Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы, оған бағынысты ведомстволар, білім беру ұйымы, әскери және көлік прокуратураларының, облыстар прокуратурасының органдары және оларға теңестірілген прокуратуралар (Республикалық маңызы бар қалалар мен астаналар), аудандық және оларға теңестірілген (қалалық, ауданаралық, сондай-ақ мамандандырылған) прокуратуралар құрайды.

Қазақстан Республикасы Президентінің шешімі бойынша осы тармақтың бірінші бөлігінде көзделмеген өзге де прокуратура органдары құрылуы мүмкін.

Прокуратура органдарының қызметі төмен тұрған прокурорлардың жоғары тұрған прокурорларға және Бас Прокурорға бағынуы негізінде жүзеге асырылады.

Прокурорлардың бағыныстылығына мыналар жатады:

1) төмен тұрған прокуратуралар үшін жұмысты және Қызметті ұйымдастыру мәселелері бойынша жоғары тұрған прокурорлардың нұсқауларын орындау міндеттілігі;

2) қызметтік міндеттерін орындағаны үшін төмен тұрған прокурорлардың жоғары тұрған прокурорлар алдындағы жауапкершілігі;

3) жоғары тұрған прокурорлардың қажетті жағдайларда төмен тұрған прокурорлардың өкілеттіктерін жүзеге асыруы;

4) жоғары тұрған прокурорлардың төменгі тұрған прокурорлардың актілерінің күшін жоюын, кері қайтарып алуын, тоқтата тұруын немесе өзгертілуін;

5) жоғары тұрған прокурорлардың төменгі тұрған прокурорлардың шешімдеріне, әрекеттеріне (әрекетсіздігіне), актілеріне шағымдарды шешуі.

Бас Прокурор осы Конституциялық заңда белгіленген тәртіппен төмен тұрған прокурорлардың бағыныстылығының өзге де нысандарын белгілеуі мүмкін.

Қадағалауды жүзеге асыру кезінде прокуратура органдары өзге мемлекеттік органдардың функцияларын алмастырмайды.

Прокуратураның ведомстволарын, мекемелерін, Білім беру ұйымдарын құру, қайта ұйымдастыру және тарату, олардың мәртебесі мен құзыретін айқындау Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен жүзеге асырылады.

Прокуратура органдарының қызметін қамтамасыз ету үшін Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өзге де ұйымдар құрылуы мүмкін.

Прокуратура органдарының өз рәміздері болады, олардың сипаттамасын Бас Прокурор бекітеді.

7.2. Прокурорлық қызмет бағыттары. Прокурорлық қадағалау: түсінігі, негізгі бағыттары.

Прокуратура органдары жүктелген міндеттер:

1) заңдылықты жоғары қадағалау:

- мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, мекемелердің, олардың лауазымды адамдарының, меншік нысанына қарамастан өзге де ұйымдардың, сондай-ақ олар қабылдайтын актілер мен шешімдердің қызметі;

- әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу;

- сотқа дейінгі тергеп-тексеру, қылмыстық қудалау, жедел-іздігі және қарсы барлау қызметі;

- атқарушылық іс жүргізу;

- заңды күшіне енген сот актілері;

- қылмыстық жазаларды орындау және мемлекеттік мәжбүрлеудің өзге де шараларын қолдану;

- мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу;

- Қазақстан Республикасының халықаралық міндеттемелерін сақтау;

2) сотта мемлекет мүдделерінің өкілдігі;

3) қылмыстық қудалау;

4) заңсыз сатып алынған активтерді анықтау және мемлекетке қайтару жөніндегі қызмет (бұдан әрі - активтерді қайтару);

5) қылмыстық-құқықтық саладағы халықаралық ынтымақтастық, шет мемлекеттердің құзыретті органдарында және халықаралық ұйымдарда қылмыстық қудалау, активтерді қайтару мәселелері бойынша, шетелдік және халықаралық соттарда (төреліктерде) прокуратураның құзыретіне жататын мәселелер бойынша, оның ішінде шетелдік соттарға активтерді қайтаруға байланысты азаматтық талап қою бойынша мемлекет мүдделерін білдіру. халықаралық шарттар жасасу, қылмыстық-құқықтық саладағы және активтерді қайтару саласындағы халықаралық шарттардың жобаларын келісу;

6) нормашығармашылық қызметке қатысу;

7) Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Республикасы Президентінің актілерінде көзделген өзге де құзыретті қамтиды.

Қазақстан Республикасының атынан жоғары қадағалау заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау, күшіне енген актілерді бағалау арқылы жүзеге асырылады.

Заңдылықтың сақталуын тексеруді, заңдылықтың жай-күйін талдауды, күшіне енген актілерді бағалауды тағайындау және жүргізу тәртібі Осы Конституциялық заңда, Қазақстан Республикасының заңдарында және Бас Прокурордың актілерінде айқындалады.

Қарсы барлау қызметі, күзетілетін адамдар мен объектілердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету салаларындағы жоғары қадағалау Қазақстан Республикасының қарсы барлау қызметі туралы Заңнамасының және Қазақстан Республикасының күзетілетін адамдар мен объектілердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері жөніндегі заңнамасының ерекшеліктері ескеріле отырып жүзеге асырылады.

Заңдылықтың сақталуын тексеру:

- 1) Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасына;
- 2) Бас Прокурордың тапсырмасына;
- 3) Осы баптың 2-тармағында көзделген негіздерге негізделеді.

Бас Прокурор орынбасарларының, әскери және көлік прокуратуралары органдары басшыларының облыстар прокурорларының және оларға теңестірілген прокурорлардың (Республикалық маңызы бар қалалар мен Астананың), аудандық және оларға теңестірілген (қалалық, ауданаралық, сондай-ақ мамандандырылған) прокурорлардың заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау және жүргізу туралы шешімдері құқықтарды, бостандықтар мен заңды мүдделерді қорғау үшін қабылданады:

1) физиологиялық ерекшеліктеріне, психикалық ауытқуларына және өзге де мән-жайларға байланысты оларды қорғауды дербес жүзеге асыра алмайтын адамдарды;

2) кәмелетке толмаған адамдар;

3) адамдардың шексіз шеңбері;

4) егер бұл адамдардың өмірі, денсаулығы не Қазақстан Республикасының қауіпсіздігі үшін қайтымсыз салдарларды болғызбау үшін қажет болса, адамдар, қоғам және мемлекет;

5) мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, олардың лауазымды адамдары тарапынан олардың қызметіне араласу фактілері бойынша жеке кәсіпкерлік субъектілері.

Жеке кәсіпкерлік субъектілеріне қатысты заңдылықтың сақталуын тексеру Қазақстан Республикасы Президентінің, Бас Прокурордың тапсырмасы бойынша не олармен келісім бойынша жүргізіледі.

Прокуратура органдарының мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу саласындағы ведомствосы жүргізетін заңдылықтың сақталуын тексеру осы Конституциялық Заңда және Қазақстан Республикасының өзге де заңдарында белгіленген шектерде ведомство және оның аумақтық және оларға теңестірілген органдары басшыларының шешімі бойынша жүзеге асырылады.

Заңдылықтың сақталуына тексеру жүргізу туралы қаулы шығарылады, ол Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі мемлекеттік органда тіркеледі.

Заңдылықтың сақталуын тексеру отыз жұмыс күнінен аспайтын мерзімде жүргізіледі.

Қосымша материалдарды талап ету қажет болған кезде, сондай-ақ заңдылықтың сақталуын тексерудің едәуір көлеміне байланысты оны жүргізу мерзімі ерекше жағдайларда отыз жұмыс күнінен аспайтын мерзімге ұзартылуы мүмкін.

Сараптама тағайындалған жағдайларда, сондай - ақ шет мемлекеттерден мәліметтер мен құжаттарды алу қажет болған кезде-оларды алғанға дейін, сондай-ақ тексеру жүргізуге кедергі келтіретін өзге де жағдайларда заңдылықтың сақталуын тексеру тоқтатыла тұруы мүмкін.

Заңдылықтың сақталуын тоқтата тұрған тексеруді жүргізу мерзімін есептеу ол қайта басталған күннен бастап жалғасады.

Заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау туралы қаулыларды тіркеу тәртібі және оны жүргізу мерзімдері Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік заңнамасы, Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару заңнамасы, Қазақстан Республикасының Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы заңнамасы, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасы, Қазақстан Республикасының жедел-іздістіру саласындағы заңнамасы шеңберінде жүргізілетін тексерулерге қолданылмайды және қарсы барлау қызметі.

Заңдылықтың сақталуын тексеруді жүзеге асыру кезінде прокурор міндетті:

1) егер олар заңдылықтың сақталуын тексеру мәніне жатпаса, құжаттарды, ақпаратты ұсынуды талап етуге;

2) заңдылықтың сақталуына тексеру жүргізудің белгіленген мерзімінен асып кетуге;

3) заңдылық пен қоғамдық тәртіпке, өңірдегі әлеуметтік-экономикалық тұрақтылыққа, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысы мен ұлттық қауіпсіздігіне қатер төндіретін, сондай-ақ адамдардың өмірі мен денсаулығы үшін қайтымсыз салдарлардың туындауына қауіп төндіретін жағдайларды қоспағанда, тексерілетін субъектінің қалыпты жұмыс істеуіне кедергі келтіруге міндетті.

Заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметті үйлестіру

Құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдардың заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметін үйлестіруді прокуратура органдары осы органдардың өзара іс-қимылын, өзара ақпарат алмасуды және ортақ міндеттерді іске асыру кезіндегі олардың іс-қимылдарының келісімділігін қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырады. Аталған қызметті Прокуратура органдары Бас прокуратура, Бас әскери және көлік прокуратуралары, облыстардың прокуратуралары және оларға теңестірілген

прокуратуралар (Республикалық маңызы бар қалалар мен Астана) жанынан құрылатын тұрақты жұмыс істейтін үйлестіру кеңестері шеңберінде жүзеге асырады.

Үйлестіру кеңестерінің шешімдерін қатысушы мемлекеттік органдар бірлескен, ведомстволық құқықтық актілер шығару және (немесе) тиісті іс - шараларды жүзеге асыру жолымен іске асырады.

Заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі Қазақстан Республикасының Үйлестіру кеңесі туралы ережені Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді.

Прокуратураның адам мен азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қорғау және қалпына келтіру жөніндегі өзара іс-қимылы

Адамның және азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын, Қазақстан Республикасының заңдарымен қорғалатын заңды тұлғалардың, қоғамның және мемлекеттің мүдделерін қорғау және қалпына келтіру мақсатында прокуратура өзара іс-қимыл жасайды:

1) меншік нысанына қарамастан мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдармен, жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен, мекемелермен, олардың лауазымды адамдарымен, квазимемлекеттік сектор субъектілерімен және өзге де ұйымдармен;

2) Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілмен және оның қызметіне жәрдем көрсетеді.

Прокуратура органдарының шет мемлекеттердің құзыретті органдарымен және халықаралық ұйымдармен өзара іс-қимылы қылмыстық-құқықтық ынтымақтастық шеңберінде, сондай-ақ активтерді қайтару, оның ішінде қылмыстық процестен тыс мәселелер бойынша мемлекет мүдделерін білдіру шеңберінде жүзеге асырылады.

Прокурор қызметінің құқықтық кепілдіктері

Прокурорға өзінің өкілеттіктерін жүзеге асыруға кедергі жасау немесе оның заңсыз шешім қабылдауы мақсатында қандай да бір нысанда ықпал ету Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады.

Прокурордың заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау, күшіне енген актілерді, қаралатын өтініштерді бағалау және өзге де өз өкілеттіктерін жүзеге асыру шеңберінде жүргізілетін талаптары мен сұрау салулары жеке және заңды тұлғалардың, оның ішінде меншік нысанына қарамастан мемлекеттік органдардың, мекемелердің, ұйымдардың, олардың лауазымды адамдарының орындауы үшін міндетті.

Заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау, күшіне енген актілерді және қаралатын өтініштерді бағалау мәселелері бойынша мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, мекемелер, олардың лауазымды адамдары, меншік нысанына қарамастан өзге де ұйымдар Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген мемлекеттік құпияларды жария етуге қойылатын талаптарды сақтай отырып, прокурордың талабы бойынша міндетті. Коммерциялық, банктік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтер прокурор белгілеген мерзімде

берілсін, бірақ кемінде үш жұмыс күні ішінде қажетті ақпарат, құжаттар және басқа материалдар.

Прокурор мемлекеттік құпияларды, коммерциялық, банктік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді жария еткені үшін Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауаптылықта болады.

Адамның өмірі, денсаулығы, жеке кәсіпкерлік субъектілерінің заңды мүдделері, қоғам мен мемлекет мүдделері үшін қайтымсыз салдарлардың, заңдылық пен құқықтық тәртіпті жаппай бұзудың, өңірдің әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығына не Қазақстан Республикасының қауіпсіздігіне қатердің алдын алу мақсатында сұратылған ақпарат, құжаттар және өзге де материалдар дереу ұсынылады.

Прокурордың талабы бойынша органдар, ұйымдар мен лауазымды адамдар тексеруге және қорытынды беруге қатысу үшін мамандар бөлуге міндетті.

Прокурор оның өндірісіндегі материалдардың, актілердің, сот істерінің және өтініштердің мәні бойынша ешқандай түсініктеме бермейді. Танысу үшін біреуге материалдарды ұсыну Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген жағдайларда ғана жүзеге асырылады.

Ешкімнің заңдылықтың сақталуын тексеру материалдары мен істерді олар жүргізіліп жатқан прокурордың рұқсатынсыз жария етуге құқығы жоқ.

Прокурордың талап етуі бойынша заңдылықтың сақталуын тексеру, күшіне енген актілерді, қаралатын өтініштерді бағалау шеңберінде ол белгілеген уақытта жеке және лауазымды адамдар, сондай-ақ мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, мекемелердің, олардың лауазымды адамдарының, меншік нысанына қарамастан өзге де ұйымдардың өзге де өкілдері беру үшін келуге міндетті түсініктемелер.

Прокуратура органдарына шақыру, әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайлар, дағдарыстық жағдайлар немесе осы жағдайлар кезінде алдын алуға болмайтын жағдайлар туындаған жағдайларды қоспағанда, хабарламаны (хабарламаны) жіберу арқылы уақтылы келу үшін жеткілікті мерзімде жүргізіледі.

Хабарлама (Хабарлама) телефонограммамен, ұялы байланыстың абоненттік нөмірі немесе электрондық пошта мекенжайы бойынша мәтіндік хабарламамен, оның тапсырылғаны туралы хабарламасы бар жеделхатпен немесе тапсырысты хатпен не хабарламаның немесе шақырудың тіркелуін қамтамасыз ететін өзге де байланыс құралдарын пайдалана отырып жіберіледі.

Белгіленген мерзімде шақыру бойынша келуге кедергі келтіретін себептер туралы шақырылатын адам шақырушы прокурорды алдын ала хабардар етуге міндетті.

Жеке және лауазымды адамдар, сондай-ақ меншік нысанына қарамастан мемлекеттік органдардың, мекемелер мен ұйымдардың өзге де өкілдері дәлелді қаулысы бойынша Бас Прокурордың, оның орынбасарларының, активтерді қайтару жөніндегі прокуратура органдары ведомствосы, мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу саласындағы прокуратура органдары ведомствосы басшыларының және оның аумақтық және теңестірілген қаулылары бойынша дәлелді себептерсіз келмеген жағдайда оларға әскери және көліктік

прокуратура органдары, органдары, облыстардың прокурорлары және оларға теңестірілген прокурорлар (Республикалық маңызы бар қалалар мен Астана), олардың орынбасарлары, аудандық және оларға теңестірілген (қалалық, ауданаралық, сондай-ақ мамандандырылған) прокурорлар, олардың орынбасарлары күштеп әкелуге (мәжбүрлеп жеткізуге) ұшырады.

Прокурордың күштеп әкелу (мәжбүрлеп жеткізу) туралы қаулысын ішкі істер органы орындайды.

Жетек (мәжбүрлеп жеткізу) түнде жүргізілмейді.

Он төрт жасқа дейінгі кәмелетке толмағандар және Он сегіз жасқа толмаған адамдар, олардың заңды өкілін хабардар етпей, жүкті әйелдер, сондай-ақ денсаулық жағдайы бойынша өз болатын жерін қалдыра алмайтын немесе қалдырмауға тиіс адамдар әкелуге жатпайды, бұл дәрігердің куәландыруына жатады.

Прокурордың заңды талаптарын орындамау не прокурордың талабы бойынша дәлелсіз себептермен келмеу Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жауаптылыққа әкеп соғады.

№ 8 тақырып сотқа дейінгі тергеп-тексеру және жедел-іздігіру қызметі органдары

8.1. Сотқа дейінгі тергеу маңызды құқық қорғау функцияларының бірі ретінде: ұғымы, міндеттері, принциптері мен формалары.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру мәселелері Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу кодексімен реттеледі.

Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуы қылмыстық құқық бұзушылық туралы арызды, хабарламаны сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімінде тіркеу не бірінші кезек күттірмейтін тергеу әрекеті болып табылады. Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталғаны туралы бір тәулік ішінде прокурорға хабарланады.

Сотқа дейінгі іс жүргізу-сотқа дейінгі тергеп-тексеру басталғаннан бастап прокурор қылмыстық істі мәні бойынша қарау не іс бойынша іс жүргізуді тоқтату үшін сотқа жібергенге дейін іс бойынша іс жүргізу, сондай-ақ жеке айыптаушы мен қорғаушы тараптың қылмыстық іс бойынша материалдар дайындауы.

Жеке айыптау істерін қоспағанда, қылмыстық құқық бұзушылық туралы барлық өтініштер, хабарламалар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру міндетті.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру анықтау, алдын ала тергеу нысанында және хаттамалық нысанда жүргізіледі.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру қылмыстық істің күрделілігін, тергеу әрекеттерінің көлемін және істің мән-жайларын зерттеудің жеткіліктілігін ескере отырып, бірақ Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде белгіленген қылмыстық қудалаудың ескіру мерзімінен аспайтын мерзімде аяқталуға тиіс.

Қылмыстық сот ісін жүргізудің ақылға қонымды мерзімін айқындау кезінде қылмыстық істің құқықтық және нақты күрделілігі, сотқа дейінгі іс жүргізуге қатысушылардың іс жүргізу құқықтарын іске асыруы, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамның сотқа дейінгі іс жүргізуді уақтылы жүзеге асыру мақсатында өз өкілеттіктерін іске асыру тәсілі сияқты мән-жайлар ескеріледі.

Сот төрелігін жүзеге асыру үшін заңмен арнайы уәкілеттік берілген анықтау және алдын ала тергеу органдары (алдын ала тергеу органдары) жасалған қылмыстың барлық мән-жайларын анықтауға, анықтауға тиіс. Осы мақсатта іс соттың қарауына берілген соң ғана алдын ала тергеу жүргізіледі.

Қылмыстық істердің басым көпшілігі бойынша сот оларды қарау үшін алдын ала тергеу жүргізеді.

Бұл ұйымдастырушылық құрылымға, жүйенің кеңдігіне, іс-әрекеттің мақсаттылығына және басқа да ерекшеліктерге байланысты алдын-ала тергеу органдары қылмыстың әр жағдайына тез жауап беруге мүмкіндік алады, өйткені олар:

- а) халыққа және қылмыс жасалған орындарға жақын;
- б) "ыстық іздер" бойынша қылмыстарды ашу үшін кадрлармен, техникамен, көлікпен қажетті ресурстық қамтамасыз етілуі бар;
- в) қылмыстарды ашуға бағытталған жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыратын органдармен тығыз байланысты.

Алдын ала тергеу (қылмыстық қудалау) қылмыстарды тез және толық ашуға, кінәлілерді әшкерелеуге және заңның дұрыс қолданылуын қамтамасыз етуге бағытталған қылмыстық іс жүргізу заңымен реттелетін анықтау және алдын ала тергеу органдарының қызметі болып табылады, осылайша қылмыс жасаған әрбір адам әділ жазаға тартылады және бірде-бір кінәсіз адам қылмыстық жауапкершілікке тартылмайды және сотталмайды.

Алдын ала тергеу органдарының қызметі қылмыспен келтірілген залалдың сипаты мен мөлшерін анықтауға, азаматтық талап қоюды немесе мүлікті тәркілеуді қамтамасыз етуге, қылмыс жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және оларды жоюға шаралар қабылдауға бағытталған.

Алдын ала тергеу қылмыстық іс қозғалғаннан кейінгі қылмыстық процестің дербес кезеңі болып табылады. Осы кезеңде маңызды міндеттер шешілуде (ҚР ҚІЖК 8-бабы):

Қылмыстық процестің міндеттері бұлтартпау, бейтарап, тез және толық ашу, қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу, оларды жасаған адамдарды әшкерелеу және қылмыстық жауаптылыққа тарту, әділ сот талқылауы және қылмыстық заңды дұрыс қолдану, адамдарды, қоғамды және мемлекетті қылмыстық құқық бұзушылықтардан қорғау болып табылады.

Қылмыстық істер бойынша іс жүргізудің заңда белгіленген тәртібі негізсіз айыптау мен соттаудан, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын заңсыз шектеуден қорғауды, ал кінәсіз адамды заңсыз Айыптаған немесе соттаған жағдайда - оны дереу және толық оңалтуды қамтамасыз етуге, сондай-ақ заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайтуға, қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алуға, құқыққа құрметпен қарауды қалыптастыруға ықпал етуге тиіс.

Алдын ала тергеу міндеттерінің мазмұнын анықтайық.

1. Қылмыстың жолын кесу, тез және толық ашу.

Қылмысты ашу деп қылмыстың және оны жасаған адамның барлық мән-жайларын заңда белгіленген тәртіппен белгілеу түсініледі. Анықтау және алдын ала тергеу органдарының практикалық қызметінде қылмыс жасауда белгілі бір адамды әшкерелейтін жеткілікті дәлелдер жиналған кезде және бұл адам айыпталушы ретінде тартылған кезде қылмыс ашық деп танылады. Заң қылмысты тез ашуды талап етеді. Бұл қылмыстың толық ашылуын және оны жасағаны үшін жазаның сөзсіз болуын қамтамасыз ету үшін қажет.

Іс бойынша дәлелдеуге жататын барлық мән-жайлар анықталған кезде қылмыс толық ашылды деп есептеледі (ҚР ҚІЖК 117-бабы):

1. Оқиға және қылмыстық заңда көзделген қылмыс құрамының белгілері (қылмыс жасау уақыты, орны, тәсілі және т.б.).

2. Қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті кім жасады.

3. Адамның тыйым салынған қылмыстық кодексті жасаудағы кінәсі, оның кінәсінің нысаны, іс-әрекеттің себептері, заңды және нақты қателіктері.

4. Айыпталушының жауапкершілік дәрежесі мен сипатына әсер ететін жағдайлар.

5. Айыпталушының жеке басын сипаттайтын жағдайлар.

6. Жасалған қылмыстың салдары.

7. Қылмыс келтірген зиянның сипаты мен мөлшері.

8. Қылмысты болдырмайтын жағдайлар әрекеттер.

9. Қылмыстық жауаптылықтан және жазадан босатуға әкеп соғатын мән-жайлар.

Қылмыстардың көпшілігі анық емес жағдайда жасалады, осыған байланысты ашу анықтау және алдын-ала тергеу органдарының маңызды шешімдерін талап етеді. Осы органдардың мақсатты қызметі болмаса, көптеген қылмыстарды ашу мүмкін емес. Алдын ала тергеу органдарының қылмыстарды тез және толық ашуы қылмыстық істер бойынша сот төрелігін жүзеге асыру үшін қажетті жағдайларды қамтамасыз етеді.

2. Кінәлілерді әшкерелеу-анықтау және алдын-ала тергеу органдары жеткілікті дәлелдер жинауы керек, олардың негізінде қылмыс оқиғасы мен қылмыстық жауапкершілікке тартылған адамның іс-әрекетіндегі қылмыс құрамы туралы нақты қорытынды жасауға болады.

Айыпталушыны әшкерелейтін дәлелдемелердің жеткіліксіздігі немесе күмәндануы сотта мәселені шешуді және сотталушыны қылмыс жасағаны үшін кінәлі деп тануды қиындатады немесе мүмкін емес етеді.

Алдын ала тергеу органдары қылмыс жасағаны үшін кінәлі адамдарды әшкерелеп қана қоймай, айыпталушының тергеуден және соттан жалтаруын, оның сот талқылауына қатысуын қамтамасыз етуге, яғни айыпталушыны оның кінәсі немесе кінәсіздігі туралы мәселені шешетін соттың қарауына беруге міндетті. Осы мақсатта алдын ала тергеу органдары айыпталушыға, ал ерекше жағдайларда қылмыс жасады деп күдіктелген адамға бұлтартпау шараларын қолдануға құқылы: қамауға алу, кетпеу туралы қол қою және т. б.

3. Заңның дұрыс қолданылуын қамтамасыз ету анықтау және алдын ала тергеу органдарының заң талаптарын дәл және тұрақты орындауын және барлық әрекеттер мен қабылданған шешімдердің сәйкестігін білдіреді.

Заңды дұрыс қолдану процеске қатысатын азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін сақтау ісінде шындықты белгілеудің кепілі болып табылады.

Ол істің дұрыс шешілуін және сот қылмыс жасағаны үшін кінәлі деп таныған адамға әділ жаза тағайындауды қамтамасыз етеді.

Сонымен бірге, Заңның дәл орындалуы жазықсыздарды қылмыстық жауапкершілікке тарту мен соттаудың негізсіздігіне кепілдік береді. Алдын ала тергеу органдарының қылмыстық іс жүргізу заңын елеулі түрде бұзуы соттың істі қосымша тергеу үшін қайтаруына негіз болып табылады. Бұл сондай-ақ жоғары тұрған сот істі апелляциялық сатыдағы соттар ретінде қараған кезде және қадағалау тәртібімен үкімнің күшін жоюға немесе өзгертуге негіз бола алады.

Алдын ала тергеу барысында заңның дұрыс қолданылуын қамтамасыз ету қылмыстық істі тергеп жатқан шенеуніктер мен органдардың заңды қатаң сақтауын білдіреді. Бұл талап іс жүзінде жүзеге асырылуы үшін заңдылықты қамтамасыз етудің күрделі процедуралық, ұйымдастырушылық, қылмыстық-құқықтық механизмі қажет.

Оған прокурорлық қадағалау, ведомстволық бақылау, алдын ала тергеу органының қылмыстық іс қозғаудан бас тарту туралы, қылмыстық істі тоқтату

туралы, бұлтартпау шарасын қолдану және қамауда ұстау мерзімін ұзарту тәртібімен қамауға алу туралы шешімдеріне сотқа шағымдану мүмкіндігі және т. б. кіреді.

Тергеуші мен анықтауды жүргізетін адамдар тергеу саласына тартылған барлық адамдарға (куә, сарапшы және т.б.) қатысты заңдылықты қамтамасыз етеді.

Оларға жүктелген міндеттерді шеше отырып, алдын ала тергеу органдары қылмыс жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және оларды жоюға шаралар қабылдауға міндетті.

Олар тиісті мемлекеттік органдарға, қоғамдық ұйымдарға, лауазымды адамдарға осы себептер мен жағдайларды жоюға шаралар қабылдау туралы ұсыныстар енгізеді. Ұсыныс бойынша бір ай мерзімнен кешіктірмей шаралар қабылдануға және олардың нәтижелері туралы ұсынысты жіберген адамға хабарлануға тиіс.

Қылмыс материалдық залал келтірген жағдайда анықтау және алдын ала тергеу органдары мүлікті тәркілеу мүмкіндігімен оның өтелуін қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдауға міндетті. Мұндай шаралардың ішінде: ұрланған мүлікті іздестіру және алып қою, мүлікке және салымдарға тыйым салу; Қылмыстық жолмен алынған мүлікті, ақшаны, құндылықтарды табу және алып қою мақсатында тінту жүргізу және т. б. болуы мүмкін.

Анықтау және алдын ала тергеу органдары өздерінің барлық қызметімен заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайтуға ықпал етуі тиіс. Бұл міндет осы органдардың қызметіндегі заңдарды қатаң сақтау; іске қатысушы адамдардың құқықтарын түсіндіру және қамтамасыз ету; кінәлілерді әшкерелеу және кінәсіздерді қорғау; қылмыс жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау; заң бұзушылықтарды жою мақсатында ұсыныстар енгізу арқылы шешіледі; тәрбие мақсатында және қылмыс жасауға байланысты тиісті қоғамдық пікір қалыптастыру мақсатында қылмыс жасау мән-жайларын жариялау (егер бұл тергеу мүдделеріне қайшы келмесе); жұртшылықты қылмыстарды тергеуге тарту және т. б. қылмыс жасаған адамдарды уақтылы, тиісті деңгейде және тиісті деңгейде жүргізген тергеудің өзі және жауапқа тарту екенін атап өткен жөн. заңға қатаң сәйкес, заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайтуға ықпал етеді.

Алдын ала тергеу қылмыстық процестің принциптеріне сәйкес құрылады және жүзеге асырылады. Қылмыстық процестің барлық принциптері бір-бірімен тығыз байланысты және оның мақсаттарына жету үшін бірдей маңызды құқықтық принциптердің біртұтас жиынтығын құрайды.

Алдын ала тергеу принциптерінің критерийлері келесідей:

1. Принципті құрайтын ереже әрқашан Заңда бекітілген;
2. Принцип-алдын-ала тергеудің мәнін көрсететін ереже.
3. Бір қағидаттың талаптарын сақтамау сөзсіз құқық қорғау қызметінің осы функциясының басқа қағидатын сақтамауға әкеледі.

Принциптер алдын ала тергеу жүргізу кезінде адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің кепілі болып табылады.

Анықтау және алдын ала тергеу органдарының қызметінде мынадай қағидаттар толық көлемде іске асырылады:

- іс бойынша іс жүргізуді заңға дәл сәйкес жүзеге асыру (ҚІЖК-нің 10-бабы);
- істің мән-жайларын жан-жақты, толық және объективті зерттеу (ҚІЖК 24-бабы);
- азаматтардың заң мен сот алдындағы теңдігі (ҚКП 21-бабы);
- айыпталушы мен күдіктіні қорғауға құқықты қамтамасыз ету (ҚІЖК-нің 26-бабы);
- кінәсіздік презумпциясы (ҚІЖК 19-бабы);
- сот ісін жүргізу тілі (ҚІЖК 30-бабы).

Заңдылық-алдын ала тергеп-тексеру қағидаты, алдын ала тергеп-тексеруге қатысушыларды Заңдарды, ең алдымен Қазақстан Республикасының қолданыстағы құқық нормаларын дәл және тұрақты сақтауға және орындауға міндеттейтін іргелі құқықтық норма. Заңдылық-жалпы құқықтық қағидат ретінде Конституцияның 34-бабының 1-тармағында бекітілген, оған сәйкес әрбір адам Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңнамасын сақтауға міндетті. Алдын ала тергеуге қатысты Конституцияның бұл нормасы алдын ала тергеу жүргізетін органдардың ғана емес, оған қатысатын барлық басқа адамдардың да заңдарды сақтау қажеттілігін көздейді.

Істің мән – жайларын жан-жақты, толық және объективті зерттеу принципі объективті шындық принципінен туындайтын іс жүргізу талаптары болып табылады.

Істің мән-жайларын зерттеудің жан-жақтылығы жасалған қылмысқа қатысты барлық ықтимал нұсқаларды, осы нұсқаларды растайтын және оларды жоққа шығаратын нақты деректерді ұсынуды және тексеруді білдіреді. Мұндай жағдайларды зерттеу дәлелдеу қызметінің бағытын анықтайды, біржақтылық пен субъективтіліктің алдын алады және дәлелдеудің объективті бағытын қамтамасыз етеді.

Зерттеудің толықтығы деп дәлелдеу нысанасын дұрыс және толық анықтау, қылмыстық іс бойынша дәлелдеуге жататын барлық мән-жайларды толық анықтау түсініледі. Іс бойынша шешім шығаруға әсер етуі мүмкін барлық жағдайлар анықталуы керек.

Зерттеудің объективтілігі-бұл әрбір қылмыстық істің мән-жайын шындыққа сәйкес білу, дәлелдемелерді жинау, зерттеу және бағалаудағы бейтараптық, процеске қатысушыларға қатысты бейтараптық. Объективтілік айыпталушыға "қарсы" және "қарсы" деген барлық жағдайларды бірдей қарастыратын және дәлелдемелерді жинауға, тексеруге және бағалауға жауап беретін көзқарасты білдіретін зерттеу тәсілін анықтайды. Объективтілік-қылмыстық процесті жүргізетін органдардың нақты материалға бейтарап, бейтарап және адал қарым-қатынасынан тұратын және олардың тарапынан айыптаудан жалтаруға әкелетін субъективизм мен тенденцияны болдырмайтын құқықтық және моральдық талап. Объективтілік қабылданған шешімдерде істің мән-жайларын олар іс бойынша

сотқа дейінгі іс жүргізу немесе сот талқылауы барысында белгіленгендей көрсетуді талап етеді.

Жан-жақтылық, толықтық және объективтілік қағидаты заңсыз шараларды, атап айтқанда, азаптауды, зорлық-зомбылықты, қорқытуды, алдауды, сол сияқты өзге де заңсыз әрекеттер мен қатыгездікті қолдана отырып дәлелдеуде пайдалану мүмкіндігін болдырмайды; (ҚІЖК-нің 112-бабының 1-бөлігінің 1-тармағы). Анықтау және алдын ала тергеу жүргізу кезінде осындай фактілер анықталған кезде соттар кінәлі лауазымды адамдарды жауапқа тарту үшін шаралар қабылдауға тиіс.

Алдын ала тергеу принципі ретінде жариялылық белгілі бір шектеулермен жұмыс істейді. ҚІЖК-нің 29-бабына сәйкес алдын ала тергеу және анықтау деректері жария етуге жатпайды. Бұл процестің осы кезеңінде дәлелдемелерді іздеу және бекіту ерекшеліктеріне, қылмыстарды ашуға жағдай жасау қажеттілігіне, оны жасау жағдайлары мен оған қатысы бар адамдар туралы әртүрлі нұсқаларды тексеруге байланысты. Алдын ала тергеу органдары бар материалдар туралы ақпараттың "ағып кетуін" мүдделі тұлғалар жасырыну, куәгерлерге немесе жәбірленушілерге қысым жасау, заттай дәлелдемелерді жою немесе бұрмалау, көрінеу жалған айғақтардың мазмұнын дайындау және т. б. үшін пайдалана алады. қылмыс жасауға.

Алайда, алдын-ала тергеу материалдарын жария етуге жол бермеу абсолютті емес. Анықтау органының, тергеушінің немесе прокурордың рұқсатымен алдын ала тергеп-тексерудің деректері аталған лауазымды адамдар мұны мүмкін деп танитын көлемде жария етілмейді.

Алдын ала тергеу деректерін жария етуге жол берілмейтіндігі туралы анықтау органы мен тергеуші қажетті жағдайларда куәгерлерді, жәбірленушіні, азаматтық талапкерді, азаматтық жауапкерді, сарапшыны, маманды, аудармашыны, куәгерлерді және тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде қатысқан басқа адамдарды ЕСКЕРТЕДІ. Олар жауапкершілік туралы ескертумен жазылуды таңдайды.

Алдын ала тергеудің маңызды қағидаты анықтау және алдын ала тергеу органдарының заңдардың орындалуын прокурорлық қадағалау болып табылады. Қылмыстық қудалау кезінде заңдардың орындалуын қадағалай отырып, прокурор бірде-бір қылмыстың ашылмағанына және қылмыс жасаған бірде-бір адамның заңда көзделген жауапкершіліктен құтылмағанына көз жеткізеді; қылмыстық істерді қозғау мен тергеудің, кінәлілерді жауапқа тартудың, процестік мәжбүрлеу шараларын қолданудың, жеке құқықтарды қорғау туралы Заңның талаптарының, істің барлық мән-жайларын жан-жақты, толық және объективті зерттеудің заңда белгіленген тәртібін қатаң сақтау; қылмыстың себептері, оған ықпал ететін жағдайлар анықталды және оларды жою шаралары қабылданды.

Алдын ала тергеу жүргізу кезінде жеке адамға және тұрғын үйге қол сұғылмаушылық, жеке өмірді қорғау және хат алмасу құпиясы қағидаты қатаң сақталады. Осы Қағидаға сәйкес ешкімді сот шешімі негізінде немесе прокурордың санкциясы бойынша қамауға алуға болмайды. Қамауға алынған адамның бұлтартпау шарасын қолданудың заңдылығы мен негізділігіне

шағымдануға және сот арқылы тексеруге құқығы бар. Судьяның осындай тексеру нәтижесінде шығарылған адамды қамаудан босату туралы қаулысы дереу орындалуға тиіс. Прокурор заңсыз бас бостандығынан айырылған немесе заңда немесе сот үкімінде көзделген мерзімнен артық қамауда ұсталған кез келген мерзімді босатуға міндетті. Тұрғын үйге қол сұғылмаушылыққа кепілдік бере отырып, заң тұрғын үйге заңды негізсіз кіруге ешкімнің құқығы жоқ екенін анықтады. Азаматтардың жеке өмірі, хат алмасу, телефонмен сөйлесу және телеграф хабарламаларының құпиясы заңмен қорғалады. Азаматтардан үй-жайларды тінту, алу, тексеру, хат-хабарға тыйым салу және оны почта-телеграф мекемелерінен алу қылмыстық іс жүргізу заңында белгіленген негіздер мен тәртіппен ғана жүргізілуі мүмкін.

8.2. Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын органдар жүйесі.

Жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қылмыстық қол сұғушылықтардан қорғауға байланысты міндеттерді орындауда негізгі рөлді сотқа дейінгі қылмыстық іс жүргізу қызметін жүзеге асыратын органдар-қылмыс туралы арыздарды (хабарламаларды) алдын ала тексеру, анықтау және алдын ала тергеу атқарады.

Бұл алдын-ала тергеу органдары туралы.

Алдын ала тергеу органдары анықтау және алдын ала тергеу органдарын қамтитын жалпы ұғымды білдіреді.

Анықтау және алдын ала тергеу органдары қылмыстық сот ісін жүргізудің сол міндеттерін шешеді, олар іс жүргізу қызметінің нәтижесінде белгілеген нақты деректердің бірдей дәлелді мәні болады. Заң барлық анықтау және алдын ала тергеу органдары үшін тергеу әрекеттерін жүргізудің бірыңғай тәртібін белгіледі.

Алдын ала тергеу органы – бұл қылмыстық процестің сотқа дейінгі кезеңдерінде жеке тұлғаның құқықтары мен заңды мүдделерін сақтаудың заңда көзделген кепілдіктерін барынша сіңірген, қылмыстық іс бойынша дәлелдеуге жататын барлық мән-жайларды сотқа дейінгі анықтауға бағытталған қызметті жүзеге асыруға уәкілеттік берілген лауазымды адам. Бұл органға алдын ала тергеу жүргізу міндетті болып табылатын істер тергелуде.

Жалпы ереже бойынша алдын-ала тергеуді процедуралық тәуелсіздігі бар тергеушілер жүргізеді. Сонымен қатар, оны бір істі тергеп жатқан тергеушілер тобы (тергеу тобы) жүзеге асыра алады. Алдын ала тергеу жүргізу құқығына тергеу бөлімінің бастығы да ие. Тиісінше, тергеушілер, тергеу топтары және тергеу бөлімінің бастығы алдын-ала тергеу органдары бола алады.

Қазіргі уақытта тергеу бөлімшелері органдарда бар:

- ішкі істер органдары
- Экономикалық тергеу қызметі
- Ұлттық қауіпсіздік органдары
- сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет.

Ешқандай басқа органдар мен лауазымды адамдар алдын ала тергеу жүргізуге құқылы емес.

Бұл ведомстволарда тергеу аппараттары, яғни негізгі қызметі қылмыстарды тергеу болып табылатын мамандандырылған құрылымдық бөлімшелер құрылды. Ведомстволық бағыныстылығына қарамастан, барлық тергеушілердің міндеттері мен өкілеттіктері бірдей.

Тергеушілердің ведомстволық тиістілігіне қарамастан, олар қылмыстық іс жүргізу заңында белгіленген алдын ала тергеу жүргізудің бірыңғай іс жүргізу қағидаларын басшылыққа алады.

Заң алдын-ала тергеу жүргізу міндетті болатын қылмыстарды көрсетеді (ҚІЖК-нің 189-бабы). Алдын ала тергеу нысанындағы сотқа дейінгі тергеп-тексеру ҚР ҚІЖК-нің 187-бабында көрсетілген қылмыстар бойынша, кәмелетке толмағандар немесе өздерінің дене немесе психикалық кемістіктеріне байланысты өздерінің қорғану құқығын өздері жүзеге асыра алмайтын адамдар жасаған барлық қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша, сондай-ақ қылмыс жасады деп күдіктелген адам белгісіз болған анықтау істері бойынша жүзеге асырылады. ҚР ҚІЖК 32-бабының екінші бөлігінде көрсетілген қылмыстық құқық бұзушылық туралы істерді қоспағанда.

Қылмыстық іс жүргізу заңына сәйкес алдын ала тергеу жүргізу кезінде тергеу және тергеу әрекеттерін жүргізу туралы барлық шешімдерді тергеуші, заңда көзделген жағдайларды қоспағанда, дербес қабылдайды.

Анықтау нысанындағы сотқа дейінгі тергеп - тексеруді ҚР ҚІЖК 191-бабының екінші-он екінші, жиырма бесінші және жиырма алтыншы бөліктерінде көрсетілген қылмыстар бойынша қылмыстық қудалау органы жүргізеді, бұдан басқа алдын ала тергеу жүргізу міндетті емес және анықтау материалдары істі сотта қарау үшін негіз болып табылады. Мұндай органдарға мыналар жатады:

Қазіргі уақытта анықтау бөлімшелері органдарда бар:

- ішкі істер органдары

- Экономикалық тергеу қызметі
- әскери полиция органдары
- Ұлттық қауіпсіздік комитетінің әскери полиция органдары
- сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет
- Шекара қызметі органдары

Белгілі бір органдарда анықтауды ұйымдастыру ведомстволық нормативтік актілермен реттеледі.

Ведомстволық бағыныстылығына қарамастан барлық анықтау органдары үшін ортақ болып табылады:

1. анықтау кезінде олар бірдей тапсырмаларды орындайды;
2. олар қылмыстық іс жүргізу заңында белгіленген бірыңғай ережелер бойынша анықтауды жүзеге асырады;
3. барлық органдарда анықтау прокурордың қадағалауымен жүргізіледі;
4. анықтауды неғұрлым табысты жүргізу мақсатында анықтау органдарының әрқайсысы өзінің адамдық және материалдық резервтерін пайдалана алады.

Анықтау органдарының көпшілігі анықтаудан және әкімшілік қызметтен басқа жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыруға құқылы.

Алдын ала тергеу органдары сияқты анықтау органдарының міндеттері:

- қылмыстарды тез және толық ашу;
- кінәлілерді әшкерелеу;
- қылмыс жасаған әрбір адам әділ жазаға тартылып, бірде-бір жазықсыз адам қылмыстық жауапкершілікке тартылмауы және сотталмауы үшін заңның дұрыс қолданылуын қамтамасыз ету.

Аталған міндеттерден басқа, анықтау органдарына олардың қызметінің ерекшелігіне және берілген өкілеттіктерге байланысты қосымша міндеттер жүктеледі:

- 1) қылмыстарды және қылмыс жасаған адамдарды анықтауға қажетті шаралар қабылдау;
- 2) қылмыстардың алдын алу және жолын кесу үшін қажетті барлық шараларды қабылдау.

Бұл міндеттерді анықтау органдары қылмыстық іс жүргізу қызметі шеңберінде, сондай-ақ жедел-іздістіру шараларын жүргізу және қызметтің бағыты мен орындалатын негізгі функцияларды ескере отырып, оларға заңмен берілген басқа да құқықтарды іске асыру жолымен шешеді.

Анықтау және алдын ала тергеу органдарының дербес және бір-бірінен тәуелсіз алдын ала тергеу органдары ретіндегі тергелуі мен құзыретін нақты ажырата отырып (ҚР ҚІЖК 187, 191-баптары), заң сонымен бірге осы органдардың қылмысқа қарсы күрестегі күш-жігерін олардың арасындағы өзара іс-қимылды ұйымдастыру жолымен біріктіру қажеттігіне негізделеді, мұндай өзара іс-қимылдың жалпы шарттарын, нысандары мен тәртібін айқындайды.

Өзара әрекеттесу қажеттілігі практиканың қажеттіліктеріне байланысты, өйткені алдын-ала тергеу және анықтау органдары өз қызметінде әртүрлі құралдар мен әдістерді қолданады. Тергеушінің қызметі негізінен қылмыстарды тергеу бойынша іс жүргізу әрекеттерін орындаудан тұрады.

Анықтау органдарының құзыреті әлдеқайда кең. Іс жүргізу өкілеттіктерінен басқа оларға әкімшілік және өзге де қызметті жүзеге асыру, қылмыстарды анықтауға, жолын кесуге және ашуға бағытталған жедел-іздістіру іс-шараларын жүргізу құқығы берілген. Көптеген анықтау органдарында жақсы техникалық қамтамасыз ету және кадрлық ресурстар бар. Осы органдардың барлық мүмкіндіктерін пайдалану қылмыстардың сәтті ашылуын қамтамасыз етуге және қылмыстық істерді тергеу сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Алдын ала тергеу жүргізу кезінде жасалатын негізгі іс жүргізу актілері қаулылар мен хаттамалар болып табылады.

Қылмыстық іс жүргізу заңына сәйкес жәбірленушінің, азаматтық талапкердің және азаматтық жауапкердің іс материалдарымен танысу фактісі, алдын ала тергеудің аяқталғаны туралы хабарлау және айыпталушы мен оның қорғаушысына материалдарды ұсыну фактісі куәландырылатын хаттамалар да жасалады істер және т. б.

8.3. Жедел-іздістіру қызметі: түсінігі, міндеттері, оны жүзеге асыру әдістері.

Әдетте қылмыскерлер жасаған қылмыстың фактісі мен іздерін жасыру үшін шаралар қабылдайды. Сондықтан қылмыстың дәлелдерін табу, дәлелдемелер жинау және қылмысты тек қылмыстық іс жүргізу шараларын (анықтау немесе алдын-ала тергеу жүргізу) қолдану арқылы ашу мүмкін емес. Осыған байланысты кейбір анықтау органдарына жедел-іздістіру қызметін жүргізуге өкілеттік берілген.

Жедел-іздістіру қызметі-адамның өмірін, денсаулығын, құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғау мақсатында жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдар Қазақстан Республикасының Конституциясына, осы Заңға және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес жүзеге асыратын Жария және жасырын жедел-іздістіру, ұйымдастыру және басқару іс-шараларының ғылыми негізделген жүйесі. азамат, меншік, қоғам мен мемлекеттің қылмыстық қол сұғушылықтан қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Жедел-іздістіру қызметінің міндеттері

1) адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтарын, бостандықтарын, заңды мүдделерін, меншігін құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғау;

2) қоғамның, мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және оның экономикалық әлеуеті мен қорғаныс қабілетін нығайтуға жәрдемдесу;

3) қылмыстарды анықтау, алдын алу және жолын кесу;

4) қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамдарды, сондай-ақ қылмыстық іс үшін маңызы бар заттар мен құжаттарды анықтау;

5) анықтау, тергеу және сот органдарынан жасырынған, қылмыстық жауаптылықтан, жазаны өтеуден немесе пробациялық бақылаудан жалтарған адамдарды, заңда көзделген жағдайларда хабар-ошарсыз кеткен азаматтар мен өзге де адамдарды іздістіру жөніндегі шараларды жүзеге асыру, сондай-ақ табылған белгісіз мәйіттерді бірдейлендіру;

6) Қазақстан Республикасы Президентінің және басқа да күзетілетін адамдардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

7) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын күзетуді қамтамасыз ету;

8) мемлекеттік құпияларды немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді қорғауды қамтамасыз ету;

9) ұйымдарға коммерциялық құпияны қорғауға жәрдемдесу;

10) қамауда ұстау немесе бас бостандығынан айыру орындарында Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген режимді ұстап тұру;

11) күзетпен ұстау немесе бас бостандығынан айыру орындарында күдіктілердің, айыпталушылардың, сотталушылардың, сотталғандардың, персоналдың және өзге де адамдардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

12) жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Жедел-іздістіру қызметінің принциптері

Жедел - іздестіру қызметі заңдылық, құқықтар мен бостандықтарды сақтау, жеке адамның қадір-қасиетін құрметтеу, азаматтардың заң алдындағы теңдігі қағидаттарына сәйкес қастандық, дауысты және айтылмаған әдістердің үйлесімі, кәсіби этика негізінде жүзеге асырылады.

ОРД әдісі-жедел ақпаратты тексеру мен іске асыруды, қолдануды алудың тактикалық біртекті әдістері мен тәсілдерінің жүйесі. Ақпарат-бұл қызмет үшін маңызды нәрсе. ОРД әдістерінің негізінде танымның жалпы ғылыми әдістері жатыр. Орд әдістері соңғысынан ерекшеленеді:

- * қылмыстық нысандар мен контингенттерді зерттеуге барлау бағытында;
- * қолданылатын әдістер мен әдістердің көпшілігінің айтылмайтын сипаты;
- * оларды жүзеге асыратын адамдардың шектеулі тобы;
- * нормативтік-құқықтық реттеудің арнайы жүйесінің болуы (ОРД жүзеге асыратын нақты органға қатысты арнайы ведомстволық НҚА).

8.4. Жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдар, олардың құзыреті.

Қазақстан Республикасының аумағында жедел-іздістіру қызметін жүзеге асырады:

- 1) ішкі істер органдары;
- 2) Ұлттық қауіпсіздік органдары;
- 3) Сыртқы барлау саласындағы уәкілетті орган;
- 4) Қорғаныс министрлігінің әскери барлау органдары;
- 5) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет;
- 6) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік күзет қызметі;
- 7) Экономикалық тергеу қызметі.

Жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдардың тізбесі тек заңмен өзгертілуі немесе толықтырылуы мүмкін.

Осы Заңда айқындалған жедел-іздістіру қызметінің міндеттерін орындау кезінде оны жүзеге асыруға уәкілетті органдар:

1) құзыретіне сәйкес жеке және заңды тұлғалардың заңмен қорғалатын құқықтарын, бостандықтары мен мүдделерін, меншікті, қоғамның, мемлекеттің қауіпсіздігін қорғау және оның экономикалық және қорғаныс әлеуетін нығайту үшін қажетті шаралар қабылдауға;

2) жедел-іздістіру іс-шараларын және жасырын тергеу іс-қимылдарын жүзеге асыру, олардың нәтижелерін қылмыстық процесте пайдалану үшін тіркеу арқылы қылмыстарды анықтауды, олардың алдын алуды және жолын кесуді қамтамасыз етуге, тергеушінің өзі тергеп-тексеретін қылмыстық істер бойынша жедел-іздістіру іс-шараларын жүргізу туралы жазбаша тапсырмаларын орындауға;

3) жедел-іздістіру қызметінің заңдылығын қадағалауды жүзеге асыру барысында берілген прокурордың жазбаша нұсқауларын орындауға міндетті;

4) қылмыстық істер бойынша жасырынған сотталушыны және азаматтық істер бойынша жауапкерді, жазасын өтеуден немесе пробацялық бақылаудан жалтарған адамды іздестіру туралы сот актілерін, сондай-ақ сот орындаушыларының атқарушылық іс жүргізу бойынша борышкерді іздестіру туралы прокурор санкциялаған қаулыларын орындауға міндетті;

5) Қазақстан Республикасының мемлекеттік билік және басқару органдарын қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігіне қатер төнгенін куәландыратын өздеріне белгілі фактілер мен деректер туралы уақтылы хабардар етуге міндетті;

6) құқықтық көмек туралы шарттардың (келісімдердің) негізінде тиісті халықаралық құқық қорғау ұйымдарының және шет мемлекеттердің құқық қорғау органдарының сұрау салуларын орындауға міндетті;

7) жедел-іздестіру іс-шараларын және жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде, сондай-ақ жүргізілген жедел-іздестіру іс-шаралары мен жасырын тергеу әрекеттерінің нәтижелерін көрсететін материалдарды қылмыстық процесте пайдалану және ақпарат көздерін құпиясыздандыруға жол бермеу үшін беру кезінде қастандықты қамтамасыз ету жөнінде қажетті шаралар қабылдауға міндетті.

Жедел-іздестіру қызметін жүзеге асыруға уәкілетті органдардың:

1) өз құзыреті шегінде "жедел-іздестіру қызметі туралы" Заңның 11-бабында санамаланған жедел-іздестіру іс-шараларын, сондай-ақ тергеушінің, анықтаушының тапсырмасы бойынша Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінде айқындалған жасырын тергеу әрекеттерін Жария және жасырын жүргізуге;

2) жедел-іздестіру қызметінің міндеттерін шешуді қамтамасыз ететін жедел есептер мен ақпараттық жүйелерді құруға және пайдалануға;

3) жазбаша немесе ауызша шарт бойынша жедел-іздестіру іс-шаралары мен жасырын тергеу іс-қимылдары барысында тұрғын және тұрғын емес үй-жайларды, көлік құралдарын, сондай-ақ жеке және заңды тұлғалардың, әскери бөлімдердің өзге де мүлкін иелеріне келтірілген залал, сондай-ақ жедел-іздестіру қызметін жүзеге асыратын органдар есебінен және жасырын шығыстар өтеле отырып пайдалануға тергеу әрекеттері;

4) конспирациялық ұйымдар құру мақсатында жедел-іздестіру қызметін және жасырын тергеу әрекеттерін жүзеге асыратын органдар бөлімшелерінің, ұйымдарының, үй-жайлары мен көлік құралдарының қызметкерлерін, ведомстволық тиесілігін, сондай-ақ құпия көмекшілердің жеке басын шифрлайтын құжаттарды пайдалануға;

5) жедел-іздестіру қызметін жүзеге асыратын органдардың көлік құралдарын пайдалану қағидаларын әзірлеуге және бекітуге;

6) қажетті ғылыми-техникалық немесе өзге де арнайы білімі бар лауазымды адамдар мен мамандардың көмегін пайдалануға;

7) Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде белгіленген коммерциялық, банктік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді жария етуге қойылатын талаптарды сақтай отырып, жедел-іздестіру

қызметінің міндеттерін шешу үшін маңызы бар ақпаратты өтеусіз алуға және басқа да ұйымдардан пайдалануға құқылы;

8) Қазақстан Республикасының аумағында жедел-іздістіру қызметін және жасырын тергеу әрекеттерін жүзеге асыруға құқығы бар басқа органдармен келісім бойынша жекелеген іс-шараларды жүргізу үшін осы органдардың күштері мен құралдарын тартуға;

9) күзету әскери қызметшілердің, сондай-ақ құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың қызметкерлерінің әскери жарғыларына сәйкес жүзеге асырылатын ұйымдардың аумағына және үй-жайларына, ал әскери бөлімдер мен басқа да режимдік объектілердің аумағына тәуліктің кез келген уақытында кедергісіз кіруге, - олардың басшыларымен не құрамында режимдік объектілері немесе әскери бөлімдері бар орталық мемлекеттік органдардың басшыларымен келісім бойынша "жедел-іздістіру қызметі туралы" Заңның 11-бабында көзделген жедел-іздістіру іс-шараларын және жасырын тергеу іс-қимылдарын жүргізу мақсатында ғана;

10) Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік заңнамасында белгіленген тәртіппен және мерзімдерде растайтын материалдарды қоса бере отырып, жедел-іздістіру іс-шаралары барысында анықталған қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы мәліметтерді тіркеуге және (немесе) тергеулігі бойынша беруге құқылы.

Жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдар қызметкерлерінің жауапкершілігі

Жедел-іздістіру іс-шараларын жүргізу кезінде құқыққа қайшы әрекеттерге жол берген қызметкерлер Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жауапты болады.

Жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдардың іс-әрекеттерінен келтірілген залалды олар Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен өтейді.

№ 9 тақырып Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлық және Экономикалық қылмысқа қарсы күресті жүзеге асыратын органдар

9.1. Қазақстан Республикасындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі органдардың түсінігі, жүйесі және міндеттері.

Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл субъектілері бар, оларға мыналар жатады:

- 1) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган;
- 2) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс - қимылдың өзге де субъектілері- мемлекеттік органдар, квазимемлекеттік сектор субъектілері, қоғамдық бірлестіктер, сондай-ақ өзге де жеке және заңды тұлғалар.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс –қимыл жөніндегі уәкілетті орган- Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатын қалыптастыруды және іске асыруды және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы үйлестіруді, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың алдын алуды, анықтауды, жолын кесуді, ашуды және тергеуді жүзеге асыратын мемлекеттік орган және оның аумақтық бөлімшелері.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органның жанынан өз қызметін сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс – қимыл агенттігі (Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет) (бұдан әрі-агенттік) Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін, Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатын қалыптастыруды және іске асыруды және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы үйлестіруді, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың алдын алуды, анықтауды, жолын кесуді, ашуды және тергеуді жүзеге асыратын мемлекеттік орган болып табылады.

Агенттіктің облыстарда, республикалық маңызы бар қалаларда, астанада аумақтық органдары болады.

Агенттік өз қызметін Қазақстан Республикасының Конституциясына және заңдарына, Қазақстан Республикасы Президентінің және Үкіметінің актілеріне, Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне, сондай-ақ "Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызмет істері агенттігінің және Қазақстан Республикасы қарсы іс-қимыл агенттігінің кейбір мәселелері туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 22 шілдедегі № 74 Жарлығымен бекітілген Ережеге сәйкес жүзеге асырады сыбайлас жемқорлық (сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет).

Агенттік мемлекеттік мекеменің ұйымдық-құқықтық нысанындағы заңды тұлға болып табылады, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Елтаңбасы бейнеленген рәміздері мен айырым белгілері, мөрлері және өз атауы қазақ және орыс тілдерінде жазылған мөртабандары, белгіленген үлгідегі бланкілері, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес қазынашылық органдарында шоттары болады.

Агенттік азаматтық-құқықтық қатынастарға өз атынан түседі.

Агенттік, егер оған Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес уәкілеттік берілген болса, мемлекет атынан азаматтық-құқықтық қатынастардың тарапы болуға құқылы.

Агенттік өз құзыретінің мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен Агенттік Төрағасының бұйрықтарымен және Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген басқа да актілермен ресімделетін шешімдер қабылдайды.

Агенттіктің құрылымы мен жалпы штат санын Агенттік Төрағасының ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органның құзыреті

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган мынадай функцияларды жүзеге асырады:

1) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы нормативтік құқықтық базаны жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеу, сондай-ақ өз құзыреті шегінде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен нормативтік құқықтық актілерді қабылдау;

2) осы Заңға сәйкес мемлекеттік органдардың, ұйымдардың және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметінде сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау;

3) Қазақстан Республикасы Үкіметінің қарауына мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметінде сыбайлас жемқорлықтың туындау себептері мен жағдайларын азайту және жою жөнінде ұсынымдар енгізу;

4) Қазақстан Республикасының Президентіне сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы Ұлттық баяндаманы жыл сайын ұсыну;

5) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты қалыптастыру және үйлестіру, сыбайлас жемқорлықтың алдын алу, сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды азайту мәселелерінде мемлекеттік органдардың, ұйымдардың қызметін үйлестіру;

6) мемлекеттік және жеке секторлардағы сыбайлас жемқорлық деңгейін анықтау үшін қажетті сыбайлас жемқорлық деңгейін бағалау және әлеуметтанулық зерттеулер жүргізу;

7) квазимемлекеттік сектор субъектінде әдіснамалық қолдау, оқыту іс-шараларын жүргізу және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл бойынша ақпарат алмасу шеңберінде квазимемлекеттік сектор субъектілерінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы комплаенс-қызметтердің қызметін үйлестіру;

8) мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін сыртқы талдау нәтижелері бойынша шығарылған сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөніндегі ұсынымдарды орындауының мониторингі;

9) сыбайлас жемқорлық қылмыстар туралы қылмыстық істер бойынша тәркіленген және Қылмыстық жолмен алынған қаражатқа сатып алынған мүліктің

өткізілуіне мониторингті жүзеге асыру, әдетте, оның мемлекет кірісіне айналысы туралы ақпаратты кейіннен жариялай отырып;

10) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың оң тәжірибесін зерделеу және тарату;

11) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру саласында білім беру бағдарламаларын жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеу;

12) сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру және тәрбиелеу, ақпараттық және түсіндіру қызметі, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруға бағытталған мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты орындау жөніндегі білім беру бағдарламаларын іске асыруда сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл субъектілеріне жәрдемдесу және әдістемелік көмек көрсету;

13) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган қызметінің негізгі бағыттары бойынша басқа мемлекеттік органдармен, жеке және заңды тұлғалармен өзара іс-қимыл жасау;

14) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша халықаралық шарттардың жобаларын дайындауға қатысу, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша шет мемлекеттердің тиісті органдарымен өзара іс-қимыл жасау, өз өкілеттіктері шегінде халықаралық ұйымдардың қызметіне қатысу;

15) Қазақстан Республикасының заңдарымен, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің актілерімен жүктелген өзге де функцияларды қамтиды.

Өзіне жүктелген функцияларды орындау кезінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган:

1) мемлекеттік органдардан, ұйымдардан, квазимемлекеттік сектор субъектілерінен және лауазымды адамдардан Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен ақпарат пен материалдарды сұратады;

2) Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнамасының бұзылуы анықталған жағдайларда оларды жою жөнінде заңнамада белгіленген тәртіппен шаралар қолданады;

3) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторинг жүргізу тәртібін айқындайды;

4) Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінде белгіленген тәртіппен әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамалар жасайды және істерді қарайды;

5) Қазақстан Республикасының заңдарында, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің актілерінде жүктелген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет өз өкілеттігі шегінде:

1) жедел-іздігі және тергеу қызметінің практикасына, сыбайлас жемқорлық қылмыстар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруге талдау жүргізуге;

2) іс жүргізудегі қылмыстық істер бойынша шақыру бойынша келуден жалтарған адамдарды күштеп әкелуге;

3) Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік заңнамасына және (немесе) Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасына сәйкес құжаттарды, тауарларды, заттарды немесе өзге де мүлікті алып қоюға немесе алып қоюға;

4) Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген тәртіппен уақытша ұстау изоляторларын, тергеу изоляторларын пайдалануға;

5) Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік заңнамасында белгіленген тәртіппен мемлекеттік органдарға, ұйымдарға немесе оларда басқарушылық функцияларды орындайтын адамдарға қылмыстық құқық бұзушылық жасауға немесе заңның басқа да бұзушылықтарын жоюға ықпал еткен мән-жайларды жою жөнінде шаралар қабылдау туралы ұсыныстар енгізуге;

6) Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген жағдайларда уәкілетті органдардан, лауазымды адамдардан және квазимемлекеттік сектор субъектілерінен тексерулер, салықтық және басқа да тексерулер, аудит және бағалау жүргізуді талап етуге міндетті;

7) сыбайлас жемқорлық қылмыстарға қарсы күрестің нысандары мен әдістерін жетілдіруге, жедел-ізвестіру қызметінің стратегиясы мен тактикасын айқындауға, оның тиімділігін арттыру жөніндегі шараларды әзірлеуге және іске асыруға;

8) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өзіне жүктелген міндеттердің шешілуін қамтамасыз ететін ақпараттық жүйелерді құруға және пайдалануға, заңнамада белгіленген тәртіппен сотқа дейінгі тергеп-тексеру, Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу барысында зерттеуді ұйымдастыруға;

9) ұсталғандар мен қамауға алынған адамдарды айдауылмен алып жүруге;

10) Қазақстан Республикасының заңдарында, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің актілерінде жүктелген өзге де құқықтарды іске асыруға құқығы бар.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 361(үшінші және төртінші бөліктерінде), 362 (үшінші бөлігінде, төртінші бөлігінің 3) тармағында), 366 (үшінші және төртінші бөліктерінде), 367 (үшінші және төртінші бөліктерінде) баптарында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша Ұлттық бюро қызметкерлерінен басқа, егер оларды әскери қызметшілер, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл алдын ала тергеуді Ұлттық қауіпсіздік комитетінің тергеушілері жүргізуі мүмкін.

Үшінші бөліктің 189-бабында (2-тармағында), төртінші бөлігінде үшінші бөліктің 2) тармағында көзделген белгілер болған жағдайда көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша, үшінші бөліктің 2) тармағында көзделген белгілер болған жағдайда, 190 (үшінші бөліктің 2) тармағында, төртінші бөлікте үшінші бөліктің 2) тармағында көзделген белгілер болған жағдайда), 216 (4) бөліктің екінші), 217 (үшінші бөліктің 3) тармағы), 218 (үшінші бөліктің 1) тармағы), 234 (үшінші бөліктің 1) тармағы), 249 (үшінші бөліктің 2) тармағы), 307 (үшінші бөліктің 3) тармағы), 361, 362 (төртінші бөліктің 3) және 4) тармақтары), 364, 365, 366, 367, 368, Қазақстан Республикасы Қылмыстық

кодексінің 369 және 370-і, алдын ала тергеуді сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметтің тергеушілері жүргізеді.

9.2. Экономикалық қылмысқа қарсы күресті жүзеге асыратын органдардың түсінігі, жүйесі және міндеттері.

Қазақстан Республикасында Экономикалық қылмысқа қарсы күресті Экономикалық тергеу қызметі жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасының Қаржы мониторингі жөніндегі агенттігі бас орган болып табылады.

Қазақстан Республикасының Қаржы мониторингі агенттігі (бұдан әрі-агенттік) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимылды, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасына жатқызылған экономикалық және қаржылық құқық бұзушылықтардың алдын алуды, анықтауды, жолын кесуді, ашуды және тергеп-тексеруді жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік орган болып табылады осы органды басқару.

Агенттік өз құзыреті шегінде шешім қабылдауда дербес.

Агенттіктің облыстарда, республикалық маңызы бар қалаларда, астанада аумақтық органдары және мамандандырылған мемлекеттік мекемесі болады.

Агенттік өз қызметін Қазақстан Республикасының Конституциясына және заңдарына, Қазақстан Республикасының Президенті мен Үкіметінің актілеріне, Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Қаржы мониторингі жөніндегі агенттігі туралы осы Ережеге сәйкес жүзеге асырады.

Агенттік мемлекеттік мекеменің ұйымдық-құқықтық нысанындағы заңды тұлға болып табылады, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Елтаңбасы бейнеленген мөрі және өз атауы қазақ және орыс тілдерінде жазылған мөртабандары, белгіленген үлгідегі бланкілері, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес қазынашылық органдарында шоттары болады.

Агенттік азаматтық-құқықтық қатынастарға өз атынан түседі.

Агенттік, егер оған Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес уәкілеттік берілген болса, мемлекет атынан азаматтық-құқықтық қатынастардың тарапы болуға құқылы.

Агенттік өз құзыретінің мәселелері бойынша заңнамада белгіленген тәртіппен Агенттік Төрағасының бұйрықтарымен және Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген басқа да актілермен ресімделетін шешімдер қабылдайды.

Агенттіктің құрылымы мен штат санының лимиті Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес бекітіледі.

Қазақстан Республикасының Қаржы мониторингі жөніндегі агенттігі мыналардан тұрады:

Басшылық

Төраға Хатшылығы

Қаржы мониторингі субъектілерімен жұмыс департаменті

Қаржы мониторингі департаменті

Цифрландыру департаменті

Құқықтық қамтамасыз ету департаменті

Тергеу департаменті

Жедел департаменті

Превенция және аналитикалық әзірлемелер департаменті

Жеке қауіпсіздік департаменті

Стратегия және жедел басқару департаменті

Кадр жұмысы департаменті

Әкімшілік департаменті

Сот-медициналық басқару

Бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмыс жөніндегі басқарма

Ішкі аудит қызметі

Агенттіктің аумақтық органдары облыстар бойынша Экономикалық тергеу департаменттері болып табылады.

Тапсырмалар:

1) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласында бірыңғай мемлекеттік саясатты іске асыру;

2) Қазақстан Республикасының заңнамасымен осы органның қарауына жатқызылған экономикалық және қаржылық құқық бұзушылықтардың алдын алу, анықтау, жолын кесу, ашу және тергеп-тексеру;

3) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл салаларында бірыңғай ақпараттық жүйені құру және республикалық деректер базасын жүргізу;

4) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласында шет мемлекеттердің құзыретті органдарымен өзара іс-қимылды және ақпараттық алмасуды жүзеге асыру;

5) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл, қызметтің осы бағытындағы мемлекеттік органдардың жұмысын үйлестіру;

6) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша халықаралық ұйымдарда Қазақстан Республикасының мүдделерін білдіру;

7) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес Агенттіктің қарауына жатқызылған мәселелер бойынша халықаралық ынтымақтастықты жүзеге асыру;

8) заңдармен және Қазақстан Республикасы Президентінің актілерімен айқындалатын өзге де міндеттер.

Өкілеттіктер:

1) құқықтар:

сұрау салу бойынша немесе шет мемлекеттің құзыретті органымен Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласындағы ақпаратпен, мәліметтермен және құжаттармен өз бетінше алмасу;

өз құзыреті шегінде мемлекеттік, қызметтік, коммерциялық қорғау жөніндегі талаптарды сақтай отырып, қаржылық мониторинг саласында сараптама жүргізу, оқыту бағдарламаларын, әдістемелік материалдарды, бағдарламалық және ақпараттық қамтамасыз етуді әзірлеу, ақпараттық жүйелерді құру үшін, оның ішінде шарттық негізде ғылыми-зерттеу және басқа да ұйымдарды, сондай-ақ жекелеген мамандарды жұмысқа тарту, банктік және заңмен қорғалатын өзге де құпиялар;

тиісті мемлекеттік органдарға Қазақстан Республикасының Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы заңнамасын бұзу немесе бұзу белгілерінің болуы туралы хабарлама жіберуге;

Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарымен, Қазақстан Республикасының Құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдарымен бірлесіп Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға), терроризмді қаржыландыруға және жаппай қырып-жою қаруын таратуға байланысты ақпаратты, мәліметтер мен құжаттарды алмасу және беру жөніндегі өзара іс-қимыл тәртібін айқындасын;

өз өкілеттіктері шегінде Қазақстан Республикасының Құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдары мен өзге де мемлекеттік органдарының Үйлестіру кеңестерінің, ведомствоаралық комиссияларының, жұмыс және сараптама топтарының жұмысына қатысу;

Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен криминалистикалық зерттеулер жүргізу;

Агенттікке жүктелген міндеттерді шешуді қамтамасыз ететін ақпараттық жүйелерді құру, сатып алу, пайдалану және жаңғырту;

Агенттіктің өкілеттігі шеңберінде Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген процестік әрекеттерді жүргізісін;

Қазақстан Республикасы Президентінің заңдары мен актілерінде айқындалған тәртіппен уәкілетті органдар мен лауазымды адамдардан тексерулер, аудит және тексерулер жүргізуді талап етуге;

қаржы мониторингі субъектілерінен, сондай-ақ Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарынан ақшамен және (немесе) өзге де мүлікпен жасалатын операциялар туралы қажетті ақпаратты, мәліметтерді және құжаттарды сұратуға;

заңды тұлғалар мен шетелдік құрылымдардан заңды тұлға құрмай-ақ Агенттік айқындайтын тәртіппен және мерзімдерде бенефициарлық меншік иелері туралы мәліметтер мен құжаттарды сұратуға;

күдікті операцияның белгілері анықталған жағдайда ақшамен және (немесе) өзге мүлікпен операцияларды үш жұмыс күніне дейінгі мерзімге тоқтата тұру туралы шешім шығару;

Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілері мен халықаралық шарттарының жобаларын әзірлеуге қатысу;

Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген өзге де құқықтарды пайдалануға;

2) міндеттері:

Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл жөнінде шаралар қабылдау; қызметтік, коммерциялық, банктік немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын ақпаратты, мәліметтер мен құжаттарды сақтаудың, қорғаудың тиісті режимін және өз қызметі барысында алынған құжаттардың сақталуын қамтамасыз ету;

қаржылық мониторингті жүзеге асыру процесінде адамның және азаматтың, заңды тұлғалардың және мемлекеттің құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуын қамтамасыз ету;

Агенттіктің қызметіне талдау жүргізу;

Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген өзге де міндеттерді орындау.

Функциялар:

1) "Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс – қимыл туралы" Қазақстан Республикасының Заңына (бұдан әрі-заң)сәйкес қаржылық мониторингке жататын ақшамен және (немесе) өзге де мүлікпен жасалатын операциялар туралы ақпаратты жинауды және өңдеуді жүзеге асыру;

2) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл мақсатында алынған ақпаратты талдаудың белгіленген тәртібімен жүзеге асыру;

3) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласындағы мемлекеттік органдардың қызметін үйлестіру;

4) құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың сұрау салулары бойынша Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен қаржы мониторингіне жататын операция туралы мәліметтер мен ақпарат беру;

5) Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының, Құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың терроризмді қаржыландыруға бағытталған деп пайымдауға негіз бар күдікті операцияны тоқтата тұру қажеттілігі туралы шешім ұсынған банк шоттары бойынша шығыс операцияларын тоқтата тұру туралы хабардар ету;

6) заңды тұлға құрмай-ақ жеке, заңды тұлғалар мен шетелдік құрылымдардың қызметі Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастырумен (жылыстатумен) және (немесе) терроризмді қаржыландырумен байланысты деп пайымдауға негіздер болған кезде, олардың құзыретіне сәйкес Қазақстан Республикасының Құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдарына ақпарат

жолдау және бұл туралы Бас прокуратураны хабардар ету Қазақстан Республикасының;

7) заңға сәйкес берілген ақпарат бойынша құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдармен өзара іс-қимылды жүзеге асыру;

8) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша халықаралық ынтымақтастық бағдарламаларын әзірлеуге және жүзеге асыруға қатысу;

9) республикалық деректер базасын қалыптастыруды және жүргізуді ұйымдастыру, сондай-ақ Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласындағы ақпараттық жүйелердің әдіснамалық бірлігін және келісілген жұмыс істеуін қамтамасыз ету;

10) Қазақстан Республикасының Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы заңнамасын бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі іс-шараларды әзірлеу және жүргізу;

11) мемлекеттік органдар мен өзге де ұйымдардан алынатын ақпарат негізінде Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының заңнамасын қолдану практикасын қорыту, сондай-ақ оны жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеу және енгізу;

12) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимылдың халықаралық тәжірибесі мен практикасын зерделеу;

13) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласында кадрларды қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру жөніндегі іс-шараларды жүргізу;

14) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласындағы халықаралық ұйымдардың, бірлестіктердің және өзге де жұмыс топтарының қызметіне белгіленген тәртіппен қатысу;

15)" Рұқсаттар және хабарламалар туралы " Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес заңда айқындалған қаржы мониторингі субъектілері хабарламаларының мемлекеттік электрондық тізілімін жүргізу;

16) "Рұқсаттар және хабарламалар туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес заңда айқындалған қаржы мониторингі субъектілерінен хабарламаларды қабылдауды жүзеге асыру;

17) Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласында тәуекелдерді бағалауды жүргізу жөніндегі жұмысты үйлестіру және кірістерді заңдастыру (жылыстату) және терроризмді қаржыландыру тәуекелдерін төмендетуге бағытталған шараларды іске асыру;

18) қаржы мониторингі субъектілерінің Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының Заңнамасын Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексінде айқындалған тәртіппен сақтауына мемлекеттік бақылауды заңға сәйкес жүзеге асыру;

19) Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша жедел-іздігі қызметін, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді, іс жүргізуді ұйымдастыру және жүзеге асыру;

20) Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарын ескере отырып, Агенттіктің қызметі туралы жұртшылықты хабардар ету, оның ішінде оның қызметі туралы ресми мәліметтерді бұқаралық ақпарат құралдарында және өзінің интернет-ресурсында орналастыру;

21) өз құзыреті шегінде шет мемлекеттердің басқа мемлекеттік органдарымен, мекемелерімен, ұйымдарымен және тиісті органдарымен экономикалық және қаржылық құқық бұзушылықтардың алдын алу, анықтау, жолын кесу, ашу және тергеп-тексеру мәселелері бойынша өзара іс-қимыл жасау;

22) мемлекеттік құпияларды және заңмен қорғалатын өзге де құпияны қорғауды қамтамасыз ету;

23) ақпараттандыру объектілерін сақтауға, Агенттік қызметінде оларға заңсыз және (немесе) байқаусызда қол жеткізуді және (немесе) оларға ықпал етуді болғызбауға бағытталған құқықтық, ұйымдастырушылық және техникалық іс-шаралар кешенін іске асыру;

24) Агенттіктің құзыреті шегінде нормативтік құқықтық актілерді әзірлеу және бекіту;

25) құзыреті шегінде жеке және заңды тұлғалардың өтініштері бойынша шешімдерді қарау және қабылдау, сондай-ақ осы өтініштерде көрсетілген жүйелік проблемаларды талдау және анықтау;

26) өз қызметінің ерекшеліктері мен ерекшеліктерін ескере отырып, қаржы мониторингі субъектілері үшін нұсқаулықтарды, әдістемелік ұсынымдарды құзыреті шегінде әзірлеу және бекіту;

27) Қазақстан Республикасының Үкіметіне кірістерді заңдастыру (жылыстату) және терроризмді қаржыландыру тәуекелдерін төмендетуге бағытталған шараларды әзірлеу және енгізу;

28) өз құзыреті шегінде қаржы мониторингі субъектілерінің Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауын мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын мемлекеттік органдармен келісім бойынша қаржы мониторингі субъектілерінің қаржы мониторингіне жататын операциялар туралы мәліметтер мен ақпарат беру тәртібін және күдікті операцияны айқындау белгілерін айқындауды айқындау;

29) Қазақстан Республикасының Құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдарының бірлескен нормативтік құқықтық актісімен қылмыстық жазасын өтеген жеке тұлғаны терроризм мен экстремизмді қаржыландыруға байланысты ұйымдар мен адамдардың тізбесінен шығару туралы Қазақстан Республикасының

Құқық қорғау немесе арнаулы мемлекеттік органдарының қорытындысын дайындау тәртібін айқындау;

30) Қаржы мониторингі субъектісінің сұрау салуы бойынша клиенттердің (олардың өкілдерінің) бенефициарлық меншік иелері туралы мәліметтерді ұсыну тәртібін айқындау;

31) терроризм мен экстремизмді қаржыландыруға байланысты ұйымдар мен тұлғалардың тізбесіне енгізілген жеке тұлғаға оның тыныс-тіршілігін қамтамасыз ету үшін қаражат төлеу тәртібін айқындау;

32) уәкілетті органның сұрау салуы бойынша Мемлекеттік органдардың меншікті Ақпараттық жүйелер мен ресурстардан мәліметтерді ұсыну тәртібін айқындау;

33) Қазақстан Республикасының Сыртқы барлау саласындағы уәкілетті органының және Бас прокуратурасының бірлескен нормативтік құқықтық актісімен қаржылық мониторингке жататын операциялар туралы мәліметтер мен ақпарат беру тәртібін айқындау;

34) Қазақстан Республикасының Президенті бекітетін жария лауазымды адамдардың тізбесіне кіретін жария лауазымды адамдардың, олардың жұбайлары мен жақын туыстарының тізімін жүргізу;

35) Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары мен ұйымдарының Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) және терроризмді қаржыландыру тәуекелдерін анықтау, практиканы қорыту, Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру жөнінде ұсыныстар тұрғысынан ұйымдар мен жеке тұлғалардың қызметін талдау және мониторингілеу туралы ақпарат беру нысандары мен мерзімдерін белгілеу уәкілетті органға терроризмді қаржыландыру жолымен.

№ 10 тақырып шет елдерде құқық қорғау қызметін ұйымдастыру және халықаралық ынтымақтастық

10.1. Шет мемлекеттердің құқық қорғау органдарын ұйымдастырудың құқықтық негізі. Шетелдегі құқық қорғау органдары қызметінің негізгі принциптері.

Құқық қорғау органдары кез-келген мемлекеттің ажырамас бөлігі болып табылады және мемлекет сияқты ескі. Ұлттық мемлекеттілікті құрған әрбір халықтың құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге арналған арнайы аппаратқа қажеттілігі сөзсіз туындайды. Ежелгі дәуірден бері барлық елдерде болған мұндай аппарат бүгінгі түсінікте полицияның прототипі болды.

Ұлыбритания-парламенттік басқару формасы бар біртұтас мемлекет (конституциялық монархия). Ұлыбританияның тарихи қалыптасқан бөліктері — Англия, Шотландия, Уэльс және Солтүстік Ирландия.

Мемлекет басшысы-Ұлыбритания патшайымы. Заң шығарушы орган-екі палатадан тұратын Парламент-Қауымдар палатасы және Лордтар палатасы. Атқарушы билікті Ұлыбритания Үкіметі — Премьер-Министр басқаратын Кабинет жүзеге асырады. Үкімет парламенттік сайлаудан кейін құрылады және қауымдар палатасында көптеген орындарға ие болған партия жетекшісі Премьер-Министр болады.

Өздеріңіз білетіндей, Ұлыбританияда мемлекеттік жүйенің негіздерін бекітетін және ерекше заңдық күшке ие бірыңғай жазбаша нормативтік құқықтық акт түріндегі Конституция жоқ. Ағылшын құқығының негізгі көздері сот прецеденттері, яғни жоғарғы соттардың өздері және төменгі соттар үшін міндетті күші бар шешімдері, сондай-ақ жарғылар-британ Парламентінің заңнамалық актілері болып табылады.

Кейіннен заңнамалық актілердің өзі, әдетте, қысқаша және қысқаша баяндалған заңнамалық тұжырымдарды түсіндіретін, нақтылайтын және дамытатын көптеген сот прецеденттерімен толықтырылады. Англияда 1870 жылдан бастап "сот есептері" шығарылды, онда жоғарғы соттардың шешімдері жартылай ресми түрде жарияланады, олар әдетте келесі сот шешімдерінде сілтеме жасалады. Осылайша, Ұлыбританиядағы "құқық" деп Парламент құрған нәрсені ғана емес (жарғылық құқық), сонымен бірге жалпы немесе сот практикасын түсінеді.

Прецедент пен Жарғы-құқықтың екі тең және тығыз өзара әрекеттесетін көзі, ал біреуінің болуы екіншісіз мүмкін емес.

Сот билігін соттар жүзеге асырады. Сот жүйесі Ұлыбританияның Әкімшілік-аумақтық құрылымына негізделген. Соттардың барлық юрисдикциясы, шешімдерді орындауға дейін, тәжден келеді. Англиядағы сот мекемелері-корольдік соттар.

Англияның ең жоғарғы соты-Лордтар палатасының соты. Бірінші сатыда Лордтар палатасының (Парламенттің жоғарғы палатасы) соты іс жүзінде сот

істерін қарастырмайды: ол төменгі сатыдағы соттар үшін ең жоғарғы және соңғы апелляциялық саты болып табылады.

Лордтар палатасы сотының құрамы, онда қабылданған рәсімдер, оларды реттеу тәртібі мен шешімдері ерекше заңды мәнге ие, өйткені олар сот пен заң шығарушы органдардың жоғарғы жағында тұрған органның еркіне ие.

Англия мен Уэльстің Жоғарғы сотына үш тәуелсіз сот институты-апелляциялық сот кіреді. Жоғарғы Сот және тәж соты. Ағылшын соттарының иерархиясындағы апелляциялық сот Лордтар палатасының Сотынан бір саты төмен. Жоғарғы сот бірінші және екінші инстанциялар бойынша негізінен күрделілігі жоғары азаматтық істерді қарауды жүзеге асыруға арналған.

Корона соты-негізгі міндеті айыптау актісін талап ететін рәсімді сақтай отырып, қылмыстық істерді бірінші сатыда қарау болып табылатын соттар жүйесі. Белгілі бір жағдайларда олар магистраттар соттары шығарған қылмыстық шешімдерді де тексере алады.

Жергілікті соттар-магистраттар мен округтік соттар. Магистраттар соттары қылмыстық істердің негізгі бөлігін қарайды. Олар сотталғандарды тек айыпшұл салуға немесе бас бостандығынан айыруға, әдетте, алты айға дейін үкім шығара алады. Егер айыпталушы қатаң жазаға лайық болса, онда іс корона Сотына жіберіледі. Округтік соттар азаматтық сот төрелігінің негізгі органдары болып табылады. Аталған жалпы юрисдикция соттарымен қатар әртүрлі Құзыретті мамандандырылған соттар бар.

Ұлыбританиядағы Судья өзінің барлық тәуелсіздігімен сот ісін жүргізудің қатаң ережелері мен принциптеріне бағынады. Қылмыстық процесс екі тараптың: айыптаушы (талапкер) және қорғаушы (жауапкер) арасындағы жарыс процесінде іс бойынша ақиқат анықталатын қарсылас түріне жатады.

Англияда Әділет министрлігі мен прокуратура жоқ. Генерал атторнай тікелей патшайым қызметіне тағайындалады. Ол бір мезгілде Парламент пен Үкіметтің мүшесі, қылмыстық қудалауды жүзеге асыру саласындағы мемлекеттегі ең жоғары лауазымды тұлға болып табылады. Ол кез-келген қылмыстық іс қозғау құқығына ие. Бас атторней айыпталушының ауруына, процедуралық қателіктердің табылуына байланысты қылмыстық іс жүргізуді тоқтатуға, сыбайластарының кінәсінің дәлелдерін ұсынған қылмысқа қатысушыларға қылмыстық қудалаудан иммунитет беруге құқылы. Ол кез келген орган, лауазымды немесе жеке тұлға қозғаған қылмыстық істің тоқтатылуын талап етуге құқылы. Оның ең жақын көмекшісі — бас адвокат соттарда мемлекеттің (тәждің) мүліктік және басқа да мүдделерін қорғайды.

Қылмыстық қудалауды жүзеге асыруға арналған арнайы орган — айыптаудың корольдік қызметі-тәуелсіз және полициядан бөлек ұйым. Мемлекеттік айыптаушылар қызметінің негізгі міндеті күдікті қылмыстық құқық бұзушыларға қарсы айыптауды қолдау болып табылады. Бұл қызметтің негізгі функциялары-полицияға ықтимал қылмыстық қудалау бойынша кеңес беру,

ПОЛИЦИЯ ұсынған айыптауларды талдау, істерді сотта қарауға дайындау, магистраттар сотында айыптауды қолдау және айыптаушының іс материалдарымен тәж сотында және жоғары сатыдағы соттарда танысу.

Қылмыстарды тергеуді полиция қызметкерлері, қоғамдық қудалау директорының тергеу аппараты жүргізеді. Қылмыстық қудалауды өзге де мемлекеттік органдар — салықтық алымдар басқармасы және ауқымды алаяқтыққа қарсы күрес басқармасы жүзеге асыруға құқылы. Англиядағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың көпшілігін тергеуді полиция мен оның үлкен тергеу аппараты жүргізеді. Полиция Ұлыбританияның ішкі істер министрлігінің органдар жүйесіне кіреді. Ұлыбританияның Әкімшілік-аумақтық бөлімшелеріндегі полиция бөлімшелерін бас констабль басқарады.

Англияда тергеу және тергеу сияқты алдын-ала тергеу нысандары жоқ. Процестің ағылшындық теориялық моделі бойынша қылмыстық іс тең тараптар арасындағы дау болып табылады. Бұл тұрғыда азаматтық процеске тікелей ұқсастық байқалады, онда сотқа дейінгі кезеңдер жоқ және оларды сотта ұсыну үшін дәлелдер жинау талапкер мен жауапкердің құзырында қалады.

Азаматтық процестегі, қылмыстық істер бойынша қорғаудағы тараптар өкілдерінің функцияларын адвокаттар мен адвокаттарға бөлетін адвокаттар орындайды. Адвокаттардың Жоғары Сот органдарында сөйлеуге айрықша құқығы бар, ал адвокаттар төменгі соттарға тараптардың өкілдері ретінде қатысатын адвокаттардың үлкен санаты болып табылады.

Ұлыбританияда дәстүрлі түрде құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету және сақтау жергілікті билік органдарының құрметті міндеті және негізгі функциясы болып саналады, олардың қызметі үш міндетпен шектелді: қоғамдық тәртіпті сақтау, қылмыстарды ашу және қалалардағы көше қозғалысын реттеу.

Ұлыбританияда қолданыстағы муниципалды полиция туралы заң полицейлерді елдегі саяси өмірден оқшаулауға бағытталған, бұл күштік аппаратты басым элитаның ыңғайлы құралына айналдырады. Полиция қызметкері кез-келген адам сияқты құқықтарға ие болса да, жеке өмірінде ол бірқатар шектеулерге ұшырайды. Полиция қызметкері жергілікті басқару сайлауында немесе парламенттік сайлауда дауыс беруге құқылы болса да, ол елдің саяси өміріне белсенді қатыса алмайды. *Ол тек бастығы мақұлдаған жерде тұруға міндетті және рұқсатсыз тұрғылықты жерін өзгертуге құқылы емес. Ол кез-келген коммерциялық қызметпен айналыса алмайды, сонымен қатар қызметтік міндеттерден басқа кез-келген басқа міндеттерді орындауға құқылы емес. Оның да, оның отбасы мүшелерінің де алкоголь өнімдерімен байланысты кәсіпкерлік қызметпен айналысуға құқығы жоқ. Полиция қызметкерінің отбасы мүшелері жеке кәсіпкерлікпен тек басқа ауданда және арнайы рұқсатпен айналыса алады*

Ұлыбританияда, қазіргі заманғы мемлекеттердің көпшілігінен айырмашылығы, жалпыұлттық (федералды) полиция жоқ. Қазіргі уақытта Англия мен Уэльстегі полиция округтік муниципалды полициядан (5 отряд), қалалық

полициядан (6 отряд), Біріккен полициядан (34 Біріккен отряд), метрополия полициясынан (митрополит полициясы), Лондон Сити полициясынан тұрады. Үлкен полиция бөлімшелері дивизиондар мен кіші бөлімдерге бөлінеді, олардың әрқайсысында өз офицерлері бар. Кішігірім жергілікті полиция бөлімшелері біртұтас бөлімше ретінде бірлесіп жұмыс істейді

Ұлыбританияның муниципалды полициясы оны басқаруды тек жергілікті билік қана емес, сонымен қатар Ішкі істер министрлігі де жүзеге асыратындығымен сипатталады. Демек, полиция бөлімшелері қос бағынышты: олар өздерін құрған жергілікті билікке және сонымен бірге ішкі істер министрлігіне бағынады. 1990 жылдардағы қайта құрулардан кейін жергілікті өзін-өзі басқарудың полицияға әсері айтарлықтай төмендеді. Бұл процеске әсіресе Біріккен полиция бөлімшелерін құру әсер етті. Енді әр ауданда полицияның басқарушы органы бір емес, бірнеше жергілікті органдармен құрыла бастады. Сонымен қатар, Ішкі істер министрлігінің жергілікті полиция бөлімшелеріне әсері тікелей бола түсуде. Жоғарыда айтылғандай, ішкі істер министрлігінің муниципалды полицияға әсері жай ғана басым емес, бірақ айқын басым. Муниципалдық билік шектеулі әкімшілік функцияларға ие, ал ішкі істер министрі (және Шотландияда Шотландия бойынша Мемлекеттік хатшы) полицияның шектеусіз жедел басқаруын жүзеге асырады. Құзыреттіліктің мұндай аражігін ажырату еліміздің жоғары сот органдарының шешімдерімен нығайтылды

Ұлыбританияның муниципалды полициясының ең көрнекті басшыларының бірі сэр Роберт Марк, митрополит полициясының арнайы комиссары бір кездері өз сөзінде: "сіз бен біз өзімізді арнаған полиция қызметі-еркін қоғамдағы ең лайықты және асыл функциялардың бірі. Біз билікті күш емес, келісім арқылы ұсынамыз". Бұл мәлімдеме соңғы онжылдықтарда Батыс Еуропада дамыған полиция қызметінің философиясында шешуші болып табылады. Қазіргі уақытта Ұлыбританияда және т. б. тұрақты экономикалық жағдайы бар демократиялық мемлекеттерде полицейлер жергілікті халықтың басым көпшілігінің қолдауымен өз қызметтерін атқарады. Муниципалды полицияның мақсаты туралы осы ойды дамыта отырып, Ұлыбританияда жазалаушы күш құрылымындағы полиция тәулік бойы қызмет көрсететін қызметке айналды, онда "қоғам - Сатып алушы, ал жергілікті полиция бөлімшесі - полиция қызметінің сатушысы". Полиция сервистік кәсіпорын ретінде қарастырылатындықтан, оның басшысы Халыққа қызмет көрсетудің белгілі бір саласында жұмыс істейтін кәсіпкер ретінде ойлауы керек. Ол экономикалық есептілікті, кәсібилікті арттыруды, азаматтарға бағдарлануды, әрбір полицейді әділ бағалауды талап етеді

Полиция қызметінің беделін сақтау функциясы ішінара жергілікті билікке жүктелген. Бастапқыда полиция күштерін жергілікті өзін-өзі басқару органдары құрғандықтан, Ұлыбритания муниципалитеттерінің полицияның тартымды имиджін және полиция қызметінің қоғам алдындағы беделін сақтау үшін біршама ерекше функциясы сақталады, бұл полицияға қызмет ету және

мамандандырылған оқу орындарына түсу үшін жоғары конкурға ықпал етеді. Ұлыбритания билігі бұл жұмысқа қабілетті және дамыған адамдарды, соның ішінде білім деңгейі жоғары азаматтық салалардағы мамандарды тарту үшін көп жұмыс істейді. Ұлыбританияда полицейдің оң бейнесін жасауға үлкен қаржы жұмсалады. Қазіргі шетелдік теоретиктер полицияның беделі мен беделін сақтау үшін азаматтардың алдында қызмет ететін полицейдің сыртқы келбетінің маңыздылығын атап өтеді. Мұның бәрі халықтың құқықтық тәртіп органдарымен өзара іс-қимыл жасауға деген сенімі мен тілегін оятады. Мемлекеттік тапсырыстар бойынша "Коломбо", "Детектив Нэш көпірлері" және т.б. сияқты кино жұлдыздарының қатысуымен үлкен бюджеттік экшн - фильмдер мен телехикаялар түсіріледі. бұқаралық ақпарат құралдары мен жергілікті теледидар полиция туралы фильмдер, хабарлар мен бағдарламаларды көрсету үшін ең жақсы эфир уақытын ұсынады, осылайша тәртіп сақшылары туралы әсерлі көріністі күшейтеді.

Франция-біртұтас мемлекет, ол 95 департаментке бөлінеді, олар өз кезегінде коммуналарға бөлінеді. Францияда парламенттік және президенттік республикалардың элементтері біріктірілген. Конституция 1958 жылы 4 қазанда қабылданды.

Республика Президенті өзінің төрелігімен мемлекеттік билік органдарының қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз етеді және Мемлекет басшысы болып табылады. Мемлекеттік билік оны биліктің үш тармағына бөлуге негізделген — заң шығарушы, атқарушы және сот. Заң шығарушы орган-Ұлттық жиналыс пен Сенаттан тұратын Франция парламенті. Атқарушы билікті премьер-министр басқаратын Франция үкіметі жүзеге асырады.

Франциядағы сот билігін соттар жүзеге асырады. Сот жүйесі ұсынады: кіші сатыдағы трибуналдар, үлкен сатыдағы трибуналдар, апелляциялық соттар және жоғары буын ретінде-кассациялық сот. Францияның Конституциялық Кеңесі арнайы юрисдикция соты болып саналады.

Жалпы соттар жүйесін басқаратын кассациялық сот негізінен Францияның Жоғарғы Соты болып табылады. Ол азаматтық және қылмыстық палаталардан тұрады және тек төменгі соттардың шешімдері мен үкімдеріне қатысты кассациялық шағымдарды қарастырады. Кассациялық соттың өзі істерді бірінші саты бойынша қарамайды. Кассациялық соттың құзыретіне, әдетте, апелляциялық тәртіппен шағымдану мүмкіндіктері таусылған төмен тұрған соттардың қаулыларына кассациялық шағымдарды қарау кіреді.

Апелляциялық сот төменгі соттар (трибуналдар) үшін екінші саты болып табылады. Олар сондай-ақ қылмыстар туралы күрделі істерді бірінші сатыда қарайды. Қылмыстық Палатаның құрамына айыптау камерасы мен Ассизи соты кіреді. Ассиз соты күрделі бірінші сатыдағы қылмыстық істерді қарайды. Ол үш судьядан және тоғыз алқабилерден тұрады, олар судьялармен бірге істің барлық

нақты және құқықтық мәселелерін шешеді және осылайша тұрақты судьялармен бірыңғай алқа құрады.

Азаматтық істерді қарайтын бірінші сатыдағы соттар үлкен және кіші сот трибуналдарына, ал қылмыстық істерді қарайтын соттар алқабилер сотына, түзеу трибуналдарына және полиция трибуналдарына бөлінеді.

Алқабилер соттары ауыр қылмыстар туралы қылмыстық істерді қарайды. Әр соттың құрамына үш кәсіби судья және тоғыз алқабилер кіреді. Барлық басқа бірінші сатыдағы соттардың шешімдерінен айырмашылығы, алқабилер сотының үкімі бірінші және соңғы сатыда қабылданған болып саналады және апелляциялық тәртіппен шағымдануға жатпайды.

1993 жылдан бастап республика **Әділет палатасы Үкімет мүшелерінің** лауазымдық қылмыстары мен теріс қылықтары үшін қылмыстық жауаптылығы туралы істерді қарау үшін жұмыс істейді. Сондай-ақ, әкімшілік әділет органдарының дербес жүйесі бар, онда жеке тұлғалардың құқықтары мен мүдделерін қозғайтын мемлекеттік басқару органдарының әрекеттері мен актілеріне шағымдар қаралады.

Жалпы соттардан басқа, Францияда арнайы соттар да бар, олар азаматтық және қылмыстық болып бөлінеді. Арнайы соттарға мыналар жатады: коммерциялық, аралық, пәтер ақысы, әлеуметтік сақтандыру және қамтамасыз ету, кәмелетке толмағандардың істері, Әскери, теңіз, мемлекеттік қауіпсіздік және Жоғарғы сот (қылмыстық соттар).

Франциядағы судьяларды тоғыз мүшеден тұратын магистратураның Жоғарғы Кеңесінің ұсынысы бойынша Президент тағайындайды. Француз қылмыстық әділет жүйесінің айрықша ерекшелігі-онда сотталғандардың жазасын өтеу, оның ішінде бас бостандығынан айыру процесіне белсенді араласуға құқылы жазаларды орындау жөніндегі судья фигурасының болуы.

Франция прокуратурасын тек атқарушы органдарға немесе тек сот органдарына жатқызуға болмайды. Әділет министрлігіне бағынатын прокурорлар бір мезгілде сот билігі органдарының жанында болады.

Прокурорлар үш буынды соттарда тұрады: республика прокуроры — үлкен сатыдағы трибуналдарда, ал бас прокурор — апелляциялық соттарда және Францияның кассациялық сотында.

Прокуратура қылмыстық қудалауды қозғайды, алдын ала тергеуді бақылауды жүзеге асырады, сотта айыптауды қолдайды. Франциядағы прокуратураның құрылымы сот жүйесінің құрылымымен ұйымдасқан түрде сәйкес келеді. Жоғары лауазымды тұлға кассациялық сот жанындағы Бас прокурор болып табылады. **Бас прокурор** апелляциялық соттың құзыреті ауданындағы прокуратураның барлық лауазымды адамдарына нұсқау беруге құқылы. Сот полициясының барлық лауазымды тұлғалары да оның бақылауында. Ол оларға сот төрелігін ең жақсы жүзеге асыру мүддесі үшін пайдалы деп санайтын кез келген ақпаратты жинауды тапсыра алады. Бас прокурор жеке өзі

немесе оның орынбасарлары арқылы апелляциялық сотта және апелляциялық соттың орналасқан жерінде құрылған алқабилер сотында айыптауды қолдайды. Әрбір апелляциялық сотта өзінің көмекшілерімен бірге Бас прокурор болады. Прокуратура шенеуніктері судьялар корпусына өте жақын, өйткені олар бірдей дайындықтан өтеді және мансап барысында прокурорлардан судьяларға және кері қайту сирек емес.

Кімнің бастамасы бойынша қылмыстық іс қозғалғанына қарамастан, оны жалғастыруға және сотта қолдауға айрықша құқық прокуратураға тиесілі. Францияда соттағы прокурор ерекше тұлға. Прокурор судьямен тең дәрежеде сотталушыға және куәгерлерге жауап алудың кез келген сәтінде сұрақтар қоя алады, бұл ретте прокурордың сұрақтары жауапқа тартылмайды.

Францияда қылмыстардың көпшілігін тергеуді сот полициясы жүзеге асырады. Республика прокурорының басшылығымен әрекет ететін сот полициясының лауазымды адамдары мен агенттері кінәлілерді анықтауға және дәлелдемелерді бекітуге бағытталған барлық әрекеттерді жүргізеді. Алдын ала тергеу жасырын түрде жүргізіледі. Алдын ала тергеу жүргізу құқығы сот дәрежесіндегі тергеу судьялары — магистраттарға тиесілі. Тергеу судьясы прокуратурадан "талаптар" деп аталатын нәрсені алады. Ол тергеуді олардың кіріспе қорытындысы негізінде бастайды. Тергеудің кез келген кезеңінде прокурор тергеу функцияларын орындауға араласуға және өз мойнына алуға немесе тергеу судьясына сот төрелігін ең жақсы іске асыру мүддесі үшін орынды деп санайтын іс-қимылдарды жүргізуді ұйғаруға құқылы. Осылайша, тергеу судьясы сот органдарының ұйымдық бағынысында бола отырып, өз функцияларын орындау кезінде прокуратураның нұсқаулары шегінде әрекет етеді.

Прокурор айыпталушыдан барлық жауап алу кезінде қатысуға, сондай-ақ тергеу судьясының кез келген қаулысына шағымдануға құқылы. Тергеуді аяқтағаннан кейін тергеу судьясы іс бойынша іс жүргізуді Республика прокурорына береді. Сотта қылмыстық қудалауды, әдетте, прокуратура жүзеге асырады, ол өте кең құқықтарға ие және өз қалауы бойынша істі сотқа беруден бас тартуы мүмкін. "Қылмыстық қудалау" ұғымы мұнда "қоғамдық сот ісін қозғау" ретінде қарастырылады. Қылмыстық қудалауды қозғауға құқығы бар жалғыз мемлекеттік орган-прокуратура.

Үлкен процестің әр трибуналында кеңес пен ақсақал басқаратын адвокаттар алқасы бар. Адвокаттар жеке практикамен айналыса алады немесе бірлескен адвокаттар кеңселерін құра алады. Кассациялық сотта және мемлекеттік кеңесте сөз сөйлеу құқығына кассациялық сот жанындағы алқа құрамына қабылданған адвокаттар ғана ие болады.

Америка Құрама Штаттарының құқық қорғау органдары

Сот билігін соттар жүзеге асырады. АҚШ-та 50 штат пен Колумбия федералды округінің әрқайсысының бірыңғай федералды сот жүйесі мен тәуелсіз

сот жүйелері қатар жұмыс істейді. Федералдық соттардың құзыретіне, ең алдымен, федералдық заңдарда көзделген қылмыстар туралы қылмыстық істерді, федералдық билікке қатысты шағымдар бойынша азаматтық істерді және федералдық заңдардың қолданылуына байланысты туындайтын дауларды немесе әртүрлі Штаттарда тұратын азаматтар арасындағы істерді қарау кіреді.

Федералды сот жүйесіне АҚШ Жоғарғы соты, апелляциялық және аудандық соттар, сондай-ақ арнайы соттар кіреді. Бүкіл жүйені АҚШ Жоғарғы Соты басқарады, ол бір уақытта Конгресс пен АҚШ президентімен бірге жоғары мемлекеттік органдар құрылымында ерекше маңызды орынға ие. АҚШ Жоғарғы Соты тоғыз судьядан тұрады, олардың бірін АҚШ Президенті төраға етіп тағайындайды. Жоғарғы Соттың мүшелерін, оның ішінде төрағаны Сенат — конгресстің жоғарғы палатасы бекітеді.

Жоғарғы Сот Жоғарғы апелляциялық сот болып табылады және төменгі соттар шығарған шешімдердің әділдігі немесе олардың АҚШ Конституциясының нормаларына сәйкестігі кез - келген адаммен дауласатын істер бойынша түпкілікті қорытынды жасау құқығына ие.

Американдық Соттар Конституциялық қадағалау құқығына ие. Федералды немесе штат деңгейіндегі кез-келген сот заңды актінің конституциялылығы туралы шешім қабылдай алады. АҚШ-тың Федералды заңнамасында ең ауыр мемлекеттік, әскери және жалпы қылмыстардың бірнеше түрі үшін өлім жазасы қарастырылған. Өлім жазасы АҚШ-тың 36 штатының заңнамасында қарастырылған.

Апелляциялық соттар әр географиялық округте бар және азаматтық және қылмыстық шағымдарды қарайды. Олар АҚШ Жоғарғы Соты мен аудандық соттар арасындағы аралық саты ретінде құрылған.

Аудандық соттар әр округте жұмыс істейді. Ең ірі және ең көп қоныстанған Штаттарда бірнеше округтер бар. АҚШ - та барлығы 94 федералды сот округі бар, олар федералды жүйеде бірінші сатыдағы негізгі соттар болып табылады. Олар федералды Әділет құзыретіне кіретін азаматтық және қылмыстық істерді, сондай-ақ әкімшілік ведомстволардың әрекеттеріне шағымдарды бірінші сатыда қарайды.

Жалпы сот жүйесімен қатар бірнеше арнайы федералды соттар бар. Штаттағы сот жүйесін басқаратын соттар Жоғарғы соттар, ал кейбір штаттарда апелляциялық соттар деп аталады.

Мемлекеттік сот жүйесінің негізгі буыны-жалпы юрисдикция соттары. Олар тиісті штаттың заңнамасында көзделген барлық қылмыстар туралы қылмыстық істерді бірінші сатыда қарайды.

Бірінші сатыдағы соттар барлық қалалар мен округтерде бар және ең көп істер қаралатын төменгі соттар болып табылады. Федералды соттардағы барлық судьялық лауазымдарға тағайындауды АҚШ Президенті Сенаттың келісімімен жүзеге асырады. Федералды судьялар өмір бойы тағайындалады және күрделі

импичмент процедурасының нәтижесінде алынып тасталуы мүмкін. Судьяларға кәсіби жағынан да, этикалық жағынан да жоғары талаптар қойылады.

Штат соттарында судьялық лауазымдарға тағайындау әртүрлі ережелер бойынша жүзеге асырылады. Көптеген Штаттардағы жоғарғы соттар мен апелляциялық судьяларды губернаторлар заң шығарушы органның келісімімен тағайындайды. Дәл осындай тәртіпте кейбір американдық штаттар өздерінің лауазымдарын және төменгі сот судьяларын алады. Алайда судьялардың көпшілігін сайлау науқандары кезінде халық таңдайды.

АҚШ-тағы прокурорлық функцияларды атторней қызметі орындайды. Ол екі бөлек жүйеге бөлінеді — федералды және штаттар және атқарушы билікке жатады. Федералды атторнетураның басында генерал атторней, АҚШ Әділет министрі. Әділет министрі (генерал атторней) федералды әділет органдарының ең жоғары лауазымды тұлғасы бола отырып, оны АҚШ Президенті тағайындайды және оны АҚШ Сенаты бекітеді. Ол өте кең өкілеттіктерге ие және әртүрлі функцияларды орындайды.

Әділет министрінің (Бас атторнейдің) қарамағында: Адвокаттар қызметі, маршалдар (сот шешімдерін орындау полициясы). Оның басшылығымен федералды түрмелер мен басқа да бас бостандығынан айыру орындары бар.

Әр штаттың өз атторнетурлары бар. Штаттардың атторнетурасын Генерал-атторней басқарады. Кейбір штаттарда атторнейді губернатор тағайындайды, ал басқаларында жалпы сайлау деп аталатын халық сайлайды. Штаттардың атторнетурасы федералды атторнетурадан тәуелсіз ұйымдастырылған және жұмыс істейді. Штаттың атторнетурасының құрылымы көбінесе атторнетураның федералды құрылымына сәйкес келеді. Штаттардың федералды атторнетурасы мен атторнетурасынан басқа, АҚШ-тағы 94 округтің әрқайсысында атторней лауазымы қарастырылған.

Федералды атторнетура айыптауды жүзеге асырады: қылмыстық істер бойынша; азаматтық құқықтарды бұзу туралы істер бойынша; салық заңдарын бұзу туралы; табиғатты қорғау және табиғи ресурстар туралы заңдарды бұзу туралы; трестке қарсы заңдарды бұзу туралы.

АҚШ - тағы Мемлекеттік атторней қызметінің функцияларына мыналар жатады:

1. қылмыс жасаған адамдарды қылмыстық қудалау;
2. ел Үкіметіне, жекелеген Штаттарға, басқа атқарушы органдарға заңгерлік кеңес беру;
3. сотта федералды үкіметтің, штат әкімшілігінің мүдделерін әртүрлі құқықтық қатынастар бойынша ұсыну;
4. заңдардың орындалуын қамтамасыз ету;
5. заң шығару және сот нормаларын жасауға қатысу;
6. қылмыстық қудалау органдарының қызметін үйлестіру.

Әділет департаментінде АҚШ-тың Федералды тергеу бюросы бар. Атторнетура барлық істерді тергеуге басшылық жасай отырып, қылмыстық қудалау саласында шексіз өкілеттіктерге ие. Ол федералды соттар соттайтын барлық қылмыстық істерді қозғауға айрықша құқыққа ие. Генерал атторнай мен оған бағынышты уездік атторнейлер алқабилер өз үкімін шығарғанға дейін кез келген кезеңде қылмыстық істі тоқтата алады. Осылайша, федералды соттарда қылмыстық іс қозғау және айыптауды қолдау федералды атторнетураның негізгі қызметін құрайды.

Сот ісін жүргізудің тән ерекшелігі-сот жарыссөзінде қорғаушы емес, айыптаушы соңғы болып табылады. Атторнейлер алқабилер соты шығарған Ақтау үкімдерінен басқа, жоғары тұрған сотқа қылмыстық істер бойынша үкімдерге шағымдануға құқылы.

Қылмыстық тергеуді ФБР және басқа да көптеген федералды қызметтер, сондай-ақ тиісті штаттың немесе округтің, қаланың немесе ауылдық муниципалитеттің жергілікті билігіне бағынатын тәуелсіз көптеген полиция мекемелері жүргізеді.

АҚШ-та қылмыстық қудалау құқығы федералды органдарға да, жекелеген Штаттардың үкіметтеріне де тиесілі. Федералды үкіметтің де, әр штаттың да өзінің қылмыстық заңнамасы, сот жүйесі, айыптаушылар мен полиция органдары бар.

Федералды органдар есірткіні тарату және ұйымдасқан қылмыстық топтардың қызметін, Ірі алаяқтық істерді және қаржы қылмыстарын, сондай-ақ федералды мүдделерді қозғайтын істерді тергеуге бейім. Федералдық деңгейде кедендік және салық заңнамасындағы қылмыстар, тыңшылық және сатқындық істері сияқты істер қарастырылады. Сонымен қатар, федералды соттар халықаралық экстрадицияға қатысты барлық істерді қарайды. Штат деңгейінде тек тиісті штат аумағында жасалған істер тексеріліп, қаралады.

Полиция тергеуінің нәтижесінде сот дәлелдемелері пайда болмайды және полиция айыпталушы мен мемлекет арасындағы қылмыстық-құқықтық дау бойынша шешім қабылдамайды. Бұл кезеңде тек іздестіру, кейіннен сотқа ұсынылатын дәлелді ақпарат тасымалдаушыларды табу орын алады. Сондықтан полиция қызметкерлері хаттама жасамайды, бірақ есептер жазады. Бұл ақпарат тек сот отырысында дәлелдемелердің мазмұнына айналады, мысалы, офицерден немесе сарапшыдан айыптау куәгері ретінде жауап алғаннан кейін. Полиция процедуралық функцияларға қарағанда әкімшілік функцияларды көбірек орындайды.

Айыпталушыны сотқа беру мәселесінде шешуші рөл барлық деңгейдегі атторнейлерге тиесілі. Көптеген Штаттарда арнайы орган — 12-23 алқабилерден тұратын үлкен қазылар алқасы сақталады, олар айыптаушының істі сотқа беру үшін жеткілікті дәлелдері бар-жоғын тексереді. Үлкен қазылар алқасы тұрақты отырыстардан тұрады және атторнай қызметінің талабы бойынша сот арқылы

жиналады. Үлкен қазылар алқасы сотқа беру туралы қаулы шығарғаннан кейін айыптау құжатпен ресімделеді, айыптаушы бекітеді және айыпталушыға ресми түрде беріледі. Үлкен қазылар алқасы мақұлдаған айыптау актісі true bill деп аталады және іс сотқа жіберіледі, ол оны мәні бойынша шешеді.

АҚШ Конституциясы бойынша кішігірім құқық бұзушылықтар жасағандардан басқа барлық айыпталушылар алқабилер сотына құқылы. Сот екі алқадан тұрады: тәждік судьялар мен алқабилер (6-дан 12 адамға дейін). Англо-саксондық доктринаға сәйкес, біріншісі заң мәселелерін шешеді, ал екіншісі факт мәселелерін шешеді. Сот талқылауы бәсекелестікке негізделген. Төрағалық етуші тәж судьясы жазаны тағайындау бөлігінде үлкен өкілеттіктерге ие, өйткені ол континенттік жүйедегі судья сияқты қылмыстық - құқықтық нормалармен байланысты емес. Әр қылмыс үшін жазалар тағайындалады және жоғарғы шегі шектелмеген кезде жинақталады. Жазаны төменгі және жоғарғы шекті көрсету арқылы да анықтауға болады.

Қылмыстық істер бойынша айыпталушылардың мүдделерін қорғауды және азаматтық істер бойынша тараптардың мүдделерін білдіруді адвокаттар жүзеге асырады. Көптеген Штаттарда адвокаттық қызметке орналасу үшін соттар ұйымдастыратын емтихандарды тапсыру қажет. Американдық адвокаттар адвокаттар кеңселерінде немесе өз бетінше әрекет етеді. "Кәсіби мінез-құлықтың үлгі ережелері" әрбір адвокатқа "қаражаты шектеулі адамдарға" көрсетілетін Pro bono publico ("қоғамдық игілік үшін") заң қызметтеріне жұмыс уақытының кемінде 50 сағатын беруге тырысуды ұсынады.

Қылмыстық-атқару жүйесі оның Федеративті құрылымына және әкімшілік-аумақтық бөлінуіне негізделген. АҚШ жергілікті, округтік және федералды түрме мекемелерінен тұрады. Күдіктілерді, айыпталушыларды, сотталушыларды, сондай — ақ бас бостандығынан айыру түріндегі жазаға сотталғандарды ұстау үшін бір жылға дейінгі мерзімге арнайы пенитенциарлық мекемелер - "джейлер" құрылды.

Бір жылдан астам мерзімге бас бостандығынан айыруға сотталғандар округтік түрме мекемелерінде — штат түрмелерінде ұсталады. Сараланған шарттарды қолдану мақсатында жазаны өтеудің қатаң, жалпы және жеңілдікті режимдері көзделген. Федералды түрмелер-бұл сотталғандардың аз санын ұстайтын федералды түрмелер.

1978 жылы АҚШ-та тәуелсіз прокурор лауазымы заңды және лайықты биліктің қамқоршысы ретінде пайда болды. Оны генерал-атторнай тағайындайды және жоғары лауазымды тұлғаларға, соның ішінде Президентке қатысты істерді айыптайтын мәліметтер болған жағдайда тексереді.

Алдын ала тергеу органдары толық орталықсыздандырумен ерекшеленеді: бір-біріне тәуелсіз параллель жұмыс істейтін құрылымдар. **Сонымен федералды деңгейде істердің тиісті санаттарын тергеу жүргізілуде:**

1. Федералды тергеу бюросы;

2. Құпия қазынашылық қызметі;
3. Есірткі бюросы;
4. Кеден бюросы;
5. Иммиграция қызметі;
6. Пошта ведомствосының инспекторлық департаменті және т. б.

Федералды деңгейде ғана емес, штатта, қалаларда, елді мекендерде де полиция құрылымдары бар; округтердегі полиция агенттіктері, сондай-ақ корпорациялар мен кәсіпорындардың жеке полиция қызметтері. Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді атторнейлер мен олардың көмекшілері, коронерлер, жеке детективтік бюролар мен агенттіктер жүргізуге құқылы.

Бұл АҚШ-тағы алдын ала (сотқа дейінгі) өндірісті немесе тергеуді ұйымдық құрылымы бойынша өте көп және әртүрлі органдар жүргізетінін көрсетеді. Сотқа дейінгі іс жүргізуді прокурорлар (атторнейлер), ал Англияда - жәбірленуші де өз бетінше немесе адвокаттың көмегімен жүзеге асырады.

10.2. Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының халықаралық ынтымақтастығы. Интерполдың Қазақстан Республикасындағы Ұлттық Орталық бюросының қызметі.

Осы тәжірибені іске асыруға жәрдемдесу және осындай актілерді ұлттық заңнамаға инкорпорациялау бас прокурорлардың Үйлестіру кеңесінің негізгі міндеттерінің біріне жатады. Қылмысқа қарсы күресті күшейту қажеттілігі ТМД прокуратуралары органдарының үйлестіру қызметін одан әрі жетілдіруді талап етті. Осыған байланысты ҰБТ-да. Мәскеу 25 қаңтар 2000 г. ТМД мемлекеттері Басшылары Кеңесінің шешімімен бекітілген Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы Бас прокурорларының Үйлестіру кеңесі туралы ереже қабылданды.

Жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыру құқығы берілген өзге мемлекеттердің органдары заңда және тиісті шарттар мен келісімдерде белгіленген тәртіппен және шектерде Қазақстан Республикасының аумағында өзара іс-қимыл жасайды және жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізеді. Жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының органдары заңда, сондай-ақ осы мемлекеттердің заңнамасында белгіленген тәртіппен және шектерде өзге мемлекеттердің аумақтарында тиісті шарттар мен келісімдер негізінде өзара іс-қимыл жасайды және жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізеді.

Қылмыстық процесті жүргізетін органдардың шет мемлекеттердің құзыретті мекемелерімен және лауазымды тұлғаларымен қылмыстық істер бойынша өзара іс-қимыл жасау тәртібі туралы негізгі ережелер ҚР ҚІЖК 12-бөлімімен регламенттелген. Бұрынғы КСРО аумағында егеменді мемлекеттердің құрылуы, қоғамның өмірін демократияландыру Қазақстан Республикасының халықаралық байланыстарын едәуір кеңейтті, азаматтардың шетелге кіруі мен шығуын жеңілдетті. Өкінішке орай, қылмыс жасаған адамдар өз мемлекеттерінен тыс сот

төрелігінен жасырынып, елдердің құқықтық жүйелеріндегі айырмашылықтарды шебер пайдаланады және көбінесе жауапкершіліктен құтылуға мүмкіндік алады. Бұл жағдайда қылмыскерлерді әшкерелеу үшін көптеген мемлекеттердің құқық қорғау органдарының күш-жігерін біріктіру қажет.

Қылмыс шекараны білмейді, осыған байланысты осы саладағы халықаралық ынтымақтастықтың кеңеюі сөзсіз болды және ТМД елдері прокуратураларының органдары қылмысқа қарсы күресті ұйымдастырумен және белгіленген құқықтық тәртіпті бұзумен байланысты мәселелерді бірлесіп шешуге мәжбүр. Егемендіктің қалыптасу жылдарында Қазақстан қылмысқа қарсы күресте, әсіресе ТМД шеңберінде басқа мемлекеттермен өзара іс-қимыл мәселелеріне ерекше назар аударды.

ТМД-ға қатысушы мемлекеттердің қылмысқа қарсы күрестегі күш-жігерін біріктіру жолындағы алғашқы ірі қадам ұйымдасқан қылмысқа және қылмыстың өзге де қауіпті түрлеріне қарсы күрес жөніндегі бірлескен шаралар бағдарламасы болды (1993 г.), Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек және құқықтық қатынастар туралы Минскідегі Достастық мемлекеттерінің басшылары қол қойған Конвенция оның құқықтық базасы болды. Шекаралардың ашықтығы, ТМД-ның көптеген мемлекеттеріндегі күрделі элеуметтік-экономикалық жағдай жағдайында ақпараттық қамтамасыз етуді жақсартуға, құқықтық базаны үйлестіруге, істерді тергеу барысында күш құрылымдарының нақты келісілген іс-шараларын жүргізуге, прокурорлық қадағалауды тиімді жүзеге асыруға бағытталған ынтымақтастықтың жаңа нысандарын іздеу жүргізілді.

Осыған байланысты мамыр айында 1996 г.. мемлекет басшылары кеңесінің шешімімен ұйымдасқан қылмысқа және ТМД — ға қатысушы мемлекеттердің аумағында қауіпті қылмыстардың өзге де түрлеріне қарсы күрес жөніндегі бірлескен шаралардың жаңа мемлекетаралық бағдарламасы бекітілді. Ол достастық құқық қорғау органдарының өзара іс-қимылын жолға қоюда және кеңейтуде айтарлықтай оң рөл атқарды. Оның арқасында құқық қорғау саласындағы бірлескен жұмыс мемлекеттер арасындағы қатынастардағы кең ауқымды мәселелерді қамтитын серпінді бола түсті.

25 қаңтар 2000 г. Достастық мемлекеттері басшыларының кеңесі қылмысқа қарсы күрестің бірлескен шараларының мемлекетаралық бағдарламасын бекітті, оған сәйкес Қазақстан Республикасының Үкіметі оны іске асыру жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспарын әзірледі. Ұйымдастырушылық тұрғыдан алғанда, өткен тәжірибеден айырмашылығы, бағдарламаны және көптеген жоспарланған нақты іс-шараларды орындау үшін Достастық мемлекеттерімен қатар салалық мемлекетаралық органдар, соның ішінде бас прокурорлардың Үйлестіру кеңесі жауап береді.

Халықаралық конвенцияларға қосыла отырып, Қазақстан өзіне бірқатар маңызды міндеттемелер қабылдағанын атап өту маңызды. Атап айтқанда,

Консулдық қатынастар туралы Вена конвенциясына сәйкес (1963 г.), республика Қазақстан аумағында құқық бұзушылық жасаған шетелдік азаматтарды ұстау туралы шетелдік дипломатиялық өкілдіктерді уақтылы хабардар етуге кепілдік берді. ҚР Конституциясына сәйкес республикадағы шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар, егер Конституцияда, заңдарда, халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, Қазақстан Республикасының азаматтары үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттерді атқарады. Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын және өзінің өзге мемлекеттің азаматтығына жататындығы туралы дәлелдері бар адамдар Қазақстан Республикасында шетелдік азаматтар деп танылады.

Жалпы ереже бойынша шетелдік азаматтар барлық құқық бұзушылықтар (қылмыстар) үшін болу елінің азаматтарымен тең және осы Мемлекеттің заңдары бойынша жауап береді. Шетелдіктердің кейбір санаттары өздерінің лауазымдық жағдайына, халықаралық мәртебесіне байланысты иммунитетті (иммунитетті) пайдаланады. Мұндай адамдардың тізбесі дипломатиялық қатынастар туралы Вена конвенциясында көзделген, ҚР ҚІЖК-де бекітілген. Бұл ретте іс жүзінде құқық бұзушылық жасады деген күдік бойынша ұсталған нақты шетелдікке қатысты заңдардың жекелеген ережелерін түсіндіруге байланысты қиындықтар туындауы мүмкін. Бұл жағдайда иммунитеттің болуы туралы мәліметтер ҚР СІМ арқылы алынады.

Қылмыс жасағаны үшін күдікті (айыпталушы) адамның қылмыс жасалған жеріне және азаматтығына тәуелділігін ескере отырып, қылмыстық қудалау шет мемлекеттің құзыретті мекемесінің тапсырмасы бойынша немесе Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының немесе ол уәкілеттік берген Прокурордың тапсырмасы бойынша орталықтандырылған тәртіппен құзыретті әділет мекемелері арқылы қарым-қатынас жасау жолымен жүзеге асырылады. Құқықтық көмек туралы шарт болмаған жағдайда Тараптардың бірі екінші Тараптың тапсырмасы бойынша қылмыстық қудалауды жүзеге асыруға міндеттеме алған кезде тараптар өзара қарым-қатынас қағидатына сілтеме жасай алады. Бұл қағида ҚР ҚІЖК 558-бабының 1-тармағында көрсетілген .

Шет мемлекеттің аумағында қылмыс жасаған және Қазақстан аумағында жүрген Қазақстан Республикасының азаматын қылмыстық қудалау шет мемлекеттің құзыретті мекемесінің Қазақстан Республикасының азаматын қылмыстық қудалауды жүзеге асыру туралы өтініші арқылы жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасының аумағында қылмыс жасаған және одан тыс жерлерге шыққан шетел азаматын қылмыстық қудалауды іс жүргізуінде іс жатқан қылмыстық процесті жүргізетін орган жүзеге асырады. Атап айтқанда, іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұру туралы дәлелді қаулы, сондай-ақ қылмыстық істі тергелуі немесе соттылығы бойынша беру туралы қаулы шығарылады; істегі құжаттардың әрқайсысы куәландырылады және елтаңбалы мөрмен бекітіледі; қазақ немесе орыс тілдерінде жасалған құжаттар мен қылмыстық істің

(материалдың) сұрау салынатын Тараптың мемлекеттік тіліне не халықаралық шартта белгіленген тілге аудармасы қоса беріледі.

Экстрадициялау (беру) — бұл қылмыс жасаған адамды қылмыстық жауапкершілікке тарту немесе сот үкімін орындау үшін егеменді мемлекеттер арасындағы қатынастардан тұратын халықаралық құқықтық көмек актісі. Экстрадициялау субъектісі қылмыс жасады деп айыпталған (айыпталушы) немесе қылмыс жасағаны үшін сотталған (сотталған) жеке тұлға болуға тиіс. Адам Уағдаласушы Тараптардың қылмыстық заңнамасы бойынша жазаланатын жағдайда экстрадициялауға жатады. Барлық жағдайларда, халықаралық шарттарға сәйкес, жазалау шарасына қарамастан, есірткіге, терроризмге және ұшақтарды ұрлауға байланысты қылмыс жасаған адамдар экстрадициялауға жатады.

Сонымен бірге, қылмыс жасаған адамдарды ұстап беруден бас тарту әрқашан басқа мемлекеттің аумағында қылмыс жасаған адамның жазасыз қалатынын білдірмейді. Оған қатысты қылмыстық қудалауды қылмыстық істі сұрау салынған Уағдаласушы Тараптың құзыретті мекемесіне жіберу жолымен жүзеге асыруға болады. Мұндай тәжірибе беруден бас тарту белгілі бір мемлекеттің азаматтығына байланысты болған жағдайларда тән.

Экстрадициялауды жүзеге асыру үшін негізгі құжат экстрадициялау туралы талап болып табылады. Экстрадициялау туралы талап Бас прокурордан немесе ол уәкілеттік берген прокурордан шығатын, шет мемлекеттің құзыретті лауазымды адамына жолданған ресми мемлекетаралық құжат болып табылады.

Ұсталған сәттен бастап жетпіс екі сағат ішінде прокурордың тиісті өтінішхатын сотқа жіберу жолымен экстрадициялық қамауды қолдану туралы мәселе шешілуге тиіс. Экстрадициялық қамауға алуды қолдану туралы мәселені шешу кезінде "қамауға алуды қолдану үшін негіздемелерді қамтитын барлық материалдармен, оның ішінде ұсталған адамнан сұрау жолымен, оның Қазақстан Республикасына келу мақсатын, тұратын және тіркелген жерін, уақытын, азаматтығын, оны қылмыстық қудалау мән-жайларын мұқият танысу қажет.

Қазақстан Республикасының азаматы болып табылмайтын адамды бас бостандығынан айыруға сотталған облыс прокуратурасына жазасын одан әрі өтеу үшін шет мемлекетке беру туралы өтінішпен жүгінген кезде облыс прокуратурасы сотталған адамға қатысты ұлттық заңнамада және халықаралық шарттарда көзделген барлық қажетті материалдарды Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасына ұсынады.

Интерполдың Қазақстан Республикасындағы Ұлттық Орталық бюросы Қазақстан Республикасы Ішкі Істер Министрлігінің дербес құрылымдық бөлімшесі болып табылады.

ҰБО өз қызметінде Қазақстан Республикасының Конституциясын, заңдарын, Қазақстан Республикасының Президенті мен Үкіметінің актілерін, өзге де нормативтік құқықтық актілерді, сондай-ақ осы Ережені басшылыққа алады.

ҰБО құрылымын, штат санын Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен ішкі істер министрі бекітеді.

ҰБО мыналардан тұрады:

- 1) басшылық;
- 2) Ақпарат және техникалық қамтамасыз ету бөлімшелері;
- 3) жалпы қылмыстық қылмыс және халықаралық іздестіру бөлімшелері.

1. Міндет — халықаралық қылмыстық қылмысқа қарсы күрес мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының құзыретті органдарымен, Интерпол Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы Бас хатшылығының бөлімшелерімен, Интерполға мүше мемлекеттердің құқық қорғау органдарымен, сондай-ақ Қазақстан Республикасындағы дипломатиялық өкілдіктер мен консулдық мекемелер жанында аккредиттелген шет мемлекеттердің құзыретті органдарының өкілдерімен өзара іс-қимылды қамтамасыз ету.

Функциялар:

1) ҚР ІІМ бөлімшелерімен, Қазақстан Республикасының басқа да құқық қорғау органдарымен және қызметтерімен, Интерпол Бас хатшылығымен, басқа елдердің ҰБО-мен халықаралық қылмысқа қарсы күрес мәселелері бойынша ресми және құпия (жедел-іздестіру) ақпарат алмасуды қамтамасыз ету;

2) Қазақстан Республикасының Құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдарын халықаралық қылмысқа қарсы күрестегі халықаралық ынтымақтастықтың талаптары мен шарттары туралы хабардар ету;

3) Өз құзыреті шегінде Интерпол Бас Ассамблеясының қылмыспен проблемалар жөніндегі шешімдері мен ұсынымдарын іске асыруға жәрдемдесу;

4) қылмыстық істер, жедел материалдар бойынша сұрау салуларды өңдеу және жіберу, бастамашылық сұрау салуларды дайындау;

5) жедел-іздестіру іс-шараларын және процестік әрекеттерді жүргізуге, оның ішінде қылмыстық қылмыскерлерді экстрадициялауды беруге жәрдемдесу;

6) полиция қызметі мәселелері бойынша жұмыс тәжірибесімен, заңнамалық және өзге де нормативтік құқықтық актілермен, оқу-әдістемелік әдебиеттермен алмасу.

2. Міндеті-ұрланған автокөліктер мен адамдарды Халықаралық іздестіруді ұйымдастыру.

Функциялар:

1) Интерполға мүше мемлекеттердің Бас хатшылығына және ҰҚО — ға Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдарының қылмыстар мен қылмыскерлер туралы, адамдарды іздестіру, қылмыстық әрекетке күдікті адамдарды бақылауды жүзеге асыру, сондай-ақ ұрланған автотокөлік туралы деректер беру туралы өтініштері мен хабарламаларын Жолдау;

2) Интерполға мүше мемлекеттердің Бас хатшылығы мен ҰБО-ның осындай өтініштері мен хабарландыруларын орындауға қабылдау, тиісті ұлттық құқық қорғау органдары арқылы олардың өтініштері бойынша іздеуде жүрген

адамдарды, ұрланған автотокөлікті табу жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру, бұл туралы сұрау салушы Тарапты хабардар ету;

3) құқық қорғау органдарының халықаралық ынтымақтастығы процесінде алынған ақпарат негізінде адамдар және ұрланған автотокөлік туралы деректер банкін қалыптастыру;

4) хабар-ошарсыз кеткен және белгісіз мәйіттерді қылмыс жасауға қатысы бар адамдарды бірдейлендіру жөніндегі іс-шараларды жүргізу.

3. Міндеті-жалпы қылмыстық және өзге де қылмыстар жасады деп күдіктелген / айыпталушы жеке және заңды тұлғаларды тексеру.

Функциялар:

1) елдердің ҰБО сауалдарын орындау — терроризмге, есірткі және психотроптық заттардың заңсыз айналымына байланысты қылмыстарға күдікті / айыпталушы жеке және заңды тұлғаларға қатысты адамдарды, халықаралық және Ұлттық Деректер базалары бойынша құжаттарды тексеруге, арнайы тексеру іс-шараларын жүргізуге, жедел-анықтамалық, криминалдық және басқа да ақпарат алуға байланысты Интерполға және Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдарына тарихи және мәдени құндылықтарға қол сұғу, Экономикалық қызмет, сондай-ақ ақпараттық технологиялар саласында.

ҰБО құқықтары мен міндеттері:

ҰБО өз құзыреті шегінде жүктелген міндеттерді орындау үшін құқылы:

1) Интерпол жарғысына және Интерпол Бас Ассамблеясының міндетті шешімдеріне сәйкес Интерполдың Бас хатшылығына ұсыну үшін Қазақстан Республикасының Құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдарынан материалдар мен құжаттарды сұратуға және алуға;

2) ПМ басшылығының тапсырмасы бойынша қылмысқа қарсы күрес мәселелері бойынша халықаралық шарттарды, заңдарды және өзге де нормативтік құқықтық актілерді әзірлеуге қатысуға;

3) Интерпол өткізетін халықаралық іс-шараларға қатысуға;

4) қылмыскерлерді ұстап беру жөніндегі экстрадициялық топтың құрамына кіруге және оларды айдауылмен алып жүруді жүзеге асыруға құқылы.

ҰБО міндеттері:

1) қылмыс жасаған, анықтаудан, тергеуден және соттан жасырынған, қылмыстық жазаны орындаудан жалтарған, хабар-ошарсыз кеткен адамдарды, сондай-ақ ұрланған мүлікті Халықаралық іздестіруді жүзеге асыруға;

2) халықаралық қылмыстық полиция ұйымының Жарғысында және халықаралық полиция ынтымақтастығы және Интерпол есебін ішкі бақылау регламентінің ережелерінде айқындалған қағидаттарды сақтауға міндетті;

3) құпиялылықты қамтамасыз ету және ақпаратты оған рұқсатсыз қол жеткізуден, оны бұрмалаудан және жария етуден қорғау жөнінде қажетті шаралар қолдануға;

4) саяси, әскери, діни немесе нәсілдік сипаттағы Интерполға қатысушы шет елдердің сұрау салуларын қабылдамауға;

5) мүдделі қызметтермен алдын ала келісу және ІІМ басшылығын хабардар ету бойынша Интерполдың Бас хатшылығына Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары ұсынған ақпарат негізінде жасалған есептерді ұсынуға міндетті;

6) министрдің бұйрықтары мен нұсқауларын, алқалар мен жедел кеңестердің шешімдерін, ҰБО қызметіне қатысты бөлігінде ІІМ жоспарлары мен бағдарламаларын орындауға міндетті;

7) өз қызметінде заңдылық пен орындаушылық тәртіпті сақтауға міндетті;

8) ІІМ-нің ішкі еңбек тәртібін сақтауға міндетті.

ҰБО заңнамалық актілерге, Қазақстан Республикасы Президентінің актілеріне, Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес оның негізгі міндеттері мен функцияларын іске асыру үшін қажетті өкілеттіктерге ие.

ҰБО-ны ішкі істер министрі қызметке тағайындайтын және қызметтен босататын бастық басқарады.

ҰБО бастығының орынбасары бар.

ҰБО бастығы Бюро қызметіне жалпы басшылықты жүзеге асырады және өзіне жүктелген міндеттердің орындалуына және оның өз функцияларын жүзеге асыруына дербес жауапты болады.

ҰБО бастығы Министрлік басшылығына өз бөлімшесінің құрылымы мен штат кестесі бойынша ұсыныстар береді.

Осы мақсатта бастық:

1) өз орынбасарының міндеттері мен өкілеттіктерін айқындайды;

2) ҰБО құрамына кіретін бөлімшелер бастықтарының міндеттері мен өкілеттіктерін айқындайды;

3) Қазақстан Республикасы Президентінің заңдары мен актілеріне сәйкес өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

ҰБО бастығының орынбасары:

1) ҰБО қызметін өз өкілеттіктері шегінде үйлестіреді;

2) ҰБО бастығы болмаған кезеңде ҰБО қызметіне жалпы басшылықты жүзеге асырады және өзіне жүктелген міндеттердің орындалуына және оның өз функцияларын жүзеге асыруына дербес жауапты болады;

3) ҰБО бастығы жүктеген өзге де функцияларды жүзеге асырады.

ҰБО құзыретіне кіретін мәселелер бойынша ҰБО атынан ІІМ — нің басқа құрылымдық бөлімшелеріне жіберілетін құжаттарға ҰБО бастығы, ал ол болмаған жағдайда оны алмастыратын адам қол қояды.

Тест тапсырмалары және бақылау сұрақтары

1. "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" пәнінің пәні:

- әділет органдары мен сот органдарының қылмыстық және азаматтық істерді шешу жөніндегі қызметі және осы қызметті реттейтін құқық нормалары
- сот төрелігі органдарының, алдын ала тергеу органдарының және басқа да құқық қорғау органдарының конституциялық-құқықтық мәртебесі, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Конституциясының нормаларын түсіндіру
- сот төрелігін жүзеге асыру тәртібін, шет елдер мен ТМД елдерінің құқық қорғау органдарының құрылымын бекітетін заңдар
- мемлекеттің атқарушы және құқық қорғау қызметі саласындағы нормалармен реттелген қоғамдық қатынастар
- + отандық құқық қорғау органдарының пайда болуын, дамуын және қазіргі заманғы құрылымын, осы құрылғыны бекітетін құқықтық нормаларды зерттеу

2. Құқық қорғау қызметі деп түсініледі:

- құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша кез келген іс-әрекеттер
- Қазақстан Республикасы Конституциясының нормаларында көзделген қызмет
- құқық бұзушыларға түрлі ықпал ету шараларын қолдануды көздейтін құқық нормаларымен бекітілген қоғамдық қызмет
- + Заңдылықты, құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету, жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің құқықтары мен мүдделерін қорғау жөніндегі арнайы уәкілетті орган тұлғасындағы заңдық ықпал ету шараларын қолдану арқылы заңда белгіленген тәртіппен жүзеге асырылатын мемлекеттік қызмет
- құқық нормаларын орындауға мәжбүрлеу мақсатында кез келген құқықтық қатынастар субъектілерінің өздерінің субъективті құқықтарын қорғау жөніндегі құқықты қорғау жөніндегі қызметі

3. "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" дегеніміз не:

- + бұл құқық қорғау органдарының құрылуы мен қызметі бойынша қоғамдық қатынастарды реттейтін қазақстандық құқық саласы, ғылым және тәртіп
- бұл қылмыстық іс жүргізу құқығы институты
- бұл қылмыстық іс жүргізу, азаматтық іс жүргізу және конституциялық құқық нормаларын біріктіретін құқықтың кешенді саласы
- бұл оқу пәні
- бұл ғылыми теория

4. "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" пәнінің заңнамалық көздері қандай:

- + бұл құқықтың барлық салаларының нормаларын қамтитын нормативтік актілер
- бұл Президенттің, Парламенттің, Үкіметтің және Жоғарғы Соттың құқықтық мәртебесін айқындайтын және тиісті құқықтық актілерде бекітілген құқық нормалары

- бұл Қазақстан Республикасының Конституциясы және түрлі қоғамдық қатынастарды реттейтін қолданыстағы заңнама
- бұл сот органдары, прокуратура органдары және мемлекеттің құқық қорғау функцияларын жүзеге асыратын басқа да мемлекеттік органдар қызметінің мәні мен бағыттарын айқындайтын құқық нормалары көрсетілген құқықтық актілер
- бұл құқық қорғау функцияларын жүзеге асыратын немесе онымен байланысты барлық мемлекеттік органдар туралы құқықтың әртүрлі салаларының нормаларын қамтитын нормативтік актілер.

5. Төменде көрсетілген ұғымдардың қайсысы "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" пәнінің пәніне кірмейді

- құқық қорғау органдарының міндеттері мен құрылымы
- құқық қорғау органдарының пайда болу және даму тарихы
- + құқық қорғау нормаларымен реттелген қоғамдық қатынастар
- құқық қорғау органдарының құрылымын бекітетін құқық нормалары
- бұл құқық қорғау органдарының міндеттерін, принциптерін, құрылу тәртібі мен қызметін көрсететін құқықтың әртүрлі салаларының нормалары

6. Құқық қорғау органының айрықша белгілерінің қатарына жатқызуға болмайды:

- қызмет әрқашан жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз етуге бағытталған
- қызмет заңда белгіленген белгілі бір рәсімде жүзеге асырылады
- қызмет құқықтық ықпал ету шараларын қолдану мүмкіндігімен байланысты
- қызметті арнайы дайындалған мемлекеттік қызметшілер жүзеге асырады
- + белгілі бір ұйымдық құрылымға ие, тиісті билік өкілеттіктеріне ие

7. Сот төрелігі-бұл:

- + азаматтық, қылмыстық істерді, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау және шешу жөніндегі соттардың қызметі
- ҚР Жоғарғы Сотының және Жоғары Сот Кеңесінің азаматтардың конституциялық құқықтарын қозғайтын заң тұрғысынан неғұрлым күрделі қылмыстық, азаматтық және өзге де істерді қарау және шешу жөніндегі қызметі
- сот органдарының қылмыстық іс жүргізу қызметі
- іске асыруға Қазақстан Республикасының барлық құқық қорғау органдары қатысатын сот билігінің функциясы
- белгілі бір сот актісі түрінде ресімделген құқық туралы сот үкімі

8. Сот билігінің эксклюзивтілігі нені білдіреді:

- соттар тараптан қандай да бір қысым көрмей, дербес әрекет етеді
- оның іс жүргізуіндегі іс бойынша сот процестік әрекеттерді жүргізуге міндетті емес, бірақ оларды жүргізуді тергеушіге немесе анықтаушыға тапсыруы мүмкін

- + сот билігін заңмен бекітілген сот жүйесіне кіретін соттар ғана жүзеге асырады
- сот төрелігін жүзеге асыру кезінде судья заң шығарушы және атқарушы билікке тәуелді емес
- соттар өз күштерімен біреуден қандай да бір тапсырмасыз дербес әрекет етеді

9. Сот төрелігін жүзеге асырудағы бәсекелестік принципі нені білдіреді:

- азаматтардың заң алдындағы теңдігі
- істі айыптау, қорғау және шешу функцияларының бірлігі
- мемлекеттік айыптаушы мен адвокат-қорғаушының міндетті қатысуы
- + істі шешу жөніндегі сот функциясын айыптау және қорғау функцияларынан бөлу
- бұл прокурорлық қадағалау функциясын бөлу кезінде айыптау мен қорғаудың қарама-қайшылығы

10. Ұлттық қауіпсіздік:

- Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғалуының жай-күйі
- ҚР Ұлттық қауіпсіздігінің барлық түрлерінің қорғалу жағдайы
- + елдің ұлттық мүдделерін нақты және ықтимал қауіптерден қорғау жағдайы
- нақты және ықтимал қауіптерден қауіпсіздік
- мемлекет пен қоғам мүдделерінің қорғалу жағдайы

11. ҚР Ұлттық қауіпсіздігі мынадай құрамдас бөліктерден тұрады:

- заңнамада белгіленген арнаулы мемлекеттік іс-шаралар
- + сыртқы қауіпсіздік, әскери қауіпсіздік, ақпараттық қауіпсіздік, қоғамдық қауіпсіздік, экологиялық қауіпсіздік, экономикалық қауіпсіздік
- сыртқы, ішкі және қоғамдық қауіпсіздік
- сыртқы, ішкі, мемлекеттік, ұлттық және қоғамдық қауіпсіздік
- мемлекеттік, ұлттық, экологиялық, экономикалық, ақпараттық, әскери және қоғамдық қауіпсіздік

12. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесінің негізгі функцияларына мыналар жатады:

- ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштерін бақылау
- ҚР Н2 ұлттық қауіпсіздігінің барлық түрлерін қамтамасыз етуді бақылау мен қадағалауды жүзеге асыру
- + ұлттық қауіпсіздікке төнетін қатерлерді болжау және анықтау; ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштерін құру және дайын ұстау және т. б
- ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласында заң жобаларын дайындау және қабылдау және т. б
- мемлекеттің ықтимал қауіптерін, қарсыластарын анықтау және оларға қарсы күресті жүзеге асыру

13. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштеріне мыналар жатады:

- Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері, басқа да әскери құралымдары; Ұлттық қауіпсіздік, ішкі істер, Сыртқы барлау органдары, салық және кеден қызметтері және т. б

+ Қазақстан Республикасының барлық құқық қорғау органдары

- Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері, прокуратура, соттар, ішкі істер органдары, кеден органдары және т. б

- Қазақстан Республикасының барлық әскерилендірілген және құқық қорғау бөлімшелері

- Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген, Қазақстан Тәуелсіздігіне ықтимал қатер төндіретін шет мемлекеттермен күресті жүзеге асыратын арнаулы мемлекеттік органдар

14. ҚР Ұлттық қауіпсіздік органдары:

+ ҚР қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылатын және жеке адамның қауіпсіздігін, конституциялық құрылысты, мемлекеттік егемендікті, аумақтық тұтастықты, қоғамдық қауіпсіздікті және елдің ұлттық әлеуетін қорғауды қамтамасыз етуге арналған ҚР Президентіне бағынысты және есеп беретін арнаулы мемлекеттік органдар

-ҚР Президентіне және Парламентіне тікелей бағынатын және есеп беретін, ҚР қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылатын және оларға берілген өкілеттіктер шегінде жеке адамның және қоғамның қауіпсіздігін, конституциялық құрылысты, мемлекеттік егемендікті, аумақтық тұтастықты, елдің экономикалық, ғылыми-техникалық және қорғаныс әлеуетін қорғауды қамтамасыз етуге арналған арнаулы мемлекеттік органдар

- ҚР Президентіне тікелей бағынатын және ҚР қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылатын және оларға берілген өкілеттіктер шегінде жеке тұлға мен қоғамның қауіпсіздігін, конституциялық құрылысты, мемлекеттік егемендікті, аумақтық тұтастықты қорғауды қамтамасыз етуге, қарсы барлау қызметін жүргізуге арналған Парламентке есеп беретін арнаулы мемлекеттік органдар

-ҚР Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін, ҚР қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылатын және оларға берілген өкілеттіктер шегінде жеке адамның және қоғамның қауіпсіздігін, конституциялық құрылысты, мемлекеттік егемендікті, аумақтық тұтастықты, елдің экономикалық, ғылыми-техникалық және қорғаныс әлеуетін қорғауды қамтамасыз етуге және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асыруға арналған арнаулы мемлекеттік органдар

- барлық жауаптар дұрыс

15. ҚР Ұлттық қауіпсіздік органдарының қызметі қағидаттарға негізделеді:

- Саяси партиялар мен өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметіне қарамастан, заңдылық, жариялылық, централизм және дара басшылық, барлығының заң алдындағы теңдігі, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және сақтау
- + Саяси партиялар мен өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметіне қарамастан, заңдылық, дара басшылық, барлығының заң алдындағы теңдігі, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және сақтау
- Саяси партиялар мен өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметіне қарамастан, дара басшылық, кәсібилік, сот арқылы қорғалу құқығы, барлығының заң алдындағы теңдігі, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және сақтау
- Саяси партиялар мен өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметіне қарамастан, заңдылық, дара басшылық, аумақтық, дербес жауапкершілік, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және сақтау
- Саяси партиялар мен өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметіне қарамастан, заңдылық, дара басшылық, бағыныстылық, Тәуелсіздік, барлығының заң алдындағы теңдігі, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және сақтау

16. Адвокаттық қызметті жүзеге асыруға үміткер адамдарға қойылатын талаптар:

- жоғары немесе арнаулы орта заң білімі, заң мамандығы бойынша кемінде 10 жыл жұмыс өтілі бар және адвокаттық қызметті жүзеге асыру құқығына лицензия алған адамдар адвокат бола алады; заңда белгіленген тәртіппен әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеті шектеулі деп танылған, адвокаттар алқасынан шығарылған қасақана қылмыс жасағаны үшін соттылығы бар адам адвокат бола алмайды, сондай-ақ тәртіптік теріс қылық жасағаны үшін құқық қорғау органдарынан шығарылған-жұмыстан шығарылған күннен бастап бір жыл ішінде
- ҚР азаматтары болып табылатын, жоғары білімі, жұмыс өтілі-15 жыл және адвокаттық қызметті жүзеге асыру құқығына лицензиясы бар адамдар адвокат бола алады
- жоғары заң білімі және адвокаттық қызметпен айналысу құқығына патенті бар ҚР азаматтары адвокат бола алады
- + адвокат жоғары заң білімі бар, адвокаттық қызметпен айналысуға лицензия алған, міндетті түрде адвокаттар алқасының мүшесі болып табылатын және Адвокаттық қызмет шеңберінде кәсіби негізде заң көмегін көрсететін ҚР азаматы бола алады
- ТМД елдерінің: Ресей, Беларусь, Қырғызстан, Қазақстан елдерінің жоғары заң білімі бар, заң мамандығы бойынша кемінде 15 жыл жұмыс өтілі бар және адвокаттық қызметпен айналысу құқығына патент алған азаматы адвокат бола алады.

17. Адвокаттар алқасының бақылау органы:

- + тексеру комиссиясы
- Әділет департаменті
- Төралқа
- салық инспекциясы
- адвокаттар алқасы мүшелерінің жалпы жиналысы

18. Адвокаттар алқасына мүшелік болып табылады:

- міндетті емес
- егер адамның заңгерлік білімі болмаса, міндетті
- + міндетті
- егер адам бұрын адвокаттың көмекшісі болып жұмыс істемесе, міндетті
- егер адам бұрын адвокат тағылымдамадан өтпеген болса, міндетті

19. Адвокаттың тағылымдамадан өтушілері азаматтар болуы мүмкін:

- орта білімі бар
- орта-арнайы заң білімі бар
- + жоғары заң білімі бар
- бұрын сот орындаушысы немесе сот орындаушысы болып жұмыс істегендер
- бұрын құқық қорғау органдарында жұмыс істегендер

20, нотариус болуы мүмкін:

- кез келген елдің азаматы, егер ол жоғары заң білімі болса, заң мамандығы бойынша 2 жыл еңбек өтілі бар, ҚР Жоғары Сот Кеңесінде біліктілік емтиханын тапсырған
- жоғары заң білімі бар, нотариаттық қызметпен айналысу құқығына лицензия алған ТМД елдерінің (Қазақстан, Ресей, Беларусь, Қырғызстан) азаматы
- + жиырма бес жасқа толған, жоғары заң білімі бар, заң мамандығы бойынша кемінде екі жыл жұмыс өтілі бар, нотариуста кемінде бір жыл тағылымдамадан өткен, әділет аттестаттау комиссиясында аттестаттаудан өткен және нотариаттық қызметпен айналысу құқығына лицензия алған ҚР азаматы
- кез келген жоғары білімі және 10 жыл жұмыс өтілі бар, нотариаттық қызметпен айналысу құқығына патент алған ҚР азаматы
- жоғары немесе арнаулы орта заң білімі бар, заң мамандығы бойынша кемінде 8 жыл жұмыс өтілі бар, жеке нотариуста тағылымдамадан өткен, ҚР Жоғары Сот Кеңесінде біліктілік емтиханын тапсырған ҚР азаматы

21. ҚР аудандық соттары үшін судьялардың жалпы санын кім белгілейді:

- ҚР Жоғарғы Соты Төрағасының ұсынысы бойынша Сот әкімшілігі комитетінің төрағасы

- ҚР Жоғарғы Сотының Төрағасы сот әкімшілігі комитеті төрағасының ұсынысы бойынша
- ҚР Жоғарғы Соты Жанындағы Сот әкімшілігі комитеті төрағасының ұсынысы бойынша ҚР Әділет біліктілік алқасының төрағасы
- ҚР Әділет министрі ҚР Жоғарғы Соты Жанындағы Сот әкімшілігі комитеті төрағасының ұсынысы бойынша
- + Жоғары Сот Кеңесімен келісілген Жоғарғы Сот Төрағасының ұсынысы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті.

22. Әрбір аудандық және оған теңестірілген сот үшін судьялардың санын кім белгілейді:

- ҚР Жоғарғы Сотының Төрағасы сот әкімшілігі комитеті төрағасының ұсынысы бойынша
- ҚР Жоғарғы Соты Төрағасының ұсынысы бойынша Сот әкімшілігі комитетінің төрағасы
- Аудандық сот төрағасының ұсынысы бойынша ҚР Жоғарғы Сотының жанындағы Сот әкімшілігі комитетінің төрағасы
- ҚР Президенті ҚР Жоғарғы Соты Жанындағы Сот әкімшілігі комитеті Төрағасының ұсынысы бойынша
- + Жоғарғы Соттың, жергілікті және басқа да соттардың қызметін ұйымдастырушылық және материалдық-техникалық қамтамасыз ету жөніндегі уәкілетті органның ұсынуы бойынша Жоғары Сот Кеңесімен келісу бойынша Жоғарғы Соттың Төрағасы болып табылады

23. ҚР Әділет министрлігі өз қызметін сәйкес жүзеге асырады:

- "ҚР сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы" Конституциялық заңмен
- + ҚР Конституциясымен және ҚР Заңдарымен, ҚР Әділет министрлігі туралы Ережемен
- ҚР Конституциясымен, "Прокуратура туралы" ҚР Заңымен
- "жедел-іздістіру қызметі туралы" ҚР Заңымен
- "ҚР Әділет министрлігі туралы" ҚР Заңымен

24. Нотариаттық палата аумақтық әділет органына өз қызметі туралы ақпарат береді:

- Жыл сайын
- + Тоқсанына бір рет
- Жарты жылда бір рет
- Ай сайын
- Апта сайын

25. Нотариустың тағылымдамашысы болуы мүмкін:

- құқықтық көмек көрсету туралы шарт жасалған ТМД азаматтары
- Жоғары заң білімі бар Ресей және ҚР азаматы
- + Жоғары заң білімі бар Қазақстан азаматы
- жоғары білімі бар Қазақстан Республикасының азаматы
- арнайы орта заң білімі бар ҚР азаматы

Бақылау сұрақтары

1. Құқық қорғау қызметі заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етудің маңызды кепілі ретінде.
2. Құқық қорғау қызметінің негізгі бағыттары (функциялары), мақсаттары, міндеттері.
3. Қазақстан Республикасының прокуратурасы: ұйымдастыру және міндеті.
4. Прокуратура қызметінің бағыттары. Прокурорлық қадағалау: түсінігі, негізгі бағыттары.
5. Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының құқықтық мәртебесі және жүйесі.
6. Ішкі істер органдарының ұйымдық құрылымы.
7. Ішкі істер органдарының бірыңғай жүйесі.
8. Қазақстан Республикасы Ішкі Істер Министрлігінің құқықтық мәртебесі мен міндеттерін сипаттаңыз.
9. Криминалдық полицияның міндеттері.
10. Қылмыстық полицияның құрылымы.
11. Әкімшілік полицияның міндеттері.
12. Жергілікті полиция қызметі. Құрылымы.
13. Техногендік сипаттағы табиғи апаттар.
14. Табиғи сипаттағы табиғи апаттар.
15. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Ұлттық ұланының құқықтық негіздері.
16. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Ұлттық ұланының міндеттері.
17. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің құқықтары мен міндеттері қандай.
18. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Ұлттық ұланының қызметін ұйымдастырудың принциптері мен негіздері.
19. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Ұлттық ұланындағы әскери қызмет.
20. Қазақстан Республикасы Қылмыстық атқарушы органдарының құқықтық негіздері.
21. Экономикалық қылмыстарға қарсы күрес жүргізетін органдардың түсінігі, жүйесі және міндеттері.
22. Органдардың түсінігі, жүйесі мен міндеттері, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл.

23. Сыбайлас жемқорлық қылмыстардың көріну факторлары.
24. Сот билігінің айрықша ерекшеліктері: Тәуелсіздік, бейтараптық.
25. Қазақстан Республикасының қолданыстағы сот жүйесінің жалпы сипаттамалары.
26. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты Қазақстан Республикасының Жоғарғы сот органы болып табылады.
27. "Сот жүйесінің сатылары" және "сот сатысы" ұғымы.
28. Қазақстан Республикасының сот жүйесіндегі негізгі буындар.
29. Аудандық және оларға теңестірілген Кемелерді қалыптастыру тәртібі.
30. Аудандық және оларға теңестірілген кемелердің құрамы.
31. Облыстық соттар және оларға теңестірілген соттар.
32. Ұлттық қауіпсіздік ұғымы, оның негізгі құқықтық бағыттары.
33. Қазақстан Республикасы Әділет органдарының түсінігі, мақсаттары мен қағидаттары.
34. Сот органдарының жүйесі және Қазақстан Республикасының Негізгі функциялары.
35. Адвокатура ұғымы және оның міндеттері.
36. Адвокаттық қызметтің құқықтық негізі.
37. Адвокаттық лицензия.
38. Адвокаттар көрсететін заң көмегінің түрлері.
39. Адвокаттың құпиясы.
40. Прокуратура органдарының жоғары қадағалау мәселелері жөніндегі қызметі.
41. Заңды түсіндіру-прокуратураның құқықтық актісі ретінде.
42. Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының қызметкерлерін кезектен тыс аттестаттау.
43. Қазақстан Республикасындағы құқық қорғау органдарының жүйесі.
44. Қазақстан Республикасы прокуратурасын ұйымдастыру үшін конституциялық негіздер.
45. Экономикалық қылмысқа қарсы күрес және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл органдары қызметінің құқықтық негізі.
46. Экономикалық қылмысқа қарсы күрес және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл органдары: мақсаттары мен міндеттері.
47. Қаулы заңдылықты бұзуға прокурорлық назар аудару актісі ретінде.
48. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес прокуратура органдарының жүйесі.
49. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі әскери полициясының негізгі міндеттері.
50. Құқық қорғау органдарының қызметі: жалпы ұғымдар.
51. Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының қызметіндегі ротация ұғымы.

52. Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдарында тағайындау тәртібі мен шарттары.
53. Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдарындағы қызметтің құқықтық негіздері.
54. Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының оқу орындарына қабылдау.
55. Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдарында қызметті тоқтату негіздері.
56. Құқық қорғау органдарындағы кадр резерві: жалпы ұғымдар.
57. Жоғарылату: түсінігі мен тәртібі.
58. Қызметтік тергеулер: мақсаттары мен міндеттері.
59. Наразылық-прокурорлық қадағалаудың құқықтық актісі ретінде.
60. Санкция-прокурорлық қадағалаудың құқықтық актісі ретінде.

Ұсынылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды. (19.09.2022 ж. жағдай бойынша өзгертулер мен толықтырулармен). [Электрондық ресурс]. Кіру режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_ (өтініш берген күні 30.04.2023)

2. "Қазақстан Республикасының сот жүйесі және судьяларының мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 25 желтоқсандағы № 132-ІІ конституциялық заңы (01.07.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) [Электрондық ресурс]. Кіру режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1021164&pos=94;-44#pos=94;-44 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

3. "Прокуратура туралы" Қазақстан Республикасының 2022 жылғы 5 қарашадағы № 155-VII конституциялық заңы (24.07.2023 ж. өзгертулермен) қол жеткізу режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31771762&pos=60;-50#pos=60;-50 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

4. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V кодексі (01.04.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен). [Электрондық ресурс]. Кіру режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577399&pos=139;-102#pos=139;-102 (қол жеткізілген күні 30.04.2023)

5. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V Қылмыстық-процестік кодексі (24.07.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) [Электрондық ресурс]. Кіру режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852&pos=22;-48#pos=22;-48 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

6. "Құқық қорғау қызметі туралы" Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы (11.09.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен). [Электрондық ресурс]. Кіру режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30916594&pos=3;-106#pos=3;-106 (қол жеткізілген күні 30.04.2023)

7. "Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы" Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңы (26.02.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қол жеткізу режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31106860&pos=71;-46#pos=71;-46 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

8. "Әділет органдары туралы" Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 18 наурыздағы № 304-ІІ Заңы (20.06.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қол жеткізу режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1029934 (өтініш берген күні 30.07.2023)

9. "Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы" Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Заңы (01.05.2023 ж. жағдай

бойынша өзгерістермен және толықтырулармен). Кіру режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31538985&pos=30;-92#pos=30;-92 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

10. "Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы" Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы № 416-V Заңы (24.07.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қол жеткізу режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36786682&pos=173;-44#pos=173;-44 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

11. "Құқық қорғау қызметі туралы" Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы (24.07.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қол жеткізу режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30916594&pos=216;-58#pos=216;-58 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

12. "Адвокаттық қызмет және заң көмегі туралы" Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 5 шілдедегі № 176-VI Заңы (01.07.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қолжетімділік режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33024087&pos=190;-46#pos=190;-46 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

13. "Нотариат туралы" Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 14 шілдедегі № 155-I Заңы (01.07.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қол жеткізу режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1008028&pos=156;-50#pos=156;-50 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

14. "Жедел-іздістіру қызметі туралы" Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі № 154-XIII Заңы (24.07.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қол жеткізу режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003158&pos=67;-38#pos=67;-38 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

15. 2015 жылғы 18 қарашадағы "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (01.05.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қол жеткізу режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33478302&pos=15;-58#pos=15;-58 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

16. "Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызмет істері агенттігінің және Қазақстан Республикасы Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің (Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет) кейбір мәселелері туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 22 шілдедегі № 74 Жарлығы (20.07.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қол жеткізу режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35160652&pos=214;-44#pos=214;-44 (қол жеткізілген күні 30.07.2023)

17. "Қазақстан Республикасы Қаржы мониторингі агенттігінің кейбір мәселелері туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 20 ақпандағы № 515 Жарлығы (30.05.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қолжетімділік режимі https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38086884 (өтініш берген күні 30.07.2023)

18. Қазақстан Республикасындағы Интерполдың Ұлттық Орталық бюросы туралы Ереже: Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 29 шілдедегі № 477 бұйрығына 14-қосымша. [Электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=315_98463#pos=5 (қол жеткізілген күні: 27.06.2023).

19. Гуценко К. ф., Ковалев М. А. құқық қорғау органдары. - М., Айна, 1996 ж., б. 246.

Мазмұны

Алғы сөз.....	4
№ 1 тақырып "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" курсының түсінігі, пәні, жүйесі және көздері.....	5
1.1. Құқық қорғау қызметі заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етудің маңызды кепілі ретінде.	5
1.2. "Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдары" оқу пәнінің пәні мен жүйесі. Курстың басқа заң пәндерімен байланысы.	13
№ 2 тақырып Қазақстан Республикасындағы сот төрелігі және сот жүйесі. Судьялардың конституциялық мәртебесі	21
2.1. Сот билігінің түсінігі, мәні және функциялары.	21
2.2. Сот төрелігінің принциптері: түсінігі, мағынасы, жүйесі, мазмұны.	32
2.3. Жалпы Әділет соттары жүйесі.	35
№ 3 тақырып Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік органдары.....	45
3.1. Ұлттық қауіпсіздік ұғымы. Ұлттық қауіпсіздіктің негізгі бағыттары, түрлері және қауіптері	45
3.2. Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік органдарының түсінігі мен міндеттері. Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік органдарының жүйесі. .	49
№ 4 тақырып Әділет органдарының құқық қорғау қызметі	53
4.1. Қазақстан Республикасы Әділет органдарының міндеттері мен жүйесі.	53
4.2. Қазақстан Республикасы Әділет органдары қызметінің негізгі бағыттары. ...	59
4.3. Әділет органдарының актілері	65
4.4. Әділет органдарының және олардың лауазымды адамдарының құқықтары ..	66
№ 5 тақырып Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары	68
5.1. Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының құқықтық мәртебесі және жүйесі.	68
5.2. Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының ұйымдық құрылымы.	72
№ 6 тақырып Қазақстан Республикасының нотариаты және адвокатурасы	75
6.1. Адвокатура: түсінігі, міндеттері, функциялары, өкілеттіктері, шектеулері. ...	75
6.2. Адвокаттардың құқықтық мәртебесі, адвокаттық қызметті жүзеге асыруға қойылатын талаптар.	78
6.3. Нотариат, мемлекеттің құқық қорғау қызметінің бағыттарының бірі.	80
6.4. Қазақстан Республикасында нотариаттың қызметін ұйымдастыру, құқықтық жағдайы.	83
№ 7 Тақырып Қазақстан Республикасының Прокуратурасы	86
7.1. Қазақстан Республикасында прокуратураны ұйымдастыру және оның міндеттері.	86
7.2. Прокурорлық қызмет бағыттары. Прокурорлық қадағалау: түсінігі, негізгі бағыттары.	88

№ 8 тақырып сотқа дейінгі тергеп-тексеру және жедел-іздістіру қызметі органдары	94
8.1. Сотқа дейінгі тергеу маңызды құқық қорғау функцияларының бірі ретінде: ұғымы, міндеттері, принциптері мен формалары.	94
8.2. Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын органдар жүйесі.	100
8.3. Жедел-іздістіру қызметі: түсінігі, міндеттері, оны жүзеге асыру әдістері.	103
8.4. Жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдар, олардың құзыреті.	104
№ 9 тақырып Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлық және Экономикалық қылмысқа қарсы күресті жүзеге асыратын органдар	107
9.1. Қазақстан Республикасындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі органдардың түсінігі, жүйесі және міндеттері.	107
9.2. Экономикалық қылмысқа қарсы күресті жүзеге асыратын органдардың түсінігі, жүйесі және міндеттері.	111
№ 10 тақырып шет елдерде құқық қорғау қызметін ұйымдастыру және халықаралық ынтымақтастық.....	118
10.1. Шет мемлекеттердің құқық қорғау органдарын ұйымдастырудың құқықтық негізі. Шетелдегі құқық қорғау органдары қызметінің негізгі принциптері.	118
10.2. Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының халықаралық ынтымақтастығы. Интерполдың Қазақстан Республикасындағы Ұлттық Орталық бюросының қызметі.	129
Тест тапсырмалары және бақылау сұрақтары	136
Ұсынылған әдебиеттер тізімі	146